

**КИЇВСЬКИЙ СТОЛИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ  
ІМЕНІ БОРИСА ГРІНЧЕНКА**

**Факультет суспільно-гуманітарних наук  
Кафедра Всесвітньої історії**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

**ЧИЛІЙСЬКО-АМЕРИКАНСЬКІ ВІДНОСИНИ В 1973-1990 РР.:  
ПОЛІТИЧНИЙ, ЕКОНОМІЧНИЙ ТА КУЛЬТУРНИЙ АСПЕКТИ**

**Спеціальність: 032 «Історія та археологія»  
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)**

Мірошник Денис Сергійович  
Студент 2 курсу групи ІСТМ-2-20-4.0д  
Науковий керівник:  
Надтока Геннадій Михайлович  
професор кафедри всесвітньої історії  
доктор історичних наук

Роботу захищено «\_\_\_» \_\_\_\_\_ 20\_\_ р.

Оцінка \_\_\_\_\_

Київ – 2026

**ЗМІСТ**

<b>ВСТУП.....</b>	<b>3</b>
<b>РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ, ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА, МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ.....</b>	<b>6</b>
<b>РОЗДІЛ 2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОЗВИТКУ АМЕРИКАНО- ЧИЛІЙСЬКИХ ВІДНОСИН 1973-1990 РР.....</b>	<b>20</b>
<b>РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНИЙ НАПРЯМ ВІДНОСИН МІЖ США ТА ЧИЛІ.....</b>	<b>46</b>
<b>РОЗДІЛ 4. СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ АМЕРИКАНО- ЧИЛІЙСЬКИХ ВІДНОСИН.....</b>	<b>84</b>
<b>РОЗДІЛ 5. АМЕРИКАНО-ЧИЛІЙСЬКІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ РЕЛІГІЇ ТА КУЛЬТУРИ .....</b>	<b>100</b>
<b>ВИСНОВКИ.....</b>	<b>113</b>
<b>СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....</b>	<b>114</b>

## ВСТУП

**Актуальність проблеми:** Американсько-чилійські відносини в період диктатури Аугусто Піночета (1973–1990) є одним із найбільш показових прикладів прагматичної та суперечливої зовнішньої політики США в Латинській Америці доби Холодної війни. Протягом усього періоду двосторонні відносини пройшли складну еволюцію, поєднуючи тісне стратегічне партнерство з періодичними кризами та поступовим відходом від безумовної підтримки авторитарного режиму. На сьогоднішній момент проблема американсько-чилійських відносин 1973-1990 рр. є надзвичайно актуальною. Не в останню чергу це пов'язано з тим, що американці діяли в контексті Холодної війни, намагаючись запобігти поширенню радянського впливу на своїх сусідів, приходу до влади комуністичних режимів по всій Південній та навіть Центральній Америці, які могли б становити небезпеку безпосередньо для Сполучених Штатів. Актуальність даного дослідження обумовлена ще й наступними причинами. Американсько-чилійські відносини періоду 1973-1990 рр. є прикладом суперечливої зовнішньої політики США в епоху Холодної війни, коли стратегічні інтереси часто переважали над проголошеними цінностями демократії і прав людини.

Також варто додати, що саме в цей період у Чилі була реалізована одна з перших неоліберальних економічних моделей, підтримана та частково інспірована США, що робить вивчення двосторонніх відносин особливо значущим для розуміння трансформації економічних парадигм у глобальному масштабі. Американці співпрацювали з чилійцями не лише в економічній та військовій сферах, але і в культурному плані. Особливо якщо враховувати роль чилійського мігранта Тома Арайї, що вплинув на розвиток американської метал-музики. Також важливо підкреслити церковний аспект. Під час диктатури Піночета в Чилі активно прибували американські протестантські та мормонські місіонери, які будували тут храми та займалися благодійно-просвітницькою діяльністю серед чилійського народу.

Особливої актуальності тема чилійсько-американських відносин в 1973-1990-ті роки набула в контексті повернення нового американського уряду Дональда Трампа до доктрини Монро, створеної ще 1823 року. Результатом такої політики стало повалення соціалістичного уряду Ніколаса Мадуро у Венесуелі в січні 2026 року, арешт президента та війна у цій країні. Також Трамп відверто заявив, що планує повернути демократію навіть у Кубу та Нікарагуа, не виключаючи військового шляху. Аналіз американо-чилійських відносин часів Піночета дозволяє не тільки глибше зрозуміти особливості взаємодії наддержави з державою, що розвивається, в умовах геополітичного тиску, а й здобути важливі уроки для сучасної зовнішньої політики та міжнародних відносин.

**Об'єктом дослідження** є США та Чилі як суб'єкти двосторонніх міжнародних відносин у період з 1973 р. по 1990 р.

**Предметом дослідження** виступають двосторонні політичні соціально економічні та культурно-релігійні відносини США та Чилі в період 1973-1990 років.

**Мета дослідження:** на основі комплексного аналізу джерел та літератури відтворити американо-чилійські відносини 1973-1990 рр.

**Завдання:**

- проаналізувати стан та динаміку історіографії та джерельної бази;
- висвітлити політичний аспект двосторонніх відносин;
- проаналізувати двосторонні відносини в соціально-економічній сфері;
- визначити характер та особливості американо-чилійських культурних та релігійних зв'язків.

**Хронологічні рамки** охоплюють період протягом 1973 по 1990 роки. Нижня межа зумовлена військовим переворотом 11 вересня 1973 року. Верхня межа зумовлена відставкою Аугусто Піночета з поста президента 11 березня 1990

року. Саме цей період характеризується динамікою американо-чилійських відносин.

**Територіальними межами** виступають кордони США та Чилі станом на 1973-1990 роки.

**Методологія дослідження:** в процесі написання роботи автор спирався на принципи об'єктивності, історизму та порівняння. Задіяні загально-наукові (аналізу, синтезу, порівняння) та історичні методи (історіографічний, джерелознавчий, системно-хронологічний методи та інші).

**Структура роботи** складається зі змісту, вступу, п'яти розділів, списку використаних джерел та літератури. Обсяг дипломної роботи становить 124 сторінки.

**Наукова новизна:** дослідження є першим у вітчизняній історіографії комплексним дослідженням історії американо-чилійських відносин 1973-1990 рр.

## Розділ 1. Історіографія, Джерельна база та Методологія дослідження

Історіографія американо-чилійських відносин у роки диктатури Аугусто Піночета є широким і багатограним пластом досліджень, що включає як американські, так і латиноамериканські, а також західноєвропейські, радянські, російські, білоруські та українські наукові праці. Ці роботи розрізняються за підходами, акцентами та оцінкою ролі Сполучених Штатів у подіях, пов'язаних з військовим переворотом 1973 року та подальшою співпрацею з авторитарним режимом. В історіографії американо-чилійських відносин прослідковуються дві концепції – соціалістична та ліберальна. Перша концепція класифікує режим Аугусто Піночета як фашистську диктатуру, яка повстала проти законно обраного демократичного уряду Сальвадора Альєнде та завадила соціальним реформам Народної Єдності, які мали б вирішити проблему економічної нерівності та відсталості Чилі.

Оскільки протягом 1970-73 рр. Чилі зблизилася з Кубою та СРСР, дослідженню чилійської проблематики в радянській історіографії приділялось набагато більше уваги, ніж проблематики інших країн Південної Америки. Не в останню чергу це пов'язано із тим, що радянське суспільство болісно відреагувало на повалення соціалістичного ладу в Чилі та втратою ще одного союзника в західній півкулі, а також із комуністичною пропагандистською політикою, яка була направлена на дискредитацію американської зовнішньої політики та її партнерів. В монографії, яку склала група істориків з СРСР, ПНР та НДР є розділ, в якому зазначається, що Сполучені Штати здійснювали військові перевороти в країнах Латинської Америки для того, щоб створити з них проамериканські стратегічні блоки для агресії проти Куби, і що з середини 70-х американський конгрес видав постанову про те, щоб замість прямих військових агресій перевага тепер буде покладатись на путчі<sup>1</sup>.

---

<sup>1</sup> Жилин П.А. Государства НАТО и военные конфликты. Наука: Москва, 1987. – С. 273.

Дослідники вважають, що в той час, коли американський уряд наклав економічні обмеження на Чилі, Пентагон розширив військові поставки для чилійської армії, серед яких було багато ворогів Альєнде, щоб вона могла повстати проти уряду, а під час перевороту 11 вересня 1973-го чилійських військових курували американські інструктори<sup>2</sup>. В праці Кондаріної Л.А «Криваві сліди американського імперіалізму» режим Піночета в Чилі характеризується як військовий-фашистський, а також зазначається про продаж чилійській хунті зброї в 1977-78 рр. на суму 114 мільйонів доларів. З приводу економічних відносин Чилі з Америкою дослідниця вважає, що «капіталовкладення, подачки, займи, допомога та інші форми закабалення збільшили зовнішню заборгованість латиноамериканських держав за останні 10 років більш ніж вдесятеро. Вона перевищує зараз суму 120 млн. доларів»<sup>3</sup>.

К. С. Тарасов у своїй праці «Таємна війна США проти Латинської Америки» вважає, що на противагу уряду Народної Єдності, який переміг на виборах 1970-го, ЦРУ прагнуло створити Національний фронт, у який увійшли би всі «реакційні та профашистські чилійські організації», які б могли знищити соціалістичний уряд, що під час путчу 73-го чилійським заколотникам допомагав ВМС США<sup>4</sup>. Що стосується відносин хунти з Америкою, то Тарасов констатує, що внаслідок диктатури Піночета та зближенням із США «станом на 1987 рік Чилі займало одне з ведучих місць з девальвації власної валюти та корупції»<sup>5</sup>. Російські історики А. Донченко та Н. Платошкін вважають, що режим Сальвадора Альєнде проводив прогресивні економічні та соціальні реформи, завдяки яким Чилі пережила стрімку модернізацію, що була перервана встановленням військової диктатури та

---

<sup>2</sup> Там само. С. 275.

<sup>3</sup> Кондаріна Л.А. Кровавые следы американского империализма. Мысль: Москва, 1982. – С. 149.

<sup>4</sup> Тарасов К.С. Тайная война США против Латинской Америки. –М.: Междунар. отношения, 1987. – С. 65.

<sup>5</sup> Там само. С. 95.

втручання американських корпорацій в чилійську економіку<sup>6</sup>. Їхні роботи акцентують увагу на геополітичному контексті, аналізуючи політику США в Латинській Америці через призму системного протистояння з СРСР.

Досліджуючи негативні наслідки військового режиму в Чилі, група французьких істориків випустила книгу, в якій констатується, що США підтримали путч у Чилі не стільки через загрозу комунізму, скільки захищаючи інтереси своїх корпорацій<sup>7</sup>. На думку дослідників, американці були зацікавлені в диктатурі Піночета насамперед тому, що він надав необмежені повноваження їхнім промисловцям у своїй державі. Інша група французьких істориків зазначає про роль ЦРУ в підготовці перевороту, а також чилійську спецслужбу ДІНА, що брала участь в операції Кондор<sup>8</sup>. Вільям Блум під час перебування в Чилі в 1972-1973 роках писав про «соціалістичний експеримент» уряду Альєнде та його падіння в результаті розробленого ЦРУ перевороту<sup>9</sup>. Він написав 3 праці, які присвячені втручанням США у політичне та економічне життя інших країн після 1945-го<sup>10</sup>. Певним чином вони торкаються також американо-чилійських відносин<sup>11</sup>. Там зазначається, що Сполучені Штати почали слідкувати за подіями в Чилі починаючи з 1958 року, коли Сальвадор Альєнде набрав 3 % під час виборів, а також втручалися у вибори президента 1964-го та 1970-го рр. Описуються методи пропаганди ЦРУ по радію та в пресі, що мали спонукати чилійців голосувати за християнських демократів, що були опонентами комуністів та соціалістів. Зазначається економічний тиск протягом 1970-1973 рр., який мав

---

<sup>6</sup> Платошкин Н.Н. Чили 1970-1973 годов. Прерванная модернизация. –М.: Русский Фонд Содействия образованию и науке, 2011. – 488 с.

<sup>7</sup> Perrault G. El libro negro del capitalismo. Txalaparta: 2001. – P. 185-186.

<sup>8</sup> Фаллиго Р. Всемирная история разведывательных служб - Со времён холодной войны до наших дней. / Пер. с фр. А. Чекмарева. – М.: ТЕРРА – Книжный Клуб, 1998. – С. 245-250.

<sup>9</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 207-215.

<sup>10</sup> Blum W. America's Deadliest Export: Democracy: The Truth About US Foreign Policy and Everything Else. Zed Books: New York, 2013. – 364 pp.

<sup>11</sup> Blum W. Rogue State: A Guide to the World's Only Superpower. Zed Books Ltd: New York, 2001. – 250 pp.

спричинити антиурядові виступи в державі. Сальвадора Альєнда автор вважає марксистом, який був демократично обраний та дотримувався конституції, але був незаконно повалений.

Дослідження Патріс МакШеррі наводить переконливі аргументи щодо ключової ролі США в державному тероризмі в Латинській Америці під час холодної війни. Довгий час прихована від громадськості, операція «Кондор» була військовою мережею, створеною в 1970-х роках для знищення політичних опонентів латиноамериканських режимів. Його ключовими членами були антикомуністичні диктатури Чилі, Аргентини, Уругваю, Болівії, Парагваю та Бразилії, до яких пізніше приєдналися Перу та Еквадор за таємної підтримки уряду США. Спираючись на численні свідчення, розсекречені файли та латиноамериканські першоджерела, Патріс МакШеррі досліджує операцію «Кондор» з багатьох точок зору: її секретні структури, розвідувальні мережі, таємні операції проти дисидентів, політичні вбивства по всьому світу, командирів і оперативників, зв'язки з Пентагоном і ЦРУ, а також поширення на Центральну Америку в 1980-х роках<sup>12</sup>. Відзначений нагородами журналіст Джон Дінгес, якого самого допитували в таємному чилійському таборі тортур, спирається на сотні інтерв'ю та нещодавно відкриті файли таємної поліції, щоб довести ступінь співпраці між операцією «Кондор» і урядом Сполучених Штатів<sup>13</sup>. Революціонери, шпигуни та військові офіцери розповідають про жорстоку боротьбу між Кондором і його ворогами, поряд із напруженою сучасною розповіддю про адвокатів і суддів, чий невпинні зусилля покласти край безкарності винних у Кондорі призвели до арешту Піночета та назавжди змінили міжнародне право прав людини.

До другої групи належать учені, що дотримуються більш поміркованих поглядів щодо чилійської проблематики – ліберальний напрямок. Зокрема,

---

<sup>12</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – 321 pp.

<sup>13</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – 313 pp.

Леонід Млечін зазначає, що економічні та соціальні проблеми в Чилі почалися з початку впровадження Альєнде урядового контролю над економікою та націоналізацією промисловості, тобто ще до того, як Держдеп оголосив програму економічного удушення Чилі<sup>14</sup>. Деякі російські історики, наприклад А.М. Родригес та Л.А. Макєєва зазначають і про позитивні економічні наслідки зближення Чилі зі Сполученими Штатами, зокрема впровадження неоліберальної моделі ринкової економіки, яка проходила два етапи, залучення до реформ американських економічних спеціалістів із університету Чикаго, а також прийняття в 1974 році закону про необмежені можливості для іноземних компаній в Чилі<sup>15</sup>. Ігор Мусський та Володимир Шевелєв, зокрема, розглядають причини військового перевороту, серед яких виділяють невдалі соціально-економічні реформи соціалістичного уряду, а також посилення терористичних організацій внаслідок кризи, що виникла станом на 73-й рік, приховані пружини діяльності Піночета, за допомогою яких він прийшов до влади та реалізовував свою політику, економічні реформи військової хунти, а також співпрацю чилійських силовиків з американськими та їх боротьбу з терористичними організаціями<sup>16</sup>.

Що стосується білоруських дослідників, то вони значно відійшли від радянських пропагандистських штампів щодо зовнішньої політики США. Наприклад, в книзі А.Н. Гордієнка досліджується проблема втручання Сполучених Штатів та Радянського Союзу в політику інших держав<sup>17</sup>. Він вказує на те, що Радянський Союз, а також Куба, які надавали допомогу соціалістичному уряду з метою здобути союзника у Західній півкулі та поширити там свій вплив, самі спровокували економічний та політичний

<sup>14</sup> Млечин Л. Холодная война: политики, полководцы, разведчики. Амфора: Москва, 2014. — 768 с.

<sup>15</sup> Макеева Л.А. Пиночет: опыт реформ в Чили (1973-1989 гг.) // Научные труды МПГУ. Серия: социально-исторические науки. С. 307—319.

<sup>16</sup> Мусский И.А. 100 великих диктаторов. Вече: Москва, 2004. — 571 с.

<sup>17</sup> Гордиенко А.Н. Войны второй половины XX века. — Мн.: Литература, 1998. — С. 478-486. — (Энциклопедия военного искусства).

дисбаланс у Чилі, який призвів до перевороту. Унікальною є праця Костянтина Жаринова “Тероризм і терористи: історичний довідник”, де розглядається проблема тероризму в країнах Латинської Америки, в тому числі і в Чилі<sup>18</sup>. Зокрема Куба характеризується як терористична держава, яка тренувала і фінансувала комуністичні терористичні організації, які здійснювали теракти, викрадали американських громадян та нападали на мормонські церкви. Натомість зазначається, що праворадикальне угруповання Патріа і Лібертад ніяк не пов’язана із ЦРУ. В українській історіографії проблема американо-чилійських відносин в період 1973-1990 рр. освічується не так детально. В основному досліджуються наслідки для внутрішньої політики Чилі внаслідок зближення зі Сполученими Штатами. Зокрема Олекса Підлуцький написав статтю в газеті День, де зазначає, що Аугусто Піночет витяг Чилі з прірви і зробив для економічного розвитку цієї країни стільки, як ніхто до нього не робив<sup>19</sup>.

Христина Соболев також зробила статтю про чилійську хунту в журналі Листи до приятелів. Вона зазначає, що Сальвадор Альєнде поступово закручував гайки, впроваджуючи державний контроль над економічним та політичним життям чилійців, розганяв протести<sup>20</sup>. А путч 11 вересня 73-го, на думку дослідниці, врятував Чилі від куди більш страшнішої диктатури, і що не дивлячись на криваві репресії, Піночету вдалося витягти Чилі з економічного колапсу. Яскравим прикладом представників ліберального напрямку є Ніколас Маркес, який констатує, що попередній президент Чилі Сальвадор Альєнде поступово рухав країну до лівого тоталітаризму, був антисемітом та масоном, і переворот Піночета врятував Чилі від

<sup>18</sup> Жаринов К. Тероризм и террористы: исторический справочник. Харвест: Минск, 1999. – 304 с.

<sup>19</sup> Аугусто Піночет: кривавий диктатор чи рятівник нації? URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planety/avhusto-pinochet-kryvavyy-dyktator-chy-ryativnyk-natsiyi>

<sup>20</sup> Реформи ціною крові. URL: <https://lysty.net.ua/pinochet/>

комуністичної прірви<sup>21</sup>. Подібної точки зору дотримується і популярний американський дослідник комунізму Річард Пайпс, який взагалі заперечує втручання США до військового перевороту в Чилі, а повалення соціалістичного уряду характеризує як реакцію на порушення Конституції урядом Альєнде, внаслідок чого чилійський парламент і звернувся до військових з проханням відновити законність<sup>22</sup>.

Відомий норвезький дослідник Холодної війни Одд Арне Вестад написав монографію, в якій розглядається Латинська Америка в контексті протистояння СРСР та США<sup>23</sup>. Описуються зовнішньополітичні доктрини Сполучених Штатів стосовно латиноамериканського регіону, які дозволяли їм боротися з комунізмом на цих територіях, протистояння між ліворадикальними терористами та арміями цих держав, військові перевороти, серед яких і чилійських путч 11 вересня 1973 року. Монографія Морріса Морлі є першим комплексним дослідженням політики адміністрації Рейгана щодо військової диктатури генерала Августо Піночета в Чилі<sup>24</sup>. Грунтуючись на нових первинних і архівних матеріалах, а також на оригінальних інтерв'ю з колишніми офіційними особами США та Чилі, він простежує еволюцію політики Рейгана від початкового «тісного обіймання» хунти до переоцінки того, чи був Піночет ризиком для довгострокових інтересів США в Чилі, і, нарешті, до визнання у Вашингтоні необхідності наполягати на поверненні до демократії. Він дає нове розуміння бюрократичних конфліктів, які були ключовою частиною процесу прийняття рішень Рейганом, і розкриває не лише успіхи, але й межі впливу США на режим Піночета, зосереджені навколо проблеми створення життєздатної цивільної альтернативи, прийнятної як для

<sup>21</sup> Marquez N. *La Dictadura Comunista de Salvador Allende. Individuo*: Santiago, 2022. – 167 pp.

<sup>22</sup> Пайпс Р. *Коммунизм*. – М.: «Московская школа политических исследований», 2002. — С. 163-167.

<sup>23</sup> Westad O. *The Cold war: a world history*. Basic Books: New York, 2017. – 286-307 pp.

<sup>24</sup> Morley M. *Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile*. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – 354 pp.

хунти, так і для Вашингтона. Нарешті, це сприяє триваючим дискусіям про підхід США до просування демократії в країнах третього світу за останні півстоліття.

Деякі чилійські історики, такі як Софія Корреа, позитивно оцінили економічну політику Піночета та її зв'язок із неоліберальними реформами, що підтримуються США<sup>25</sup>. Роль «чиказьких хлопчиків» – групи економістів, які навчалися в університеті Чикаго і проводили політику вільного ринку за Піночета з підтримкою США, стала ключовою темою дебатів. Роль політики пам'яті стала центральною темою. В міру того, як розроблялася та систематизувалася історіографія чилійської проблематики, починають досліджувати все нові аспекти правління Піночета. Великий інтерес представляють дослідження, в яких досліджується релігійна політика військового режиму у Чилі. У статтях Деніса Джашарі<sup>26</sup>, Катаріни Девіс<sup>27</sup>, Девіда Нолтона<sup>28</sup> та Генрі Гурена<sup>29</sup> досліджується становище католицької, протестантських, мормонської, єговістської церков в Чилі станом на 1973-1990. Якщо проаналізувати їхні статті, можна констатувати, що не дивлячись на репресивну політику режиму Піночета, він цілком лояльно ставився до цих релігійних організацій і навіть підтримував їх, хоча деякі представники цих віросповідань потрапили під маховик репресій за протести проти військової диктатури, найбільша кількість яких була серед католиків.

---

<sup>25</sup> Correa S. Con las riendas del poder: la derecha chilena en el siglo XX. Random House Mondadori: Santiago, 2011. – 368 pp.

<sup>26</sup> Carrying the Cross: Popular Christian Communities and Religious Protest during Pinochet's Dictatorship, 1973–90. URL: [https://www.researchgate.net/publication/380310555\\_Carrying\\_the\\_Cross\\_Popular\\_Christian\\_Communities\\_and\\_Religious\\_Protest\\_during\\_Pinochet's\\_Dictatorship\\_1973-90](https://www.researchgate.net/publication/380310555_Carrying_the_Cross_Popular_Christian_Communities_and_Religious_Protest_during_Pinochet's_Dictatorship_1973-90)

<sup>27</sup> Katharine Davis on the Role of the Catholic Church in Politics in Chile. URL: <https://berkeleycenter.georgetown.edu/posts/katharine-davis-on-the-role-of-the-catholic-church-in-politics-in-chile>

<sup>28</sup> Mormonism and Guerrilla Violence in Chile. URL: [https://www.academia.edu/3130559/Mormonism\\_and\\_Guerrilla\\_Violence\\_in\\_Chile](https://www.academia.edu/3130559/Mormonism_and_Guerrilla_Violence_in_Chile)

<sup>29</sup> Gooren H. Encyclopedia of Latin American Religions. Springer: New York, 2019. – 1679 pp.

Проаналізувавши та систематизувавши історіографію, що присвячена дослідженню чилійсько-американських відносин в період 1973-1990 років, можна зробити висновки, що вона найкраще розроблена та систематизована в порівнянні з дослідженнями відносин Сполучених Штатів з іншими військовими диктатурами Латинської Америки. Основну увагу дослідників займає роль США в сприянні перевороту 1973 року, операції Кондор, співпраці Сполучених Штатів з Чилі у військовій, політичній та економічній сферах, особливо якщо враховувати економічні реформи Чикаго бойз. Незважаючи на полярні оцінки, всі історики сходяться на тому, що Сполучені Штати створили сприятливі умови для повалення соціалістичного режиму в Чилі та встановлені диктатури Піночета, сприяли неоліберальним економічним реформам, завдяки яким Чилі стала чи не найбагатшою державою в Південній Америці. Щоправда, питання спільних американо-чилійських компаній поки що є недостатньо вивченими, а також політика Піночета стосовно релігійних установ потребує уточнення.

Всі джерела, що використані в роботі, можна поділити на актові, наративні (описові), інформаційно-тлумачні, епістолярні та інші. До актових насамперед відноситься чилійська конституція 1925 року<sup>30</sup>. Вона мала за мету встановити баланс між гілками влади і модернізувати політичну систему Чилі в дусі ХХ століття, і була чинною аж до перевороту в 1973 році, і не замінена новою конституцією 1980 року<sup>31</sup>. Основний акт правління Чилі 1974 був ключовим документом, що закріплює владу військової хунти після перевороту 11 вересня 1973, в результаті якого був повалений президент Сальвадор Альєнде<sup>32</sup>. Цей акт став тимчасовою «конституційною основою» до ухвалення Конституції

<sup>30</sup> Constitución Política de la República de Chile, promulgada el 18 de septiembre de 1925. URL: [https://www.bcn.cl/historiapolitica/constituciones/detalle\\_constitucion?handle=10221.1/17659](https://www.bcn.cl/historiapolitica/constituciones/detalle_constitucion?handle=10221.1/17659)

<sup>31</sup> Constitución Política de la República de Chile de 1980. URL: [https://www.archivonacional.gob.cl/sites/www.archivonacional.gob.cl/files/images/articles-100316\\_archivo\\_03.pdf](https://www.archivonacional.gob.cl/sites/www.archivonacional.gob.cl/files/images/articles-100316_archivo_03.pdf)

<sup>32</sup> Declaracion de principios del gobierno de Chile. URL: [https://www.archivochile.com/Dictadura\\_militar/doc\\_jm\\_gob\\_pino8/DMdocjm0005.pdf](https://www.archivochile.com/Dictadura_militar/doc_jm_gob_pino8/DMdocjm0005.pdf)

1980 року. Закон про амністію 1978 року в Чилі є одним із найсуперечливіших актів, прийнятих військовим режимом Аугусто Піночета<sup>33</sup>. Він був виданий 10 березня 1978 року під номером Декрет-закон № 2.191 і відіграв ключову роль у захисті військових та представників режиму від кримінального переслідування за злочини, скоєні після перевороту 1973 року<sup>34</sup>. Оскільки путч чилійських військових не базувався на правових засадах в старій конституції, то нова конституція 1980-го стала найважливішим елементом легалізації їх режиму. В ній закріпилася авторитарна структура влади, передбачався 8-річний перехідний період із можливістю продовження правління Піночета через референдум, надавали йому необмежені повноваження, легалізувалися події хунти за минулі роки, обмежувалась політична активність громадян та посилювала роль армії. В той же час нова конституція закріпила принципи вільного ринку.

Також варто згадати наративні, описові джерела, такі як періодична преса. Найважливішим з них є газета The New York Times, що писала про Піночета в 1970-1980ті рр. Вона акцентувала увагу на порушенні прав людини в Чилі, включно із катуванням, масовим зникненням, позасудові страти<sup>35</sup>. Видання також висвітлювало роль США у підтримці режиму Піночета, включаючи фінансову та політичну допомогу, надану до та після перевороту 1973 року. Серед чилійської преси часів 1973-1990 рр. варто виділити проурядову газету El Mercurio<sup>36</sup>, а також опозиційний журнал La Época<sup>37</sup>. Національний архів безпеки Сполучених Штатів опублікував розсекречені меморандуми ЦРУ від

---

<sup>33</sup> Decreto ley № 2.191, de 1978. URL:

[http://www.archivochile.com/Dictadura\\_militar/doc\\_jm\\_gob\\_pino8/DMdocjm0001.pdf](http://www.archivochile.com/Dictadura_militar/doc_jm_gob_pino8/DMdocjm0001.pdf)

<sup>34</sup> Decreto ley № 2.191, de 1978. URL:

[http://www.archivochile.com/Dictadura\\_militar/doc\\_jm\\_gob\\_pino8/DMdocjm0001.pdf](http://www.archivochile.com/Dictadura_militar/doc_jm_gob_pino8/DMdocjm0001.pdf)

<sup>35</sup> New York Times, September 13, 1974, Page 37.

<sup>36</sup> El Mercurio de Valparaíso, 29 Marzo 1975, pags. 1,3. URL:

<https://www.librosprohibidos.cl/el-mercurio-de-valparaiso-29-marzo-1975-pags-13/>

<sup>37</sup> Editorial de La Época. URL: <https://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-81503.html>

24 липня 1976-го<sup>38</sup>, 22 серпня 1978-го<sup>39</sup> та 18 січня 1979-го<sup>40</sup>. Вони містять цінну інформацію про цілі та учасників операції Кондор, методи роботи та структуру спецслужб, а також занепокоєння ЦРУ з приводу участі спецслужб в ліквідації політичних опонентів за кордоном, внаслідок чого в нього можуть погіршитись відносини між спецслужбами країн-учасників операції, та навіть з іншими західними партнерами.

Співпраця між США та Чилі після перевороту в основному базувалися на тих економічних та політичних угодах, що були укладені задовго до 1973-го. Це і Пакт Ріо-де-Жанейро 1947-го<sup>41</sup>, і Угода про сприяння взаємній торгівлі та обмін місіями 1951-го<sup>42</sup>, і Угода про гарантії приватних інвестицій 1964-го<sup>43</sup>, і Бреттон-Вудська угода 1941-1947<sup>44</sup>, і двостороння Угода про реституцію 1972-го<sup>45</sup> та багато інших. Ці договори дозволили Чилі не лише поступово відновитись в економічному плані, але й оминати міжнародну ізоляцію, оскільки розділяли політику, де Піночета засуджували, та бізнес, де Чилі розглядалась як надійний економічний партнер. Завдяки цьому «чилійське економічне диво» отримало фінансування та юридичну базу у найкритичніший для хунти період. Після теракту на території США в 19716

<sup>38</sup> CIA memorandum, “Operation Condor – Regional Co-operation Among Latin American Intelligence Services Against Terrorism,” Secret, July 24, 1976. URL:

<https://nsarchive.gwu.edu/document/18419-national-security-archive-doc-03-cia-memorandum>

<sup>39</sup> Memo about operation Condor - 1978/08/22.

URL: <https://www.cia.gov/readingroom/document/00452069>

<sup>40</sup> U.S. Senate, Subcommittee on International Operations, Foreign Relations Committee, Report, “Staff Report on Activities of Certain Intelligence Agencies in the United States,” Top Secret/Sensitive, January 18, 1979 [Section on DINA and Operation Condor].

<sup>41</sup> Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/politics-and-government/inter-american-treaty-reciprocal-assistance>

<sup>42</sup> Policy Statement Prepared in the Department of State. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v02/d729>

<sup>43</sup> Private Investment in Latin America. URL:

[https://www.jec.senate.gov/reports/88th%20Congress/Private%20Investment%20in%20Latin%200America%20Report%20\(266\).pdf](https://www.jec.senate.gov/reports/88th%20Congress/Private%20Investment%20in%20Latin%200America%20Report%20(266).pdf)

<sup>44</sup> Bretton Woods-GATT, 1941–1947. URL: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/bretton-woods>

<sup>45</sup> Paper Prepared in the Department of State. URL:

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve16/d127>

році між Чилі та США в 1980 році вийшла неформальна Угода у справі Летельєра<sup>46</sup>, згідно якої Чилі пообіцяли розібратись зі злочинцями, а США – не застосовувати жорсткі санкції.

Не можна забувати і про мемуари. Наприклад, «Бесіди з Альєнде: Соціалізм в Чилі»<sup>47</sup> представляє собою діалог між чилійським президентом Сальвадором Альєнде та французьким революціонером-журналістом Режи Дебре в 1971 році, в якому йшлося про стратегію мирного переходу до соціалізму, невтручання збройних сил в політику, вплив зовнішньої політики на Чилі та політичну еволюцію самого президента. Спогади Натанієля Девіса<sup>48</sup>, американського посла в Чилі, є докладним і аналітичним поглядом на події в Чилі з 1971 по 1973 рік. Девіс пропонує унікальне поєднання особистих спостережень та дипломатичного аналізу, висвітлюючи як внутрішні проблеми чилійського уряду, так і зовнішні чинники, що вплинули на його падіння. Значну роль в нашому дослідженні відіграють автобіографічні спогади самого Аугусто Піночета<sup>49</sup> та його племінника Гонсало<sup>50</sup> та онука Родріго<sup>51</sup>. Їхні мемуари пропонують поглянути на історію Чилі з точки зору прихильників військового режиму, зокрема намагаються легітимізувати військову диктатуру, захист репутації Піночета та переосмислення демократії, яка, на їх думку, не змогла врятувати Чилі від колапсу і хаосу. Свідчення колишнього офіцера ДІНА, Рікардо Лоуренса, надає інформацію про

---

<sup>46</sup> Letelier v. Republic of Chile, 488 F. Supp. 665 (D.D.C. 1980). URL:

<https://grok.com/c/40b9909a-17f9-4b8d-9699-f226f037d212?rid=275f0321-0b2f-49d4-9561-292c43e99b46>

<sup>47</sup> Allende S. Conversations with Allende: Socialism in Chile. N.L.B.: London, 1971. – 193 pp.

<sup>48</sup> Davis N. The last two years of Salvador Allende. Cornell University Press: Ithaca and London, 1985. – 480 pp.

<sup>49</sup> Pinochet A. El día decisivo: 11 de septiembre de 1973. Editorial Andrés Bello: Santiago, 1979. – 279 pp.

<sup>50</sup> Pinochet G. Presidente Pinochet, libertador de Chile por la verdad histórica del 11 de Septiembre de 1973. Independently published: Santiago, 2023. – 233 pp.

<sup>51</sup> Pinochet R. Persecución Final a Pinochet. Editorial Maye: Santiago, 2023. – 233 pp.

структуру і управління, об'єкти і підрозділи цієї служби, особисту участь та кар'єрний ріст, а також репресії проти Комуністичної партії Чилі<sup>52</sup>.

Говорячи про спогади учасників подій, не можна не сказати і про опонентів військової хунти. Збірник Аріеля Дорфмана включає спогади різних діячів, що відображають широкий спектр реакцій на переворот - від політичних аналізів до поетичних роздумів та особистих спогадів<sup>53</sup>. Серхіо Бітар, колишній міністр гірничої промисловості в соціалістичному уряді, розповідає про свій арешт та умови перебування в концентраційному таборі на острові Доусон – одному з найбільш суворих місць Чилі<sup>54</sup>. В збірнику дослідника Стіва Дж. Стерна є свідчення очевидців дуже різних категорій – від прихильників до ворогів режиму Аугусто Піночета<sup>55</sup>. Вони показують, як чилійське суспільство намагалось обміркувати та зберегти колективну пам'ять про його режим. В приватному архіві Василя Мітрохіна, колишнього співробітника архівного відділу Першого головного управління КДБ СРСР міститься інформація про співробітництво КДБ із соціалістом Сальвадором Альєнде, операцію Тукан з метою підірвати репутацію військового уряду в Чилі на міжнародному рівні, в тому числі й поширення фальшивої інформації про зв'язок ЦРУ та ДІНА під час операції Кондор в газеті The New York Times<sup>56</sup>.

Якщо говорити про методологію дослідження американо-чилійських відносин протягом 1973-1990 рр., то використані нами методи були як загально-наукові, так і історичні. Метод аналізу застосовувався для детального розчленування двосторонніх відносин на політичний, економічний та

<sup>52</sup> Chilean Tribunal, Testimony of former DINA officer, Ricardo Lawrence, "Minuta de Analisis [of DINA]," March 5, 2007. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/32164-document-7-chilean-tribunal-testimony-former-dina-officer-ricardo-lawrence-minuta-de>

<sup>53</sup> Dorfman A. Exorcising Terror: The Incredible Unending Trial of Augusto Pinochet. Seven Stories Press: New York, 2002. – 224 pp.

<sup>54</sup> Bitar S. Prisoner of Pinochet: My Year in a Chilean Concentration Camp. University of Wisconsin Press: Madison, 2017. – 181 pp.

<sup>55</sup> Stern S. Battling for Hearts and minds: Memory Struggles in Pinochet's Chile, 1973–1988. Duke University Press: Los-Angeles, 2006. – 572 pp.

<sup>56</sup> Mitrokhin V. The Mitrokhin archive: the KGB and the world. Allen Lane The Penguin Press: London, 1999. – 1048 pp.

культурний компоненти, виявлення причинно-наслідкових зв'язків та внутрішніх протиріч політики США. Метод синтезу використовувався для узагальнення отриманих даних та формування цілісної картини американо-чилійських відносин у 1973–1990 роках. Метод порівняння дозволив виявити особливості політики різних американських адміністрацій, а також зіставити офіційну риторику Вашингтона з реальними діями. Історіографічний метод дозволяє провести аналіз основних вітчизняних та зарубіжних досліджень на тему американо-чилійських відносин, а також історіографічні підходи та дискусійні питання. Джерелознавчий метод допоможе здійснити критичний аналіз широкого кола джерел: офіційних документів США, чилійських джерел мемуарів та свідчень очевидців. Системно-хронологічний метод висвітлює відносини розглянуті у суворій хронологічній послідовності з виділенням етапів (1973-1976, 1977-1981, 1981-1985, 1985-1990), що дозволило простежити динаміку та етапи трансформації політики США. Проблемно-хронологічний метод застосовувався під час аналізу окремих аспектів, що дозволило глибоко вивчити кожен із новачків у розвитку. Метод ретроспективного аналізу використовувався з метою оцінки довгострокових наслідків американо-чилійських відносин 1973–1990 років для розвитку Чилі.

## **Розділ 2. Історичні передумови розвитку американо-чилійських відносин 1973-1990 рр.**

Чилі, починаючи з 1540-х років перебувала у складі іспанської імперії. А на початку XIX століття розпочався етап боротьби за незалежність. Поштовхом до цих процесів стало вторгнення Наполеона до Іспанії, а також повалення іспанського короля Фердинанда VII. Внаслідок окупації Іспанії та революційних подій в метрополії в латиноамериканських колоніях виник вакуум влади. Головну роль в боротьбі проти іспанських колонізаторів зіграли креоли. Креолами були люди іспанського походження, що народилися в Чилі. Вони були другою соціальною групою після «пірнейців» - вихідців з Іспанії, які займали майже усі важливі суспільні пости. Серед креолів було багато освічених людей, багатих землевласників, чиновників, священиків, військових, які, втім, були політично обмеженими<sup>57</sup>. У 1810 році креольськими лідерами Хосе Мігель Каррера, Хуан Мартінес де Росас, Бернардо О'Хіггінс було утворено першу Національну хунту в Сантьяго. Але внаслідок конфліктів креольських груп між собою іспанські війська в 1814 році захопили Сантьяго та посилили контроль. Але в 1818 році після перемоги креолів в битві при Майпу іспанські сили перестали бути реальною загрозою і генерал Бернардо О'Хіггінс став верховним правителем Чилі, оголосивши про її незалежність. Сполучені Штати в цей час підтримували деколонізаційні процеси в Латинській Америці, але уникали прямого втручання. Підтримка з боку США полягала в ідеологічному, дипломатичному, та економічному планах, а в 1822 році Штати вже визнали незалежність Чилі. 1823 року США призначили першого консула в Чилі. Це означало початок офіційної дипломатії. Торгівля росла дуже швидко.

Американські судна закупували мідь, шкіри, пшеницю, сало, морепродукти. Чилі в свою чергу імпортували американський текстиль,

---

<sup>57</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 33.

промислові виробни, а також зброю та матеріали для армії. Цього ж року в Штатах з'явилась доктрина Монро, яка фактично стала програмною підставою американців до прагнення мати необмежений вплив у Західній Півкулі. Згідно цієї доктрини США офіційно проголошували себе захисниками новостворених республік у Центральній та Південній Америці, що звільнилися від іспанського та португальського колоніального впливу, а також заборонили європейським колоніальним імперіям здобувати нові колоніальні надбання в Західній Півкулі. В той же час Штати зобов'язались не втручатись у справи європейських країн. Незважаючи на перемогу Чилі в боротьбі за незалежність, Іспанія поки що не визнавала незалежність своєї колонії, і останні гарнізони іспанських військ розташовувались на півдні Чилі до 1926-го. Проте після вигнання іспанських військ в країні панувала політична нестабільність, громадянська війна 1829-1830 рр., що спалахнула внаслідок повстання консерваторів проти лібералів та завершилася перемогою перших. США не втручалися у внутрішні справи Чилі, що вигідно вирізняло їх на тлі Британії. Після громадянської війни Чилі стало дуже стабільною та консервативною державою. Це збіглося з новою фазою американо-чильйських зв'язків. Відносини були виключно мирними<sup>58</sup>.

Під час війни Чилі проти Перу-Болівійської конфедерації 1836–1839 рр. Штати займали суворий нейтралітет. Вони не хотіли втручатися у конфлікти південноамериканських держав, оскільки ще не мали достатнього впливу в регіоні, а їхній флот і торговці працювали як у Перу, так і в Чилі — конфлікт заважав бізнесу. Однак неофіційно Америка симпатизувала Чилі, оскільки вона була стабільнішою і надійнішою. Вже в 1833 році міністр внутрішніх справ Чилі Дієго Порталес започаткував першу чильйську конституцію, яка затвердила республіканський устрій з авторитарною президентською владою. Після 1839 року в Чилі політична ситуація потроху почала стабілізуватись. 1844 року Іспанія нарешті офіційно визнала її незалежність. Цей період став

---

<sup>58</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 49.

часом зміцнення співробітництва, збільшення торгівлі у Тихому океані. США почали розглядати Чилі як стратегічно важливий пункт за десятиліття до будівництва Панамського каналу. Чилійські порти стали ключовими для американських суден, що йдуть до Каліфорнії та Китаю. У 1844 був підписаний: "Договір про дружбу, торгівлю та навігацію" між Чилі та США. То справді був перший повноцінний двосторонній договір<sup>59</sup>.

У 1860-1870-ті рр. США почали розглядати Чилі як корисного партнера. Американські компанії вклалися в мідні та селітряні шахти. Чилійські товари, такі як мідь, селітра та пшениця стали важливими для економіки США. Флот США використовував чилійські порти як базу на шляху до Тихого океану. На той час стосунки були спокійними і навіть дружніми. Протягом Тихоокеанської війни 1879-1883 рр. Чилі воювала проти Болівії та Перу за території з великими покладами селітри, згодом стала переможницею в конфлікті і посилилась на Тихому океані, а також взяла під контроль перуанські провінції Такна і Аріка, що згодом стало поштовхом до регіональної суперечки між Перу та Чилі. Попри те, що Штати намагалися бути нейтральними, вони мали економічні інтереси у надрах селітри, в результаті чого прагнути бути в ролі посередника у конфлікті. Але Чилі відмовилася, і відносини між двома країнами у 1880-ті роки стали різко погіршуватись. Це мало не призвело до повномасштабної війни між Америкою та Чилі в 1890-ті рр. Коли протягом 1891 року в Чилі спалахнула нова громадянська війна, у портовому місті Вальпараїсо стався інцидент, під час якого моряки з американського крейсера USS Baltimore були атаковані натовпом у Вальпараїсо. Загинуло 2 людей. США вимагали вибачень та компенсацій. Чилі відмовилася, США погрожували війною. Конфлікт вдалося врегулювати дипломатично, і Чилі вибачилася.

---

<sup>59</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 60.

Але згодом американці намагалися затримати чилійський корабель, що перевозив зброю. Чилі сприйняли це, як спробу агресії. З 1900-ті рр. Чилі та Америка почали зближуватись на тлі доктрини Монро та посилення останньої в регіоні внаслідок розширення американського флоту, будівництва Панамського каналу, а також завоювання Карибських островів в результаті Іспано-Американської війни 1898 року. Поновлювалися торгові відносини, Чилі закуповувала американську зброю, в чилійській мідній промисловості посилювалися американські компанії. До 1914 року відносини між двома державами стабілізувалися<sup>60</sup>.

В роки Першої світової війни (1914-1918) Чилі офіційно дотримувалася нейтралітету. На це вплинули економічні інтереси і геополітичні побоювання. Для США чилійський нейтралітет не був проблемою — Вашингтон був зацікавлений у стабільності Південної Америки та не тиснув на Чилі з вимогою вступити у війну. Після вступу США у війну у 1917 році Вашингтон прагнув контролю торговельних потоків, щоб обмежити постачання Німеччини, зміцнити свій вплив у Західній півкулі, реалізуючи принципи доктрини Монро, координувати дії країн Латинської Америки, стимулюючи їх розірвати відносини із Центральними державами.

Більшість країн регіону справді зробили цей курс, але Чилі, разом з Аргентиною та Мексикою, залишилася нейтральною, що робило відносини зі США обережно-прохолодними, але без серйозних конфліктів. Головний економічний інтерес США в цей період – чилійська селітра, найважливіша сировина для виробництва вибухівки та добрив. З початком війни попит на селітру різко зріс. США стали одним із ключових покупців, що посилювало економічні зв'язки між країнами. У роки війни Сполучені Штати стали головним кредитором світу, економічним лідером, державою, що розширює свій вплив у Латинській Америці. Чилі ж, навпаки, зіткнулася із залежністю

---

<sup>60</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 110.

від експорту сировини і була змушена враховувати зростаючу міць США. Це стало важливою основою подальшої еволюції двосторонніх відносин після війни<sup>61</sup>.

Після перемоги у Першій світовій війні в Сполучених Штатах стали одними зі світових лідерів і в них підвищився інтерес до країн Центральної та Південної Америки. Щодо Чилі, то вона в 1920-ті роки зіштовхнулася із економічними потрясіннями, що виникла внаслідок неправильної монетарної політики, також залежністю національної економіки від видобутку сировини, що посилювалися внаслідок падіння попиту на чилійську селітру, коли Німеччина винайшла синтетичні добрива. Країна також страждала від нестабільної політичної ситуації, коли після відставки президента Хорхе Алессандрі в 1925 році влада переходила з рук в руки, доки в 1927 році полковник Карлос Ібаньес не прийшов до влади військовим шляхом. За авторитарну політику його навіть назвали Муссоліні Нового Світу<sup>62</sup>.

В американо-чилійських відносинах в 1920-ті роки усе було не так гладко. Серед чилійських громадян були націоналістично налаштовані кола, в яких викликало обурення втручання Америки в економічне та політичне життя чилійців. З іншого боку, американські компанії інвестували в чилійську економіку, що дозволяло їй хоч якось залишатись на плаву, а також співпрацювали з місцевими банками. Тим паче, що чилійський президент Хорхе Алессандрі, що правив країною двічі, в 1920-1925 та в 1932-1937 рр., намагався захищати національні інтереси, виступаючи проти надмірного економічного тиску ззовні, але не перешкоджав іноземному капіталу і підтримував ділові контакти зі Сполученими Штатами. За президентства Алессандрі 1925 року було затверджено нову чилійську конституцію, яка зробила президента більш незалежним від парламенту, збільшила термін

---

<sup>61</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P.202.

<sup>62</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 136.

повноважень президента до 6 років, наділила його повноваженнями розпускати парламент в крайніх випадках, контролювати бюджет, а також розділяла судову та виконавчу владу.

Значне погіршення відносин між Чилі та США відбулося протягом 1929-1932 років. Внаслідок Великої депресії чилійські філіали американських компаній змушені були закрити заводи, звільнити тисячі шахтарів, а безробіття та банкрутство викликало масові протести студентів, профспілок, а також заклики до націоналізації. На тлі економічних негараздів загострилася політична криза, коли в 1931 році було повалено режим військових, а протягом 1931-1932 рр. змінилося аж 4 різних уряди, один з яких, очолюваний полковником Грове, оголосив Чилі соціалістичною республікою, але протримався всього 12 місяців. Звісно, що внаслідок таких перипетій стабільна дипломатія в Чилі була відсутня.

Але 1933 року до влади в Сполучених Штатах прийшов Франклін Рузвельт, який відмовився від тиску на країни Латинської Америки та інтервенцій на їх територію, оголосивши, що відтепер жоден американський солдат не ступить на землю чужих країн. Новий американський президент оголосив політику добросусідства, що включала також допомогу в модернізації країн, що знаходяться в Центральній, Південній Америці, а також Карибському басейні, а також взаємодію в економічній та культурній сферах. Того ж року до влади в Чилі повернувся президент Хорхе Алессандрі, і протягом 1933-1938 років відбувся перезапуск американо-чилійських відносин в кращий бік. Не можна забувати, що в Чилі, а особливо в ХХ столітті, була багата політична палітра. В країні було десятки партій різного ідеологічного спрямування, які так чи інакше впливали на відносини Чилі з Америкою – починаючи з проамериканських Християнсько-демократичної партії (ХДП) та

Національної партії (НП) та завершуючи антиамериканськими та антикапіталістичними соціалістичною та комуністичною партією<sup>63</sup>.

Не дивлячись на те, що уряд Народного фронту 1928-1941-го не був радикально налаштований проти Сполучених Штатів, вони вимагали націоналізації чилійської міді і критикували американські концерни, які мали свої філіали в Чилі і за її рахунок збагачувалися. Хоча радикальних економічних змін не відбулося і співпраця із США продовжувалася. Спираючись на політику добросусідства 1930-х років і використовуючи початок Другої світової війни (1939-1945), Сполучені Штати Америки значно потіснили своїх європейських конкурентів, піднявшись на рівень домінуючої держави на континенті. На першому етапі Другої світової війни (1939-1941) Чилі намагалася проводити дуже обережну зовнішню політику нейтралітету. На таке рішення як традиційний нейтралітет більшості латиноамериканських держав, так і торгівельні зв'язки з європейськими державами, серед яких були як держави антигітлерівської коаліції, так і держави Осі. До того ж Сполучені Штати теж поки що дотримувались політики ізоляціонізму і невтручання у конфлікт.

Але після атаки японських літаків на американську базу Перл-Харбор, а також оголошення Третім Рейхом війни Америці в кінці 1941-го усе змінилося. У зв'язку зі вступом Америки у війну на конференції в Ріо-де-Жанейро, що відбулась рік потому, вона почала тиснути на всі держави регіону, щоб вони розірвали відносини з членами Осі. З усіх латиноамериканських держав лише Чилі та Аргентина відмовились це зробити, не дивлячись на диктат найпотужнішої держави на американському континенті. Для Чилі одразу розірвати зв'язки з країнами фашистського блоку було вкрай непросто, що дозволило нацистській Німеччині максимально використати свої можливості всередині цієї держави, впливаючи на

---

<sup>63</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P.226.

чилійських політиків та засоби масової інформації. Не в останню чергу на нейтралітет в перші роки війни впливала непроста внутрішньополітична ситуація в країні. Станом на початок 1940-х років у Чилі було безліч партій – від антифашистських та антинацистських до профашистських і пронацистських<sup>64</sup>.

Починаючи з грудня 1941-го Сполучені Штати вступили у війну на боці антигітлерівської коаліції. У жовтні 1942 року завідувач держсекретаря США Самнер Веллс звинуватив Чилі та Аргентину, що внаслідок їхнього нейтралітету агенти Третього Рейху почали становити небезпеку для всієї західної півкулі. Це викликало обурення нового чилійського президента Хуана Антоніо Ріуса, але в міру дипломатичного та економічного тиску з боку Сполучених Штатів, а також корінному перелому в Другій світовій війні 1943 року на користь союзників, Чилі поступово зближувалася з антифашистською коаліцією<sup>65</sup>. Першим рішучим кроком до розриву відносин Чилі з країнами Осі стала промова чилійського президента по радіо 20 січня 1943 року, в якому йшлося про розрив дипломатичних відносин з Третім Рейхом, фашистською Італією та мілітаристською Японією, а вже 2 березня цього ж року було підписано американо-чилійську угоду щодо військових поставок ленд-лізу. Офіційно Чилі оголосила війну нацистській Німеччині та мілітаристській Японії в лютому 1945 року, хоча в бойових діях участі не приймала. Це скоріше був чисто символічний крок з метою стати однією з держав, що затвердили новостворену Організацію Об'єднаних Націй(ООН), а також отримати членство в ній.

Повоєнні відносини зі Сполученими Штатами характеризувалися зміцненням економічних зв'язків, зумовленим інтересом США до стратегічних ресурсів Чилі, таких як мідь, та поступовим політичним союзом проти

---

<sup>64</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 242.

<sup>65</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 142.

комунізму. Однак, напруженість виникла через внутрішню ліву політику Чилі, яка спочатку включала участь комуністів в уряді, і аж до різкого антикомуністичного повороту в 1948 році. У квітні цього року новий чилійський президент Відела усунув комуністичних міністрів зі свого кабінету на тлі ескалації страйків та заворушень. До вересня 1948 року він підтримав та прийняв Закон про постійний захист демократії який заборонив Комуністичну партію, позбавив комуністів права голосу та призвів до ув'язнення або вигнання тисяч членів партії, включаючи таких відомих діячів, як поет Пабло Неруда. Закон також розірвав дипломатичні відносини з Радянським Союзом, Югославією та Чехословаччиною. Цей «клятий закон», як його називали критики, загнав чилійську компартію у підпілля до її легалізації у 1958 році. В економічному плані післявоєнний період спостерігалось значне розширення участі США в Чилі, зумовлене попитом на чилійську мідь та нітрати, які були критично важливими для промисловості та військових потреб США. Приватні інвестиції США в Чилі зросли з 414 мільйонів доларів у 1945 році до 540 мільйонів доларів до 1950 року, переважно у гірничодобувній промисловості та інших галузях промисловості.

У дипломатичному плані відносини були співпраці, але асиметричними. Чилі підтримувала ініціативи США в Організації американських держав (ОАД), заснованій у 1948 році, та брала участь у переговорах щодо оборони на півкулі. США, у свою чергу, цінували стратегічне розташування та ресурси Чилі, розглядаючи її як оплот проти радянського впливу в Південній Америці. Антикомуністичний поворот Відели в 1948 році посилив це партнерство, що призвело до посилення дипломатичної підтримки США. Серед викликів були тривалі європейські зв'язки Чилі та внутрішні розбіжності, але до 1949 року відносини досягли піку, що створило умови для глибших союзів часів

холодної війни. Цей період дозволив уникнути серйозних конфліктів, але він встановив моделі економічного впливу США на політику Чилі<sup>66</sup>.

Політика США по відношенню до Чилі в 1950-ті роки наголошувала на неутручанні в мідну промисловість, якщо тільки національні інтереси не загрозували, надаючи перевагу прямим переговорам між компаніями та чилійським урядом. Однак напруженість виникла через чилійську податкову політику, включаючи спеціальні обмінні курси та податки на надлишкові ціни, на тлі світового дефіциту міді, що дозволило Чилі потенційно збільшити доходи або встановити більший контроль. Акцизний податок США на імпортовану мідь ще більше дратував чилійців, які вважали його несправедливим, США виступали за його призупинення для задоволення внутрішніх потреб та покращення відносин. США надали значну допомогу Чилі, позиціонуючи її як попередника «зразкової демократії» в рамках пізнішої програми «Союз заради прогресу» в 1960-х роках. Економічна допомога з 1953 по 1961 рік становила приблизно 339,7 мільйона доларів, що відображало стратегічне значення Чилі в цій півкулі. Однак ця допомога часто надавалася з певними умовами, зокрема, з акцентом на лібералізації ринку та антиінфляційних заходах, які іноді посилювали соціальну нерівність у Чилі.

Оскільки в світі на той час вже розпочалася Холодна війна, коли СРСР розширював зони свого впливу на інші країни, то для Америки було надзвичайно важливо не допустити його вплив у державах Латинської Америки, які США вважали своєю вотчиною. Американський уряд був занепокоєний перспективою утворення радянських сателітів у Західній півкулі, які могли б надати радянським військам плацдарм для військових баз, що становило б небезпеку повномасштабної війни в Західній півкулі, в якій територія безпосередньо США могла б дуже сильно постраждати. Якщо говорити про співпрацю Чилі та США у військовій сфері, то ключовою віхою

---

<sup>66</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 152.

стала Угода про взаємну оборонну допомогу 1952 року, переговори щодо якої розпочалися 22 січня 1952 року в рамках ширшої програми, що дозволила Латинській Америці отримати грантову допомогу в розмірі 38,15 мільйона доларів. Цей пакт дозволив США постачати військову техніку для посилення можливостей Чилі щодо оборони півкулі. Чилі була однією з восьми латиноамериканських країн з повністю чинними угодами про Програму військової допомоги до 1953 року. Місії армії, ВМС та ВПС США діяли в Чилі для допомоги в навчанні, причому Угода про місію ВМС була продовжена в 1953 році, а ВПС - у 1954 році. Військова допомога включала 4,8 мільйона доларів у 1953 році, зосереджуючись на постачанні обладнання та консультативних групах. Візити високого рівня, такі як візит міністра оборони Чилі до США в липні 1953 року, підкреслили це партнерство. Чилі схвалила Загальний військовий план Міжамериканської оборонної ради в 1953 році, узгоджуючи це зі зусиллями США щодо стандартизації. Ці військові зв'язки заклали основу для тіснішої співпраці в 1960-х роках, включаючи збільшення кількості чилійців, які навчаються у військових навчальних закладах США, таких як Школа Америк<sup>67</sup>.

1953-го, 1959-го, 1961-1962-х у Західній півкулі відбулися події, що дуже сильно стривожили США. В 1953 році Гватемалу очолив полковник Хакобо Арбенс, який, хоч і не був комуністом, проте мав у своєму оточенні політиків, що симпатизували СРСР, а також проводив націоналізацію американських бананових компаній. ЦРУ довелося залучити противників Арбенса і провести 1954 року операцію з його повалення. З цього моменту американці особливо активно намагалися обмежити вплив соціалістичних та комуністичних партій у латиноамериканських державах. Втім, коли в 1959 році до влади на Кубі прийшли комуністи на чолі з Фіделем Кастро, американським спецслужбам не вдалося повторити успіх у Гватемалі, коли вони невдало організували

---

<sup>67</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 255.

операцію з бомбардування Куби та висадки озброєних антикомуністичних емігрантів 1961 року в Затоці Свиней, які були розгромлені та заарештовані кубинською армією та міліцією<sup>68</sup>.

Що стосується представників лівих партій у Чилі та їх вплив на політику в країні, то одним із найбільш впливових чилійських політиків став голова чилійської соцпартії Сальвадор Альєнде. Хоча Сальвадор був членом масонської ложі *Progreso №4* і називав себе соціалістом, фактично він дотримувався марксистських поглядів, захоплювався Володимиром Леніним, Мао Цзедунем, Хо Ши Міном, Фіделем Кастро, Че Геварою та навіть Йосипом Сталіним, смерть якого оплакував. З 1961 року став проплаченим агентом КДБ. Він отримав медичну освіту, написав у 1933 році дисертацію «Психічна гігієна та злочинність»<sup>69</sup>. В ній Альєнде представив своє захоплення євгенікою, запропонував стерилізацію алкоголіків, наркоманів, гомосексуалістів, злочинців, епілептиків та розумово відсталих людей. Він також не приховував свій антисемітизм, стверджуючи, що «євреї характеризуються певними формами злочинності: шахрайством, підробкою, наклепом і, перш за все, лихварством»<sup>70</sup>. В 1952 році він навіть узяв участь у президентських виборах, програвши полковнику Карлосу Ібаньєсу, колишньому «Муссоліні Нового світу».

Але коли Сальвадор Альєнде вдруге взяв участь у президентських виборах 1958-го, програвши християнському демократу Хорхе Алєссандрі, що випередив лівих всього лише на 30 тисяч голосів, Вашингтон відреагував на цю ситуацію доволі серйозно. Не дивлячись на те, що епоха президентства Хорхе Алєссандрі була одним із найтепліших періодів в історії чилійсько-американських відносин, на початку 1961 року було створено комітет з виборів, що складався з високопоставлених чиновників Державного

<sup>68</sup> Blum W. *Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II*. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 186.

<sup>69</sup> Marquez N. *La Dictadura Comunista de Salvador Allende*. Individuo: Santiago, 2022. – P. 22.

<sup>70</sup> Ibid. P. 23.

департаменту, ЦРУ та Білого дому. В Сантьяго було сформовано паралельний комітет з виборів, де працювали американські послы та агенти ЦРУ. Метою цих установ було за будь-яку ціну не допустити перемоги комуністів та соціалістів на наступних виборах 1964 року<sup>71</sup>. Взагалі новий американський президент Джон Кеннеді в 1961 році започаткував програму «Союз заради прогресу» з метою запобігти поширення кубинського сценарію на інші країни Латинської Америки. Ця програма передбачала: зріст ВВП для населення не менш ніж 2,5 % на рік, земельна реформа, під час якої безземельні селяни могли отримати ділянку, збільшення писемності серед населення, скорочення дитячої смертності та покращення системи охорони здоров'я, боротьба з корупцією. В рамках цієї програми для стабілізації економіки Чилі уряду Алесандрі допомагали проводити економічні реформи, надаючи країні фінанси. В результаті програми «Союз заради прогресу» Чилі стала однією з найбільш економічно забезпечених і стабільних країн Південної Америки<sup>72</sup>.

Оскільки 1964 року планувались нові вибори, американський уряд та спецслужби почали закладати фундамент під вибори за кілька років до них, встановлюючи ділові відносини з ключовими політичними партіями та створюючи пропагандистські та організаційні механізми, що були здатні вплинути на ключові сектори населення. Направивши кошти кільком партіям правого та центристського спрямування, виборча команда зрештою зупинилася на центристі Едуардо Фрей, кандидаті від християнсько-демократичної партії, людині, яка, як здавалося, з великою ймовірністю заблокує прихід Альєнде до влади, оскільки останній вже втретє невдало балотувався в чилійські президенти. ЦРУ профінансувало понад половину всієї вартості кампанії партії, тому передвиборна діяльність Управління в Чилі зменшила резерви казначейства США приблизно на 20 мільйонів доларів. Більшість витрат пішла на пропаганду. ЦРУ організувало масивну

<sup>71</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 207.

<sup>72</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 169.

антикомуністичну пропагандистську кампанію. Широко використовувалися преса, радіо, фільми, брошури, плакати, листівки, прямі посилення, заголовки газет і навіть настінний живопис<sup>73</sup>. Це була «кампанія залякування», яка великою мірою використовувала зображення радянських танків і кубинських розстрільних команд. Сотні тисяч екземплярів антикомуністичного листа Папи Римського Пія XI поширювалися християнсько-демократичними організаціями. Заголовок говорив: «Надруковано громадянами без політичної власності для ширшого поширення змісту». Також використовувалися «дезінформація» та «чорна пропаганда» — матеріали, які, як передбачалося, виходили з інших джерел, як, наприклад, «чилійська комуністична партія»<sup>74</sup>.

Християнські демократи також використовувала всі методи, щоб перемогти. На вулицях було розклеєно афіші такого типу: «Чемпіонат світу! Фрей (Чилі) — Альєнде (Росія) — 2 : 1. Повторимо успіх наших футболістів на виборах!» Деякі радіопередачі починалися звуками автоматної черги та істеричним жіночим криком: «Вбили мого сина! Це комуністи!»<sup>75</sup> Диктор додав до цього палкий заклик: «Комунізм пропонує лише кров та біль. Щоб не допустити цього в Чилі, ми маємо обрати Едуардо Фрея нашим президентом». Зазвичай передвиборча пропаганда демохристиян грала на релігійних почуттях чилійського населення, де жінки зазвичай були більш релігійні за чоловіків. Один із напрямів такої агітації зосереджувався на залякуваннях про радянський контроль, і що ліві конфіскують все близьке, дороге і святе. Пропагандистська кампанія була масованою. Протягом першого тижня інтенсивної пропагандистської діяльності (третій тиждень червня 1964 року) фінансована ЦРУ пропагандистська група виробляла по 20 радіороликів день у Сантьяго та на 44 провінційних станціях. Крім того, на трьох станціях у

<sup>73</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 208.

<sup>74</sup> Ibid. P. 208.

<sup>75</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 19.

Сантьяго та 24 провінційних радіостанціях виходили дванадцятихвилинні випуски новин п'ять разів на день, тисячі коміксів і безліч проплаченої реклами у пресі. До кінця червня група щодня випускала 24 новинні випуски в Сантьяго та провінціях, 26 щотижневих програм з «коментарями» і розповсюджувала по 3000 плакатів. На одному з цих тисяч плакатів були зображені діти з клеймом серпа і молота, що були натавровані на їхніх лобах. Тим же цілям послужила і глибоко антикомуністична радіопередача з Хуанітою Кастро, сестрою Фіделя, яка брала участь в організованій ЦРУ поїздки по Південній Америці. «Якщо червоні переможуть у Чилі, — казала вона, — стануть неможливими будь-які види релігійної діяльності... Чилійська мати, я знаю, ти не дозволиш забрати твоїх дітей і віддати їх до комуністичного блоку, як у випадку з Кубою»<sup>76</sup>. Соціалісти, зі свого боку, теж не гребували передвиборчої пропагандою. Основний акцент робився на ідеях земельної реформи, забезпечення людей усім необхідним для життя, а також обережних випадів у бік «американського імперіалізму». Але вона була, м'яко кажучи, не такою яскравою та професійною, як через 6 років. Насамперед це можна пояснити, по перше, недостатньою підтримкою з боку народних мас, а по друге, пропаганда християнських демократів була більш переконливою для пересічного громадянина.

Деякі з програм місцевого рівня, що фінансуються ЦРУ, керував Роджер Векеманс — бельгійський священик-єзуїт, який прибув до Чилі у 1957 році та заснував тут мережу громадських організацій, одна з них виросла до сотні співробітників, а її річний бюджет становив 30 мільйонів доларів. Як заявив Векеманс у 1963 році, він отримав від ЦРУ п'ять мільйонів доларів і ще стільки ж від Агентства США з міжнародного розвитку для підтримки християнських демократів та Едуардо Фрея, з яким у Векеманса були тісні зв'язки. Єзуїтські програми виконували класичну функцію: перекладали революційне прагнення

---

<sup>76</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 209.

безпечний реформістський шлях. Представники церкви, що працюють на ЦРУ у країнах третього світу, як правило, були залучені до збору інформації про дії та погляди окремих селян та робітників — порушників спокою, сприяли поповненню рядів потенційних агентів, які проповідували євангеліє антикомунізму, діяли як канали фінансування, служили релігійним прикриттям для різних операцій управління<sup>77</sup>.

Коли Едуардо Фрей випередив Сальвадора Альєнде на 17 відсотків, а християнські демократи зрештою очолили країну, між Чилі та Сполученими Штатами настав один із найбільш тісних та конструктивних періодів у історії співпраці двох держав після Другої світової війни. Нова чилійська урядова адміністрація вміло знаходила спільну мову з адміністраціями Джонсона та Ніксона, а сама країна була активним членом ОАД, виступаючи проти Куби. Якщо Хорхе Алессандрі розпочав дипломатичний розрив з Кубою Фіделя Кастро, то за Едуардо Фрея цей бойкот став особливо відчутним. Окрім того, в рамках економічної допомоги Чилі отримала сотні мільйонів доларів. Фрей прийняв естафету в свого попередника Алессандрі в ключовому партнерстві в межах «Союз заради прогресу», а його адміністрація продовжувала перетворювати Чилі на вітрину американської політики в регіоні — акцент робився на розвиток ринкової економіки, мирних та демократичних соціальних та сільськогосподарських реформах, що повинні були перехопити ініціативу в комуністичної та соціалістичної партій, які теж активно підіймали тему економічних та соціальних проблем<sup>78</sup>.

Реформи нового уряду включали будівництво житлових комплексів, доріг, шкіл, лікарень, розвиток освіти та охорони здоров'я, індустріалізацію та земельну реформу. Під земельною реформою розумілася експропріація близько 1300 великих землеволодінь, які розподілялись між селянами. Не дивлячись на те, що земельна реформа ХДП була найбільш радикальна в

---

<sup>77</sup> Ibid. P. 210.

<sup>78</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 308.

Південній Америці на той момент, сам її процес пройшов мирно, а власникам виплачувалась компенсація. Завдяки економічним реформам ХДП в Чилі був найвищий дохід на душу населення серед держав Латинської Америки, а перерозподіл навантаження виробничих підприємств незабаром мав перемогти інфляцію. Одним з найбільш суперечливих моментів у політиці Едуардо Фрея була так звана «чіліанізація міді», коли чилійський уряд намагався провести націоналізацію значної частки мідної промисловості, що була найбільш дохідною галуззю для держави, що на той момент повністю контролювалася американськими концернами «Anaconda», «Kennecott» та «ITT», останній навіть вклав у чилійську економіку більш як 150 доларів. Як і у випадку з сільськогосподарською реформою, націоналізація міді була мирною і договірною, американським компаніям виплачувалась компенсація, купувались пакети акцій. Оскільки компенсації виплачувались солідними сумами, вроздріб та з гарантіями, американці сприйняли такий процес цілком спокійно<sup>79</sup>.

Але економічні та аграрні реформи ХДП були незавершеними, внаслідок чого чилійське суспільство розкололося на правих та лівих. Заможні прошарки, що були тісно пов'язані з американським капіталом, не бажали продовження реформ, а середній клас та бідні прошарки були незадоволені нерішучістю влади<sup>80</sup>. Окрім того, в 1965 році з'явилась комуністична терористична організація Лівий Революційний рух (Movimiento de Izquierda Revolucionaria, MIR), яку заснували вихідці із родин середнього статку, одним з яких був Мігель Енрікес. Організація закликала до партизанської війни, захоплення земельних наділів, підприємств, а також пограбуванню банків. В 1969-1970 рр. вони навіть зробили декілька спроб викрадення літаків, одна спроба була вдалою.

---

<sup>79</sup> Ibid. P. 311.

<sup>80</sup> Пайпс Р. Коммунизм. – М.: «Московская школа политических исследований», 2002. – С. 163.

Не дивлячись на прихід ХДП до влади в Чилі, американські спецслужби протягом 1964-1970-х років продовжували реалізовувати безліч програм, що були розроблені заради поширення правих поглядів серед різних прошарків населення. Більша частина пропаганди також була націлена на підтримку потрібних кандидатів на виборах до чилійського Конгресу 1965-го та 1969-го років. На останніх виборах підтримка була надана частині соціалістичної партії, що відкололася від прибічників Альєнде, щоби переманити від нього голоси, що позбавило його партію як мінімум семи місць у Конгресі. Комітет Сенату також опублікував деякі інші секретні проекти, що існували на той період: перехоплення контролю студентських організацій Чилійського університету у комуністів, підтримка жіночої групи, що була активна в чилійському політичному та інтелектуальному житті, протидія Центральному управлінню чилійських робітників, у якому провідну роль відігравали комуністи, водночас підтримуючи аналогічні антикомуністичні трудові групи, використання в якості прикриття групи громадянських дій в боротьбі з комуністичним впливом в культурних та інтелектуальних колах.

1968 року ЦРУ було зайняте руйнуванням блоків і союзів, де переважали члени чилійської комуністичної партії. Комітет Сенату США дійшов висновку, що латиноамериканський робітничий рух здебільшого втратив свою революційну спрямованість: «Навіть блоки під владою комуністів, особливо ті, які йдуть курсом політики Москви, тепер переважно приймають мирний шлях як найбільш життєздатну альтернативу»<sup>81</sup>. В свою чергу комуністи та соціалісти в 1969 році створили блок «Народна Єдність», де провідну роль відігравали Сальвадор Альєнде (соціалісти) та Луїс Корвалан (комуністи). Під час нової виборчої кампанії 1970 року пропаганда лівих стала вже більш агресивною, і закликала «покінчити з пануванням імперіалістів, монополій, поміщицької організації і почати в Чилі розбудову соціалізму». В економіці,

---

<sup>81</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 211.

за планами «Народної Єдності», мав домінувати державний сектор. Передбачалась націоналізація фінансів, особливо приватних банків і страхових компаній, зовнішньої торгівлі, промислових монополій<sup>82</sup>.

Радянські спецслужби, зі свого боку, також не стояли осторонь, і виділили приблизно 400 000 доларів на просування кандидатури Сальвадора Альєнде. З них близько 50 000 доларів пішло в кишеню Альєнде як особиста субсидія. Додатково чилійська компартія отримала 100 000 доларів, частину з яких використали для виборчої кампанії. А протистояли «Народній Єдності» національна партія (Хорхе Алессандрі) та демохристияни (Радоміро Томіч). Вони, не без допомоги ЦРУ, намагалися переконати чилійський електорат, що «Перемога Альєнде – це насильство та сталінські репресії»<sup>83</sup>. Але на превеликий жаль для правих партій, в Чилі почалася інфляція, що станом на 1970 рік сягнула 37 %. Це тільки зіграло на руку комуністам та соціалістам, і на цей раз їх пропаганда звучала для простих чилійців набагато більш переконливо і привабливо. Під час виборів у вересні 1970-го як Томіч, так і Альєнде з Алессандрі йшли майже в один рівень один з одним. Найбільшу кількість голосів набрав Сальвадор Альєнде – 36,3 % голосів, а Хорхе Алессандрі – 34,9 %. Оскільки жодному з кандидатів не вдалося зібрати абсолютної більшості, вирішення питання про підсумки виборів було передано конгресу. Протягом двох наступних місяців уклав згоду з християнськими демократами, що погодилися підтримати його кандидатуру за умови, що він прийме певні обов'язки з дотримання чилійської конституції. Сюди ж входили повага до закону та збереження політичного плюралізму. Окрім того, Альєнде мав підписати «Статус конституційних гарантій». Остання вимога була висунута не в останню чергу внаслідок останньої поправки Фрея в чилійську конституцію, що значно посилили повноваження

---

<sup>82</sup> Пайпс Р. Коммунизм. – М.: «Московская школа политических исследований», 2002. – С. 164.

<sup>83</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 212.

президента над парламентом. Чилійський конгрес дав змогу Альєнде зайняти президентський пост, коли він погодився на умови демохристиян. В американських силовиків залишалось рівно сім тижнів, щоб перешкодити Альєнде вступити на пост президента країни. Під інтенсивним тиском президента Річарда Ніксона американські зусилля були зосереджені на тому, щоб спонукати чилійські збройні сили організувати переворот і незабаром скасувати рішення конгресу в цілому. В той же час Ніксон та Кіссінджер дали зрозуміти ЦРУ, що вбивство Альєнде допускається<sup>84</sup>.

Чилійським офіцерам дали зрозуміти, що американська військова допомога припиниться, якщо Альєнде займе крісло президента їх країни. ЦРУ вступило в активні переговори з кількома чилійськими офіцерами, які могли ухвалити пропозицію перевороту. Їх запевнили, що Сполучені Штати нададуть їм повну підтримку в усьому, крім прямого воєнного конфлікту. Безпосередньою перешкодою, з якою зіткнулися ці офіцери, був рішучий опір головнокомандувача Рене Шнайдера, що наполягав на дотриманні конституційного процесу. Рано вранці 22 жовтня ЦРУ передало кулемети та боєприпаси деяким змовникам. У той же день Шнайдера було смертельно поранено під час викрадення його на шляху на роботу. До речі, окрім Шнайдера у списках чилійських офіцерів, яких заколотники мали усунути, були Карлос Пратс і навіть майбутній диктатор Аугусто Піночет, але вони вціліли від замаху<sup>85</sup>. 4 листопада 1970-го Сальвадор Альєнде вже офіційно став новим президентом Чилі, а також сформував уряд, куди ввійшли представники всіх партій блоку «Народна Єдність». Фактично це був унікальний випадок в історії, коли комуністичну революцію намагалися розгорнути в демократичній країні демократичними методами, а Сальвадор Альєнде став першим в історії конституційно обраним президентом-марксистом. Спочатку Альєнде вважав, що йому вдасться побудувати

---

<sup>84</sup> Ibid P. 211.

<sup>85</sup> Шевелєв В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 37.

соціалізм у Чилі мирним шляхом за умов, що реформи, які він проводив, з часом забезпечать йому підтримку більшості народу. Спочатку соціалістичні реформи, а саме: безкоштовні медицина та освіта, боротьба з безробіттям, видача безкоштовного молока для дітей та замороження цін на базові продукти забезпечили уряду «Народної єдності» популярність серед бідних прошарків населення<sup>86</sup>.

Новий президент під час розподілу урядових постів у новоствореному «Об'єднаному народному уряді» доручав пости економічних міністерств комуністам, які займалися націоналізацією банківської системи, більшої половини обробної індустрії, а також гірничої промисловості, що була завершена в червні 1971 року. Накази про націоналізацію приймалися в обхід чилійського законодавства<sup>87</sup>. Націоналізація торкнулась і філіалів американських мідних компаній «Anaconda», «Kennekott» та «ІТТ», і на відміну від попереднього уряду, який скуповував їх акції, виплачуючи компенсації, соціалісти взагалі конфісковували їх без будь яких виплат. Коли «ІТТ» випроводили з Чилі, начальник Вашингтонського відділу концерну Вільям Мерріам представив Річарду Ніксону програму економічного удушення Чилі, згідно з якою необхідно було перекрити кредитну лінію, організувати швидкий відтік доларів з Чилі та відрізати її від міжнародного ринку міді<sup>88</sup>. Американські банки, а також Міжамериканський банк розвитку та Всесвітній банк, де американці фактично мали право вето, різко обрізали розміри кредитів для Сантьяго, а протягом 1971-1973 рр. нові американські програми урядової підтримки Чилі різко впали до нуля. Були також скорочені американські гарантії для приватних інвестицій до цієї держави. Від такого економічного бойкоту найбільше постраждав транспорт Чилі, автобуси та таксі масово ставали непридатними для експлуатації через дефіцит запчастин.

---

<sup>86</sup> Гордиенко А.Н. Войны второй половины XX века. – Мн.: Литература, 1998. – С. 479.

<sup>87</sup> Там само. С. 480.

<sup>88</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 340.

Аналогічні труднощі торкнулись чилійських мідної, сталеливарної, електричної та нафтової галузей промисловості, оскільки американські поставники відмовлялися продавати необхідні запчастини, не дивлячись на пропозицію чилійського уряду оплатити їх готівкою. Окрім того, внаслідок націоналізації чилійських приватних компаній різко скоротилися і внутрішні інвестиції. Економічну ситуацію в Чилі погіршували і політика уряду Альєнде, яка окрім націоналізації підприємств також полягала і в колективізації сільського господарства, що породжувало також нестачу продовольства. Внаслідок невдалої податкової реформи в країні загострилася інфляція<sup>89</sup>.

Провальна соціально-економічна політика уряду Сальвадора Альєнде, а також санкції з боку Сполучених Штатів загострили політичну нестабільність у Чилі. Посилилися теракти з боку «MIR», активісти якої захоплювали навіть ті фабрики та сільськогосподарські наділи, що згідно законодавства не підлягали експропріації, а також здійснювали замах на тих державних та освітніх діячів, які їм не подобались. Чилійський уряд знав про такі незаконні акції, але не зупиняв їх. З іншого боку «MIR» доводилося вступати в сутички з членами ультраправої неофашистської організації «Patria y Libertad», утвореної 1971 року, певні структури якої фінансувалися ЦРУ. Вони підривали нафтопроводи, мости, електростанції, атакували залізниці та вантажівки<sup>90</sup>. Наслідки провальних заходів соціалістичного уряду відштовхнули від Альєнде значний відсоток чилійського населення, і вже в грудні 1971 року спалахнули перші антиурядові протести, коли жінки з родин середнього чи вищого класу вперше провели так званий «марш пустих каструль», виражаючи протест проти дефіциту м'ясних продуктів. Особливо вони посилювались протягом 1972-1973 років, коли Альєнде увів закон, що м'ясо

---

<sup>89</sup> Пайпс Р. Коммунизм. – М.: «Московская школа политических исследований», 2002. – С. 165.

<sup>90</sup> Жаринов К. Терроризм и террористы: исторический справочник. Харвест: Минск, 1999. – С. 137.

можна продавати лише по п'ятницям, суботам та неділям<sup>91</sup>. Найбільш серйозні антисоціалістичні страйки відбувся восени 1972-го, коли водії вантажівок на знак протесту проти нового закону про прямий розподіл їжі відмовилися вийти на роботу, що паралізувало роботу транспорту та призвело до ще більшої нестачі продуктів. В травні-червні 1973-го страйкували шахтарі, а в серпні – знову водії вантажівок, в результаті чого Чилі мало не опинилась на межі громадянської війни<sup>92</sup>.

Хоча Альєнде спочатку був ідеалістом-романтиком і не планував застосовувати радикальні заходи, в його оточенні були ультраліві комуністи, що штовхали його до більш авторитарних дій, і в міру того, як Сальвадор терпів невдачі, він дослухався до їх думки та поступово закручував гайки, розганяючи протести за допомогою армії, а також двічі вводячи у відповідь на страйки водіїв та шахтарів військовий стан в Чилі. Але при тому, що соціалістичний уряд контролював більшу частину друку та радіо, все ж таки певна свобода інформація зберігалась, і її не можна було просто так придушити без ризику викликати національне повстання. Опозиційні партії все ще легально діяли і критикували уряд, продовжували існувати конгрес і народний суд. 6 серпня 1973 року Сальвадор Альєнде востаннє звернувся до ХДП і запропонував новий союз. Але ті висунули до Альєнде вимогу про згортання націоналізації промисловості і створення коаліційного уряду, в результаті чого останній з ними не погодився, оскільки остаточно потрапив під вплив ультралівих. У відповідь 22 серпня палата депутатів у 81 голос проти 45, а також Верховний суд висунули Сальвадору Альєнде звинувачення у порушенні конституції, підпорядкуванню судових органів влади політичним цілям, присвоєнню собі надзвичайних повноважень та створенні обмежень для свободи слова<sup>93</sup>.

---

<sup>91</sup> Marquez N. La Dictadura Comunista de Salvador Allende. Individuo: Santiago, 2022. – P. 73.

<sup>92</sup> Гордиенко А.Н. Войны второй половины XX века. – Мн.: Литература, 1998. – С. 484.

<sup>93</sup> Пайпс Р. Коммунизм. – М.: «Московская школа политических исследований», 2002. – С. 167.

Оскільки в чилійській конституції було відсутнє положення про імпичмент, палата звернулася до збройних сил з проханням відновити дію національних законів<sup>94</sup>. Значна частина чилійської армії була рішуче налаштована проти соціалістів, і генералам не подобалися занадто тісні стосунки Альєнде з Кастро та Брежнєвим. Через 18 днів потому, як чилійський конгрес звернувся до збройних сил з проханням відновити порядок в державі, 11 вересня 1973 року в Чилі відбувся військовий переворот, який очолив генерал чилійської армії Аугусто Піночет. О 08:00 по радіо пролунало перше Аугусто Піночета та його команди до чилійського народу, повідомляючи, що Сальвадор Альєнде має покинути пост президента, а представники збройних сил Чилі наведуть порядок і захистять країну від хаосу та марксистського ярма. Звичайним чилійським робітникам пообіцяли, що їх економічні та соціальні досягнення не будуть погіршуватись чи порушуватись. А від газет, радіостанцій та телеканалів, що підтримують уряд «Народної Єдності», військові вимагали припинити освітлювати події, інакше їх обстріляють із землі та повітря<sup>95</sup>. Починаючи з 8:30 майор Санчес, генерал Баеса та адмірал Карвахаль за дорученням Піночета дзвонили до президентського палацу, закликаючи Альєнде добровільно піти з посади в обмін на гарантії збереження життя та можливість вилетіти з Чилі на літаку, але той відмовився<sup>96</sup>. У відповідь на відмову президента 11 танків почали обстрілювати Ла-Монеду, а два бомбардувальника скидали на нього бомби. Палац горів, захисники змушені були одягнути протигази, та продовжували відстрілюватися. В Ла-Монеді, що палала, залишилося всього 50 захисників.

Крізь вибухи бомб та тріск віконного скла, що лопалося, все ще пробивався шум гучномовців – один з генералів востаннє намагався переконати президента здатися. Розуміючи, що подальший супротив даремний, Сальвадор Альєнде попрощався з захисниками та наказав їм покинути палац. Потім

---

<sup>94</sup> Там само.

<sup>95</sup> Perrault G. El libro negro del capitalismo. Txalaparta: Tafalla, 2001. – P. 186.

<sup>96</sup> Ibid.

президент пішов до себе в кабінет і застрелився з подарованого Фіделем Кастро АК-47. Не можна не зазначити, що 11 вересня 1973-го кораблі ВМС США стояли у чилійських водах для спільних щорічних навчальних маневрів з чилійськими колегами. Але під час перевороту отримали наказ переміститись північніше від Чилі, щоб їх не підозрювали в допомозі путчистам. Американські розвідувальні літаки постійно кружляли над країнами Південної Америки, в тому числі і над Чилі, але це робилося з метою моніторингу територій, а не координації перевороту<sup>97</sup>.

Отже, станом на 11 вересня 1973 року відносини між Чилі та США різко стали напруженими. Оскільки Сальвадор Альєнде не лише проводив соціалістичні реформи, що передбачали витіснення американського капіталу з чилійського ринку та конфіскацію його філіалів, а й зближенні з державами комуністичного блоку, які також прагнули перетворити Чилі на свою сферу впливу. Відповідно, американські фінансові та силові структури, а також ТНК прагнули застосувати усі методи, щоб витіснити з Чилі комуністів та соціалістів, починаючи від економічного ембарго і завершуючи фінансуванням партій та військовослужбовців, опозиційних до уряду соціалістів, що створило сприятливі умови для військового перевороту 11 вересня 1973-го. Більш того, 1974 року, коли з Ла-Монеди зникли останні сліди уламків і снарядів, на слуханнях у Конгресі США демократ Майкл Харрінгтон звинуватив шефа ЦРУ Вільяма Колбі в тому, що його відомство витратило на боротьбу з чилійським соціалістичним урядом аж 8 млн. доларів, включаючи безпосередньо скидання Альєнде, яке обійшлося американським платникам податків аж у 1 млн. долар<sup>98</sup>.

---

<sup>97</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 215.

<sup>98</sup> Гордиенко А.Н. Войны второй половины XX века. – Мн.: Литература, 1998. – С. 486.

### РОЗДІЛ 3. ПОЛІТИЧНИЙ НАПРЯМ ВІДНОСИН МІЖ США ТА ЧИЛІ

Як вже згадувалось вище, маючи за мету повалити Альєнде американці ставили не лише на опозиційні партії, але і на чилійську армію. І ця ставка виявилася вдалою. Оскільки більшість солдат та офіцерів чилійської армії сповідували праві та консервативні політичні погляди. Знаючи, що чилійські збройні сили залишалися в більшості своїй нелояльними до соціалістів, Сполучені Штати навіть протягом 1972-1973 років посилили постачання зброї та військової техніки до чилійської армії, і навіть приймали чилійських офіцерів на навчання до військових вишів США. Хоча адміністрація Ніксона не постачала путчистам зброї 11 вересня 1973-го, не координувала їх дії і тим паче не віддавала їм прямого наказу скинути Альєнде, військовий уряд Чилі було прийнято з теплими обіймами<sup>99</sup>. Після повалення Альєнде до влади в Чилі прийшла військова хунта, яку очолив Аугусто Піночет. Для американських президентів Річарда Ніксона, Джеральда Форда та Джиммі Картера в перший рік його каденції Піночет здавався підходящим кандидатом на роль нового керівника Чилі, оскільки ще протягом 1956-1959 років перебував у складі чилійської військової місії в Сполучених Штатах, вільно оволодів англійською мовою, що дозволяло йому після приходу до влади домовлятися із американським урядом. Працюючи у військовій місії, Аугусто переконався у глобальній загрозі комунізму, захопився ідеями національної безпеки та внутрішнього контролю<sup>100</sup>.

Одразу після перевороту відносини між Чилі та США почали нормалізуватися, а протягом 1973-1976 років Вашингтон підтримував Сантьяго як антикомуністичного союзника. В ці ж роки посилювалися постачання зброї та військової техніки для чилійської армії. Це було пов'язано з політикою Білого дому в контексті Холодної війни під назвою «Realpolitik», архітекторами якої були президент Річард Ніксон та держсекретар США Генрі

---

<sup>99</sup> Westad O. The Cold war: a world history. Basic Books: New York, 2017. – P. 300.

<sup>100</sup> Garcia J. Pinochet: Vivir matando. Aguilar: Santiago, 2000. – P. 45.

Кіссінджер, що полягала в прагматизмі, заснованому на практичних інтересах США та розрахунку сил, а не на ідеологічних догмах та моральних принципах. Прояв «Realpolitik» в країнах Латинської Америки, в тому числі й у Чилі, фактично стала однією з найбільш темних і цинічних сторінок Холодної війни, перетворившись на жорстоке придушення будь яких лівих впливів заради збереження американського впливу. А випадок із Чилі є одним із найбільш хрестоматійних і жорстоких випадків застосування «Realpolitik» на практиці. Оскільки Сполучені Штати Латинську Америку як свій «задній двір», то відчували себе господарями в цьому регіоні і вважали, що можна втримати контроль силою. Головний фокус американці зосредили на захисті інтересів своїх корпорацій в країнах цього регіону, наприклад, «ІТТ» в Чилі, а військова диктатура забезпечувала їй філіалам відсутність страйків та профспілок<sup>101</sup>.

Через рік після путчу новий американський президент Джеральд Форд проголосив: те, що зробили Сполучені Штати в Чилі, було «на благо людей у Чилі і, звісно, в наших власних інтересах». Цю заяву було зроблено не просто так. Згідно слів Джеральда Форда, все це «було зроблено заради збереження опозиційних газет, радіо та телебачення, а також опозиційних політичних партій». Кореспонденти, що перебували поруч з президентом, не посміли спитати у Форда його думку про чилійську хунту, за якої будь яка опозиція, будь якого штибу, в будь якій формі, в будь-якому середовищі була заборонена<sup>102</sup>. Сполучені Штати виходили з доктрини Монро в її тогочасній інтерпретації, будь яка спроба впливу СРСР чи Куби в цей регіон розглядалось Вашингтоном як загроза його національної безпеки. Пріоритет надавався боротьбі з марксизмом, і тому будь який уряд, який заявляв про лояльність до США та про готовність боротися з комунізмом, отримувало їх підтримку. І при цьому для американців на той час було не так важливо, який політичний устрій встановлений в країні, яку вони вважають своїм союзником – демократія чи

<sup>101</sup> Westad O. The Cold war: a world history. Basic Books: New York, 2017. – P. 304.

<sup>102</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 215.

авторитаризм, цивільний чи військовий уряд, і які методи він застосовував. Адже стабільність в регіоні і лояльність режимів були більш пріоритетними за права людини. Тим паче, що Аугусто Піночет чудово справлявся з задачею викорінення лівацьких ексцесів, і тому протягом 1973-1976 років Вашингтон не особливо переймався тим, що в Чилі були скасовані політичні свободи, і проходили жорстокі репресії<sup>103</sup>.

Влітку 1974 року було прийнято № 527 «Про юридичний статус правлячої хунти», в якому Аугусто Піночет проголошувався «верховним носієм влади»<sup>104</sup>. Він наділив себе широкими повноваженнями, такими як одноосібно оголошувати облоговий стан, схвалювати чи скасовувати будь які закони, призначати чи відсторонювати суддів. Фактично в Сантьяго було поступово встановлено військово-авторитарний режим із зовнішньою атрибутикою президентської республіки, де владу держави не обмежували ані парламент, ані політичні партії. Щоб чилійських генералів не звинувачували у порушенні Конституції, вона 18 грудня 1974 року прийняли декрет-закон № 788<sup>105</sup>, відповідно з яким усі декрети хунти, незалежно від того, чи йдуть вони врозріз з Конституцією, чи ні, носять характер поправок до неї. Протягом 1974-1979 було прийнято низку законодавчих актів, що відображали еволюцію режиму від відверто репресивної диктатури до більш поміркованого авторитаризму з обмеженим функціонуванням представницьких інститутів. Новий політичний устрій базувався на трьох основах: влада збройних сил, економічні успіхи та особа генерала Піночета. Генеральський секретар уряду, полковник Педро Евінг відкрито заявив: «Ті, хто не згоден з політикою хунти, повинні будуть мовчати та підкорятись»<sup>106</sup>. В уряд, місцеві адміністрації, керівництва

<sup>103</sup> Grandin G. A Century of Revolution: Insurgent and Counterinsurgent Violence during Latin America's Long Cold War. Duke University Press: Durham, 2010. – P. 250.

<sup>104</sup> Decreto ley 527: Aprueba estatuto de la junta de gobierno. URL: <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=6164>

<sup>105</sup> Decreto ley 788: Dicta normas sobre el ejercicio del poder constituyente. URL: <https://www.bcn.cl/leychile/navegar?idNorma=204417>

<sup>106</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзедун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 44.

провідних державних підприємств, та й навіть до викладацького складу чилійських вишів було взято вищих офіцерів та багатьох інших представників чилійських збройних сил. Пізніше на директорів шкіл та коледжів хунта поклала обов'язок «викривати викладачів та робітників допоміжних та адміністративних служб» у випадках, якщо ті коментували питання політики, розповсюджували зловмисні чутки та анекдоти про діяльність уряду, «паплюжили ідею та цінності батьківщини». Ліві сили почали це інтерпретувати як процес політизації та мілітаризації навчальних закладів<sup>107</sup>.

11 жовтня 1973 року Аугусто Піночет відверто сказав, що пріоритетними для уряду є боротьба з комуністами, а щоб досягти національної єдності, потрібна деполітизація та деідеологізація суспільного життя. Диктатор висунув задачу досягнення економічного зросту, соціальної справедливості через проведення прагматичної і реалістичної політики під керівництвом кваліфікованих спеціалістів, що є вільними від усіляких політичних поглядів та симпатій. Ідеологи режиму стверджували, що Чилі поки що не може дозволити собі таку розкіш, як демократія. Оскільки для неї спочатку треба підготувати економічні, соціальні та культурні передумови. Піночет говорив, що «в Чилі формується нова демократія – без плюралізму та політичних партій»<sup>108</sup>. Хунта одразу розпустила конгрес і заборонила усі ліві партії. Втім, представники чилійських правих партій швидко розчарувалися у новій владі, оскільки військові не збиралися так просто віддавати владу цивільним, оскільки на їх думку в Чилі потрібно було знешкодити терористів, у зв'язку з чим було запроваджено військовий стан, а всі праві партії та організації відправили на так званий «карантин» до 1977 року, хоча після цього їх теж розпустили. Серед представників хунти ніхто, окрім Піночета, особливо не

---

<sup>107</sup> Там само.

<sup>108</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзедун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 44.

виділявся, оскільки той вже в перші роки правління відчув смак до необмеженого контролю, повністю зосередив владу у своїх руках<sup>109</sup>.

Представники «Patria y Libertad» увійшли до пропагандистських відділів, або до репресивного апарату нового уряду. Новий уряд Чилі видав ряд постанов, що переслідували мету легітимізувати його політику. «Декларація принципів уряду Чилі», розміщена в газеті «Меркуріо» 13 березня 1974 року, дала чилійським громадянам зрозуміти, що «уряд не вважає невід'ємною ознакою сутності чилійської демократії традицію загальних виборів та конституційної зміни урядів, Конституції буде дотримуватись тією мірою, як це дозволяє сучасне становище країни. Армія та сили порядку не встановлюватимуть терміни свого правління, оскільки задача моральної, інституціональної і матеріальної перебудови країни вимагає глибокої і тривалої діяльності»<sup>110</sup>.

В січні 1978 року відомий чилійський юрист, голова комісії з розробки нової конституції, казав: «Ми вважаємо, що Чилі фактично знаходиться в стані війни, оскільки зовнішній ворог пробрався всередину країни. Традиційна та інертна демократія не зможуть уціліти, коли ворог проник усюди. Якщо б чилійський народ не повстав законно у вересні 1973 року, ми були б сьогодні базою комуністів та послідовників Кастро в Південній Америці»<sup>111</sup>. В перші роки перебування при владі чилійська хунта відзначилась відверто репресивним характером. За що вона зазнала різкого осуду світової спільноти, де головними обвинувачами виступали Радянський Союз та Куба. Але не варто забувати, що ще з 1954 року в Парагваї при владі стояв військовий режим Альфредо Стресснера, з 1964 року в Бразилії – режим Умберту Бранку, з 1971 року в Болівії – режим Уго Бансера, з червня 1973 року в Уругваї – режим Хуана Бордаберрі, та 1976 року в Аргентині – режим Хорхе Відели, а

---

<sup>109</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзедун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 42.

<sup>110</sup> Там само.

<sup>111</sup> Там само.

репресії носили іноді навіть більш жорстокий характер, ніж у Чилі<sup>112</sup>. Щодо кубинського режиму Кастро, то він сам був найбільш тоталітарним у Латинській Америці і репресував набагато більше людей, ніж праві військові диктатури в країнах Південної Америки. І до того ж Кастро взагалі заперечував, що з його боку здійснювалось хоч якесь насилля. Але весь «гнів світової спільноти» чомусь було спрямовано саме на чилійську хунту. Це можна пояснити тим, що зазвичай диктаторські режими в країнах Латинської Америки приходили до влади, поваливши таких самих диктаторів, в результаті чого політичне насилля продовжувалось<sup>113</sup>.

Наприклад, диктаторський режим на Кубі прийшов на зміну іншому диктаторському режиму – Фульхенсіо Батісти. А в Чилі путчистами було повалено цивільний уряд, що прийшов до влади конституційним шляхом, хоч і був марксистським, та й на фоні своїх сусідів, де була політична нестабільність та постійні військові путчі, Чилі виглядала просто островом демократії та стійких конституційних традицій, які були грубо відкинуті після перевороту. Друга причина – потужний психологічний ефект перевороту та репресій у Чилі, оскільки було не лише повалено Сальвадора Альєнде, що не захотів покидати країну, але й грубо відкинуті демократичні цінності, що породило відчуття безсилля та поразки для порівняно широких прошарків населення. Третя причина – Чилі в той час була культурним центром у Південній Америці, там було багато музикантів, письменників, співаків, більшість яких після перевороту була або вбита, або змушена була втекти за кордон, створивши потужне лобі в Парижі, Римі та Москві, постійно нагадуючи про те, що відбувається на їх батьківщині через пісні, книги та виставки.

---

<sup>112</sup> Там само. С. 50.

<sup>113</sup> Grandin G. A Century of Revolution: Insurgent and Counterinsurgent Violence during Latin America's Long Cold War. Duke University Press: Durham, 2010. – P. 199.

Не в останню чергу імідж нового чилійського уряду було заплямовано публічним характером репресій, в той час як на Кубі було встановлено тотальний контроль над інформацією, і як наслідок світова спільнота не могла побачити репресії та масові страти, що мали куди більший масштаб, ніж у Чилі. До того ж, Піночет узагалі не міг зрозуміти, чому його ненавидять, а Кастро приймають з почестями. Він уважав, що виконує ту ж функцію порятунку країни від хаосу, застосовуючи схожі з Кастро методи, тільки прийнявши на озброєння геть іншу ідеологію<sup>114</sup>. Військовий режим одразу ж оголосив режим «внутрішньої війни». Звичними стали затримання, обшуки та арешти підозрілих. По вулицях їздили джипи, військові вантажівки, БТР та танки. Солдати, серед яких було багато фанатичних католиків, ламали двері, проводили обшуки, затримували жінок, одягнених у джинси, розрізали їх з вигуками: «жінки у Чилі носять сукні!», а також влаштовували багаття з книг Леніна, Сталіна, Альєнде, Кастро, Хо Ши Міна та інших комуністичних політиків, та й, на жаль, не обмежуючись лише ними<sup>115</sup>. Дуже часто такі заходи спалення книг доходили до відвертого абсурду. Наприклад, одну праву чилійську журналістку солдати вбили в той момент, коли вона намагалася завадити їм спалювати книги, що не мали жодного відношення до марксистської тематики. Жінка намагалася довести лейтенанту, що назва мистецького напрямку «кубізм» ніяк не пов'язано з кубинським комуністичним режимом.

Генерал Піночет заявив: «З усіх наших ворогів головним і найбільш організованим є комуністична партія. Ми повинні роззброїти її зараз, доки вона реорганізується по всій країні. Якщо нам це не вдасться, вона рано чи пізно роззброїть нас». Ведучу роль у репресіях у перші роки перебування Піночета при владі грали армія та розвідслужби: армійська розвідка, військово-морська розвідка, розвідка військово-повітряних сил та розвідка

---

<sup>114</sup> Ibid. P. 205.

<sup>115</sup> Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 215.

корпусу карабінерів. Було затверджено військові трибунали, що прийшли на заміну цивільним судам<sup>116</sup>. Пізніше спеціальна робоча група Комісії ООН з прав людини встановила, що співробітники цих органів активно застосовували фізичні тортури та психологічний тиск по відношенню до політв'язнів: позбавляли їх сну, імітували розстріли та ін. Однак незабаром для вождів нового режиму стало ясно, що органи військової розвідки не справляються з задачами, що перед ними поставили, тим паче, що слідкувати доводилось і за військовослужбовцями, що не схвалювали військовий переворот. З огляду на такі обставини на початку 1974 року утворили єдиний національний розвідувальний орган. Спочатку було утворено Національний виконавчий секретаріат у справах в'язнів. А вже 18 червня того ж року декрет-закон № 521 від офіційно закріпив існування антитерористичного поліцейського підрозділу – Національне розвідувальне управління (DINA), яка вже діяла під назвою Комісія DINA з жовтня по листопад 1973 р<sup>117</sup>.

В число її задач входив збір і аналіз інформації, що була необхідна для забезпечення національної безпеки, але разом із тим DINA отримала право здійснювати репресивні акції. Було видано наказ, що закликав «патріотів» доносити на чилійців «без Бога та батьківщини». Керівником DINA став Мануель Контрерас Сепульведа, завідуючим – Хорхе Еспіноса. До середини 1970-х DINA нараховувала до 15 тис. співробітників, значна частина яких пройшли підготовку в «Школі Америк» у Форт-Гуліку. Були свідчення, що головним консультантом зі створення DINA виступав тодішній резидент у Сантьяго Р. Уоррен<sup>118</sup>. Той факт, що центральною фігурою Кондора був зв'язковий ЦРУ є ще одним вагомим показником таємної ролі агентства у

---

<sup>116</sup> Ensalaco M. Chile Under Pinochet: Recovering the Truth. University of Pennsylvania: Pensilvania, 1999. – P. 47.

<sup>117</sup> Chilean Tribunal, Testimony of former DINA officer, Ricardo Lawrence, “Minuta de Analisis [of DINA],” March 5, 2007. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/search?s=torture&op=Search&page=10>

<sup>118</sup> McSherry J. Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 69.

формуванні та операціях Кондора. До лютого 1974 року DINA була потужнішою за чотири гілки збройних сил: джерело в чилійській хунті, цитоване в документі розвідки Міністерства оборони, заявило, що в Чилі було лише три джерела влади: Піночет, Бог і DINA. DINA відіграла важливу роль у вилученні конституціоналістів з лав військовослужбовців. Командувач DINA Контрерас заявив у 2000 році, що невдовзі після перевороту Піночет доручив йому звернутися до ЦРУ за допомогою в організації DINA. Контрерас сказав, що зустрівся з генералом Верноном Волтерсом, заступником директора ЦРУ, і в березні 1974 року ЦРУ направило вісім офіцерів до Чилі, щоб допомогти створити DINA. За словами Контрераса, офіцери ЦРУ намагалися зайняти постійні керівні посади в DINA, але Піночет відхилив цю ідею<sup>119</sup>.

У Чилі, країні з широкими демократичними традиціями тривалість та жорстокість диктатури Піночета шокували більшість людей, зокрема й деяких із тих, хто підтримував переворот. Понад три тисячі людей було вбито без жодної видимості закону чи судового процесу. Понад сорок тисяч було заарештовано, більшість протягом трьох місяців після перевороту, і багатьох з них катували військові. Більшість арештованих комуністів запроторили до найбільшого футбольного стадіону у Сантьяго, який перетворили на концтабір і назвали «Вілла Грімальді». Найвідомішою жертвою «Вілли Грімальді» був чилійський співак Віктор Хара. Його катували кілька діб і переламали кисті рук. Від побоїв він загинув. За кілька годин до загибелі він устиг передати наступну записку: «Тут нас 5 тис., на цьому маленькому клаптику міста. Нас 5 тис., а скільки нас усього? В містах та по всій країні? Який жах вселяє той образ фашизму! Вони здійснюють свої плани з точністю машини, не зупиняючись ні перед чим! Кров – це їх медалі, вбивство – їх героїчний подвиг»<sup>120</sup>.

---

<sup>119</sup> Ibid. P.75.

<sup>120</sup> River C. Augusto Pinochet - The Life and Legacy of Chile's Controversial Dictator. Charles River Editors: New York, 2016. – P. 35.

За спогадами колишніх в'язнів хунти, одного разу «солдати заштовхали людей у кімнату та змусили стояти, тримаючи руки на шиї та не розмовляючи. Будь кого, хто ворухився чи говорив, кидали на підлогу, били прикладами гвинтівок і ногами. Серед ув'язнених був професор літератури Чилійського університету. Був також католицький священник та ще один, чоловік на ім'я Хуан, добре відомий у робітничих районах Вальпараїсо, який пізніше помер під час тортур. Були неймовірні приступи болю, і вони ніколи не припинялися ні вдень, ні вночі»<sup>121</sup>. У світовій пресі з посиланнями на різні джерела з'явилися дані, що тільки за перші тижні після перевороту було вбито 20 тис. чоловік, 30 тис. зазнали жорстоких катувань, більш 200 тис. робітників було звільнено з роботи<sup>122</sup>. Режим Аугусто Піночета побудував декілька концентраційних таборів для політичних в'язнів в пустелі Атакама на півночі Чилі. А найбільш суворими були Пісагуа та Чакабуко. Більш того, не менш суворими були умови в концтаборах і на крайньому півдні Чилі, в субантарктичному кліматі, один з яких був розташований на острові Доусон. Саме туди заслали колишнього міністра гірничої промисловості в уряді Альєнде Серхіо Бітара. Його заарештували в перший же день перевороту і кілька днів тримали в ізоляції у військовій школі. Потім йому і ще групі затриманих зав'язали очі, скрутили руки і відправили на острів, посадивши у вантажівки по дорозі до табору<sup>123</sup>.

За словами Бітара, конвоїри «поклали наші речі у вантажівку, поки люди продовжували висаджуватися один за одним. Було багато людей похилого віку; найстаршим був Хуліо Палестро, якому було понад шістьдесят, і він мав пошкоджений хребет та проблеми з нирками. Він ледве міг ходити. У нього також був серйозний випадок діабету, і кілька разів його фізичне здоров'я було

<sup>121</sup> Bitar S. *Prisoner of Pinochet: My Year in a Chilean Concentration Camp*. University of Wisconsin Press: Madison, 2017. – P. 54.

<sup>122</sup> Шевелєв В. *Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот*. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 52.

<sup>123</sup> Bitar S. *Prisoner of Pinochet: My Year in a Chilean Concentration Camp*. University of Wisconsin Press: Madison, 2017. – P. 52.

в критичному стані. Коли він підняв свій багаж і почав спускатися по дошці, він не зміг утримати рівновагу і впав у воду разом зі своїми сумками. Важко було уявити, що в його віці можна опинитися в такій замерзлій воді»<sup>124</sup>. «Була 6:00 ранку. Вони змусили нас йти гусаком, а потім марширувати. Майже всі ми все ще були в одязі, який носили в день перевороту, що було доречним для вересня в центральній частині країни, але абсолютно неадекватним на цьому замерзломому антарктичному острові: легкий костюм, сорочка та краватка, вуличне взуття. Йти кілька кілометрів крізь сніг на південному світанку в оточенні моряків з автоматами, було надважким досвідом. На щастя, за найстаршим з нас приїхала машина. Ми йшли так кілька кілометрів, поки не дійшли до яру, в кутку якого ми побачили казарми з блискучої латуні, їхні дахи вкриті снігом, оточені колючим дротом»<sup>125</sup>.

До того ж, Серхіо Бітар згадує, що в січні 1974 року «табір відвідала делегація північноамериканських журналістів. Вони готували репортаж для NBC, і їх супроводжували оператори BBC. Вони вже були в Компінгімі, що, хоча й було шокує, ніщо не можна було порівняти з цим. Вони знімали всередині табору та з пагорбів, щоб можна було повною мірою оцінити це місце. Пізніше я дізнався, що відеозаписи показували в Сполучених Штатах та Європі, включаючи інтерв'ю з деякими з нас. Моя дружина розповіла мені, що деякі друзі, які навчалися в Каліфорнії, на той час зателефонували їй зі Сполучених Штатів, щоб сказати, що бачили мене по телевізору і що я, здається, у доброму здоров'ї»<sup>126</sup>. Ув'язнених змушували виконувати важку роботу – рити канали, тягати дерева, будувати дороги під постійним холодом та загрозою насилля. Конвоїри постійно погрожували, а іноді й били в'язнів. Арештантам заборонялося спілкуватись один з одним, їх могли покарати навіть за спів чи не підняття рук. Внаслідок ізоляції від материка та атмосфери

---

<sup>124</sup> Ibid. P. 78.

<sup>125</sup> Ibid. P. 86.

<sup>126</sup> Ibid. P. 123.

невизначеності арештанти не знали, чи їх вб'ють, чи можливо коли небудь звільнять.

Хоча катувань на Доусоні було менше, ніж багатьох інших місцях, психологічний тиск був постійним. Наприклад, ув'язнені «зазнавали нападів та імітації оборони приблизно раз на тиждень. Очевидно, вони справді вважали правдоподібним, що Доусон може бути атакований підводними човнами або іноземними літаками, які прийдуть на допомогу «ієрархії» Народної єдності. Це траплялося особливо тоді, коли морські піхотинці охороняли нас. Вони позували в різних позиціях і починали стріляти, цілились у узбережжя, ніби відбиваючи атаку»<sup>127</sup>. «Пізніше у них з'явилися важчі кулемети, а потім, нарешті, гармати, які перемістили близько до нас. П'ятнадцять, двадцять хвилин шквального обстрілу, і солдати бігали всюди. Все це мало не оглушило нас. Нас попередили, що під час симуляції атаки ми повинні залишатися на позиції, де б ми не були, бо якщо хтось рухатиметься, його вважатимуть членом диверсійних нападників і негайно вб'ють. Тож щоразу, коли починалися ці маневри, ми завжди залишалися нерухомими»<sup>128</sup>.

Серхіо Бітара відпустили з Доусона навесні 1974-го. Керівника чилійської компартії, що також сидів у таборі на острові Доусон, Луїса Корвалана, обміняли в 1976 р. на радянського дисидента Володимира Буковського, що відкрив для всього світу інформацію про радянську каральну психіатрію. З цього приводу в радянському суспільстві навіть гумореска ходила: «Обміняли Корвалана на Володьку-хулігана. Де б нам ще такого взяти, щоб на Брежнєва змінити?»<sup>129</sup> Американський посол в Сантьяго навіть висловився з приводу такого обміну: «Це, мабуть, було першим у історії подібною подією, коли Поради змінювалися «політв'язнями» з режимом на кшталт режиму Піночета та своїми діями визнали, що Буковський був саме таким ув'язненим, а не

<sup>127</sup> Ibid. P. 130.

<sup>128</sup> Ibid. P. 134.

<sup>129</sup> Шевелєв В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзедун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 52.

звичайним злочинцем чи психічно хворою людиною»<sup>130</sup>. Вже тоді чилійську хунту почали іменувати фашистською, подекуди навіть нацистською. Така класифікація стала, по перше, наслідком масових репресій 1973-1979 років. По друге, в силових та каральних структурах чилійського режиму було багато колишніх нацистів, які після розгрому Третього Рейху втекли від правосуддя до Чилі та інших держав Латинської Америки. Той самий Серхіо Бітар згадує, що «у якийсь момент кількох робітників привели для ремонту електропроводки в одному з бараків. Ми не повинні були з ними розмовляти, але нам вдалося підійти достатньо близько, щоб перекинутися кількома словами. Вони сказали нам, що якийсь німець допомагав проектувати табір»<sup>131</sup>. Вальтер Рауфф був одним із найбільш розшукуваних нацистських воєнних злочинців, який втік до Аргентини Хуана Перона в 1949 році. Полковник СС, який винайшов газові камери та спосіб перетворення вантажівок на мобільні газові камери, Рауфф після повалення режиму Перона знайшов притулок у Чилі, де рішення Верховного суду 1963 року захистило його від екстрадиції. Після перевороту він служив радником диктатури Піночета і, за чутками, допомагав проектувати її концентраційні табори, камери тортур та в'язниці. Колишній штандартенфюрер СС Вальтер Рауф також був консультантом ДІНА. Допомагав у організації стеження та допитів<sup>132</sup>.

Але найбільш відомим нацистом-утікачем у Чилі був Пауль Шефер, колишній Санітар Вермахту, якого у ФРН засудили за педофілію. Але він втік до Чилі, заснувавши секту «Колонія Дігнідад», де проживало багато етнічних німців. Після військового перевороту на території німецької колонії були влаштовані катівні, де людей били електричним струмом. ДІНА налагодила тісні стосунки з «Колонією Дігнідад», де переховувалися також колишні

<sup>130</sup> Westad O. The Cold war: a world history. Basic Books: New York, 2017. – P. 301.

<sup>131</sup> Bitar S. Prisoner of Pinochet: My Year in a Chilean Concentration Camp. University of Wisconsin Press: Madison, 2017. – P. 145.

<sup>132</sup> Ibid. P. 145.

нацисти. Там утримували та катували ув'язнених DINA, а колишні німецькі пілоти колонії підтримували контакт з генералом Густаво Лі, членом ВПС хунти, згідно з одним джерелом<sup>133</sup>.

DINA відправляла агентів до анклаву для навчання нацистами методам допиту та катувань. Лідери «Колонії Дігнідад» також служили мостом між німецьким BND та іноземним апаратом DINA, тобто підрозділами «Колонії Дігнідад», і вони, очевидно, обмінювалися списками «підривників», які проживали в Європі, що було ще одним зв'язком між європейськими та латиноамериканськими розвідувальними силами. Один колишній агент DINA вказав на центри тортур DINA у «Вілла Грімальді» та «Колонії Дігнідад», і додав, що в останньому місці було «радіостанція, за допомогою якої можна за лічені секунди зв'язатися з будь-якою частиною світу, це центральний приймач усієї розвідки іноземного апарату DINA. Ця потужна комунікаційна станція, яка отримувала звіти від команд DINA в інших країнах, очевидно, була частиною операції «Кондор»<sup>134</sup>. Колишній в'язень колонії Дігнідад розповів, що під час тортур чув чоловіка з бразильським акцентом, а також що він та інший в'язень чули розмови по радіо, під час яких слідчих пов'язували зі своїми колегами у «Вілла Грімальді». Цікаво, що коли в 1976 році генерала Вернона Волтерса запитали про повідомлення, що пов'язують DINA з цим нацистським анклавом, він зауважив, що вони «звучать для мене абсолютно фальшиво». Однак зв'язки колонії з нацистами та її роль у репресіях у Чилі були задокументовані колишніми агентами DINA та тими, хто вижив, а також ЦРУ<sup>135</sup>.

Більш того, на Піночета працював навіть бригадний генерал Мігель Краснофф, (справжні ініціали – Михайло Семенович Краснов) – внучатий племінник відомого російського колабораціоніста, начальника Головного

---

<sup>133</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation "Condor" and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 75.

<sup>134</sup> Ibid. P. 81.

<sup>135</sup> Ibid. P. 82.

управління козацьких військ при Міністерстві окупованих східних територій рейху Петра Миколайовича Краснова. В листопаді 1974 р. Краснофф був причетний до викрадення чилійської журналістки Діани Аарон, яка писала статті про ситуацію у Чилі після путчу. Її відправили до табору, де вона була вбита співробітниками таємної поліції. Та й серед чилійських солдатів деякі захоплювались фашизмом. Наприклад, Аугусто Піночету подобався іспанський диктатор Франціско Франко. А 23 листопада Аугусто Піночет був присутнім у Мадриді на похоронах каудильйо<sup>136</sup>. Щодо соціальної природи чилійського режиму, то була неоднорідною і гібридною. Оскільки вона поєднувала риси як класичної військового авторитаризму та елементи вільної ринкової економіки, що більше характерно для лібералізму.

Коли хунта закріпилася всередині країни, вона почала проведення операцій переслідування та ліквідації нелояльних вже за кордоном. Тому після перевороту було поновлено партнерство зі не лише зі Сполученими Штатами, а також з іншими південноамериканськими країнами, де при владі стояли такі ж самі військові хунти – Бразилія, Перу, Болівія, Парагвай, Уругвай та Аргентина. В рамках Холодної війни та боротьби з комунізмом їхнє військово-стратегічне партнерство не в останню чергу полягало в спільній участі спочатку в операції «Кондор» – кампанії з боротьби проти комуністів та соціалістів у Південній Америці, особливо проти їх збройних формувань. Хоча офіційно операція «Кондор» було оголошена в 1975 році, насправді закордонні операції почалися ще в кінці 1973-го чи початку 1974-го. Мішенню секретної служби Піночета стали противники військового уряду в екзилі. За деякими свідченнями, було розроблено спеціальний план під кодовою назвою «План Андреа», що передбачав убивство політичних противників режиму, що перебували в еміграції<sup>137</sup>.

---

<sup>136</sup> Mount G. Chile and the Nazis: From Hitler to Pinochet. Black Rose Books: Montreal, 2002. – P. 169.

<sup>137</sup> Dinges J. The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents. The New Press: New York, 2004. – P. 116.

У розсекреченій телеграмі ЦРУ від листопада 1973 року повідомлялося, що генерал Арельяно Старк — офіцер, який очолював «Караван смерті» в Чилі — «виїхав із Сантьяго зі спеціальною місією... щоб обговорити з аргентинськими військовими будь-які [слова видалено], які вони мають щодо діяльності генерала Карлоса Пратса... Арельяно також спробує досягти угоди, за якою аргентинці продовжуватимуть контроль над Пратсом і регулярно інформуватимуть чилійців про його діяльність»<sup>138</sup>. Такий своєрідний двосторонній договір заохочувався офіцерами ЦРУ в Уругваї. Першою жертвою закордонного терору став Карлос Пратс, був головнокомандувачем армії за адміністрації Альєнде. Він переїхав до Буенос-Айреса невдовзі після перевороту 1973 року в Чилі, але, незважаючи на спокійне життя, він отримував погрози смертю в Аргентині. Пратс та його дружина планували оселитися в Європі, але чилійська влада відмовила їм у видачі паспортів. Пратс зазначав постійне стеження в Буенос-Айресі, і він вважав, що чилійські агенти приїхали до міста, щоб завдати йому шкоди. Він та його дружина були вбиті внаслідок вибуху автомобіля 30 вересня 1974 року, в той час, коли його офіційна охорона, яку забезпечувала аргентинська армія та поліція була відсутня<sup>139</sup>.

Вбивства були здійснені агентами DINA за сприяння членів фашистської аргентинської групи *Milicia* – відгалуження ескадрону смерті AAA та за співучасті аргентинської армії та поліції. Це були перші великі вбивства, скоєні ще неназваним прототипом операції «Кондор». У документі ЦРУ від січня 1974 року підтверджено попереднє таємне створення DINA та зазначено, що підрозділ потребує розвідувальної підготовки. Чилі, давня демократія, ніколи раніше не мала спеціального апарату політичної розвідки. Один агент DINA зазначив: «На початку 1974 року Контрерас мав повний набір планів, а

<sup>138</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 120.

<sup>139</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – P. 118.

через шість місяців він побудував імперію. Я думав, що він геній, бо зміг створити такий великий, складний апарат за такий короткий час, а потім я дізнався, скільки допомоги він отримав від ЦРУ в його організації»<sup>140</sup>. Докази також свідчать про те, що Воррен був глибоко залучений до створення розвідувальних мереж операції «Кондор». Начальник резидентури ЦРУ використав свої контакти з SNI, щоб залучити бразильців до співпраці у формуванні та навчанні DINA. Бразильські розвідники навчали персонал DINA комунікації, організації, допиту та катуванням на пряме прохання ЦРУ, і DINA використовувала SNI як організаційну модель. Оперативні співробітники DINA пройшли навчання в Бразилії та в центрах США, а Ізраїль також міг навчати DINA розвідці<sup>141</sup>.

У звіті Конгресу за 2000 рік ЦРУ вперше розкрило, що Контрерас, також відомий як Кондор Один, був агентом ЦРУ з 1974 по 1977 рік і що він отримував невизначену плату за свої послуги. Пізніше Контрерас заявив, що мав рахунок DINA в банку Riggs у Вашингтоні. Що стосується причетності Сполучених Штатів та ЦРУ до операції «Кондор», то вони були ключовим партнером латиноамериканських держав-учасниць цієї операції, який не просто знав про «Кондор», а й активно сприяв її створенню, розвитку та функціонуванню, хоч і не управляв цією операцією напряду в повсякденному режимі<sup>142</sup>. Говорячи про підготовку операції «Кондор», не можна не згадати і про так звану «Школу Америк» (School of America, SOA), армійську школу, засновану у Форт-Беннінгу в 1963 році, штат Джорджія, яку протягом багатьох років пікетували протестувальники, оскільки багато її випускників, в тому числі й чилійців, було втягнуто в дуже серйозні порушення прав людини,

---

<sup>140</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 130.

<sup>141</sup> Ibid. P. 135.

<sup>142</sup> Lessa F. *The Condor Trials. Transnational repression and human rights in South America*. Yale University Press: New Haven, 2022. – P. 223.

пов'язані з катуваннями та вбивствами. Викладачами в цій школі були американці, що була задіяні в операції «Фенікс» в роки В'єтнамської війни<sup>143</sup>.

SOA наполягала на тому, що вона вчить своїх студентів поважати права людини та демократію. Але колишній інструктор SOA з прав людини Чарльз Колл повідомляв, що навчання з прав людини не сприймається серйозно в школі і становить незначний обсяг загальної підготовки учнів. Заняття, засновані на програмі «Фенікс», явно сприяли та пропагували використання методів терору в антитерористичній боротьбі. Американські військові чиновники, які були авторами навчальних посібників Школи Америки, вважали, що правила та заборони нагляду стосуються лише американського персоналу, а не іноземних офіцерів<sup>144</sup>. Іншими словами, «американські інструктори могли навчати іноземних військових методам насильства, які вони самі не могли б законно використовувати». Протягом багатьох років SOA навчила десятки тисяч латиноамериканських військових та поліцейських таким предметам, як боротьба з повстанцями, тактика піхоти, військова розвідка, операції боротьби з наркотиками та диверсійні операції. Випускники SOA здійснили ряд військових переворотів – так багато, що «Вашингтон пост» повідомила, що в 1968 році школа була відома у всій Латинській Америці як «escuela de golpes», тобто школа переворотів, і несе відповідальність за вбивства тисяч людей, особливо в 1980-х<sup>145</sup>. Повний обсяг звірств, скоєних випускниками SOA, швидше всього, ніколи не буде відомий, тому що латиноамериканські військові, як правило, вищі за закон. Злочини, скоєні членами латиноамериканських збройних сил, рідко розслідувалися, і ще рідше імена підозрюваних повідомляли<sup>146</sup>.

---

<sup>143</sup> Blum W. *Rogue State: A Guide to the World's Only Superpower*. Zed Books Ltd: New York, 2001. – P. 61.

<sup>144</sup> Ibid. P. 62.

<sup>145</sup> Ibid. P. 66.

<sup>146</sup> Ibid. P. 67.

Саме Чилі була головним ініціатором операції «Кондор». Під час офіційного оголошення проведення операції 5 листопада 1975 року Мануель Контрерас, керівник чилійської спецслужби, запросив керівників розвідок Аргентини, Болівії, Парагваю та Уругваю для спільної координації дій<sup>147</sup>. Операція «Кондор» пройшла 4 фази. Перша фаза полягала в обміні розвідданими та стеженні за опонентами військових диктаторів (1975-1976). Основний акцент був на зборі та обміні інформацією. Країни створили єдину базу даних, за допомогою комп'ютерів IBM, наданих через посередників для відстеження опозиціонерів. Це включало списки «ворогів», фото, дос'є та координацію арештів усередині країн. У 1975 році почалися перші спільні операції, такі як арешт та екстрадиція активістів між Чилі та Аргентиною. Наприклад, викрадення уругвайських дисидентів у Буенос-Айресі. Фаза була «підготовчою» – репресії ще не вийшли за межі регіону. ЦРУ надавала латиноамериканським колегам технічну та інфраструктурну підтримку – захищені канали зв'язку, комп'ютеризовані бази даних для обміну розвідданими<sup>148</sup>.

Більш того, розсекречені джерела показують, що американські силовики бачили в операції «Кондор» легітимний та корисний інструмент проти тероризму, і як ефективний засіб знищення марксистських терористів за кордоном, що цілком відповідало американській стратегії холодної війни. ЦРУ прекрасно знало з самого початку про плани «Кондору», американські офіцери брали участь в координаційних зустрічах та надавали технічну допомогу – системи зв'язку та кодування<sup>149</sup>. В цей час DINA разом із іншими латиноамериканськими спецслужбами сформувала таємну мережу, неофіційно її називали «паралельна держава», займаючись викраденнями,

<sup>147</sup> CIA memorandum, “Operation Condor – Regional Co-operation Among Latin American Intelligence Services Against Terrorism,” Secret, July 24, 1976. URL:

<https://nsarchive.gwu.edu/document/18419-national-security-archive-doc-03-cia-memorandum>

<sup>148</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 198.

<sup>149</sup> Ibid. P. 200.

катуваннями і вбивствами. Адже ці спецслужби діяли незалежно від офіційних збройних сил та поліції, мала окремі бюджети, таємні в'язниці, нерозпізнавані автомобілі та літаки, захищені канали зв'язку. «Кондор», пов'язував ці секретні союзи у транснаціональну мережу, створюючи єдиний «транснаціональний загін» для операцій за кордоном<sup>150</sup>. Спецслужби, що були задіяні в операції «Кондор», мали централізовану базу даних на десятки тисяч підозрюваних, за оцінками – 30-60 тис. осіб, з досьє, фото, біографіями, пересуваннями. Силовики проводили постійні зустрічі у координаційних центрах, найчастіше в Сантьяго під контролем DINA. Така таємна мережа допомагала військовим диктатурам заперечувати свою причетність до порушень прав людини на міжнародному рівні і зробити вигляд, що це не вони, а парамілітарні групи<sup>151</sup>.

Друга фаза (1976-1978) вже перейшла в операції та викрадення на території інших країн Латинської Америки. Чилійські силовики та їх союзники перейшли до активних дій: спільні загони для викрадень, тортур та вбивств біля сусідніх країн. Це включало «місії» через кордони та використання дипломатичного прикриття. Після перевороту в Аргентині в березні 1976 року ця фаза досягла піку жорстокості. Пройшла низка викрадень та вбивств чилійських та уругвайських опозиціонерів в Аргентині особливо в «Аутомоторес Орлетті» - центральній катівні у Буенос-Айресі. У Парагваї пройшли арешти болівійських та перуанських активістів. Чилійські спецслужби брали участь у «Брудній війні» Аргентини, де «зникло» до 30 000 чоловік<sup>152</sup>. Чилійські силовики активно застосовували в ході операції «Кондор» різноманітні види катувань та психологічного тиску. Психологічні приниження, які відчували жертви під час та після фізичних і психологічних

---

<sup>150</sup> Ibid. P. 202.

<sup>151</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – P. 275.

<sup>152</sup> Lessa F. *The Condor Trials. Transnational repression and human rights in South America*. Yale University Press: New Haven, 2022. – P. 38.

тортур, були неймовірно болісними. Одним із найпоширеніших був електрошок, що застосовувався як до чоловіків, так і до жінок. Електроди прикладали до уразливих ділянок тіла, або жертву приковували до металевого ліжка, по якому пускали струм. Закуті в кайдани на металевому каркасі ліжка, голі та з розпростертими ногами, з електричним струмом, що подавався до їхніх найінтимніших та чутливих частин тіла, жертви втрачали будь-який фізичний контроль<sup>153</sup>. Як аргентинський, так і чилійський режими активно практикували так звані «польоти смерті». Людину накачували наркотиками, саджали в літак чи гелікоптер, відлітали подалі від узбережжя та кидали у відкритий океан<sup>154</sup>.

Під час третьої фази (1976-1980) чилійські силові структури же діяли не лише в країнах-учасниках операції «Кондор», а й на території Еквадору, США, Канади, Італії, Франції, Іспанії, Португалії та Швеції. Це також включало використання дипломатичних місій та залучання найманців. Серед найманців було багато італійських неофашистів та німецьких нацистів у вигнанні. Причина такої ескалації операції «Кондор» полягала в тому, що режим Піночета та подібні військові диктатури побоювалися реорганізації політичних опонентів та запобігти міжнародній координації їхнього спротиву<sup>155</sup>. Щоправда, в більшості з цих країн часто обходилося без гучних операцій, метою яких було вбити опонентів, а просто стеження за ними. Сполучені Штати через ЦРУ надавали чилійським силовикам фінансову та технологічну допомогу, включно зі створенням телекомунікаційної мережі Condortel, обмін розвідданими та логістична підтримка операцій. Держсекретар США Генрі Кіссінджер взагалі скасував попередження про міжнародні вбивства, яке мало відправитись до країн учасниць «Кондор» в

<sup>153</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – P. 115.

<sup>154</sup> Lessa F. *The Condor Trials. Transnational repression and human rights in South America*. Yale University Press: New Haven, 2022. – P. 87.

<sup>155</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 139.

1976 році. Це рішення дозволило операції продовжуватись без дипломатичного тиску. Подібно до представників американських силових структур, Кіссінджер та його команда також не бачили в операції «Кондор» нічого поганого, а лише хороший інструмент для боротьби з лівими<sup>156</sup>.

Коли DINA проводила операції в Європі, то двома відомими цілями для замаху, які проживали в Європі в 1976 році, були Карлос Альтамірано, голова Чилійської соціалістичної партії та колишній сенатор, та Володя Гейтельбойм, ключова фігура в Чилійській комуністичній партії. Чилійські військові організували трансконтинентальну операцію зі спостереження за обома в серпні 1974 року,<sup>8</sup> а Піночет обговорював ліквідацію Альтамірано з італійським терористом Стефано делле К'яйє під час зустрічі на похороні Франко. Майкл Таунлі, вбивця DINA, був частиною команди, призначеної для вбивства двох журналістів у Парижі восени 1976 року, але напад було скасовано, оскільки французи дізналися про план і відмовилися визнати це. Згідно зі звітом Сенату за 1979 рік, ЦРУ попередило Францію та Португалію про майбутні вбивства «Кондор», і ці уряди попередили цільових осіб<sup>157</sup>. Командувач DINA Педро Еспіноза потім наказав Таунлі вбити Альтамірано в Мадриді, але цей напад провалився. Потім почалося полювання на Орландо Летельєра, колишнього міністра оборони в уряді Альєнде, який відверто у вигнанні критикував політику режиму. 11 вересня 1976-го його позбавили громадянства, а через 10 днів – убили агенти DINA спільно з кубинськими антикомуністами у Вашингтоні. В машині, де їхали Летельєр та американка Ронні Моффітт, було закладено вибухівку, і обидва загинули. ЦРУ знало про план DINA, але не запобігла його здійсненню. Коли ФБР і ЦРУ провели розслідування, вони встановили, що вбивство Летельєра та Моффітт було

---

<sup>156</sup> Lessa F. *The Condor Trials. Transnational repression and human rights in South America*. Yale University Press: New Haven, 2022. – P. 83.

<sup>157</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 177.

здійснено агентами чилійської силової структури<sup>158</sup>. Масові вбивства закріпили за DINA занадто одіозну репутацію, і в 1977 р. її було розформовано. Замість неї утворили Національний Інформаційний Центр (CNI). Як і DINA, CNI напряду підкорявся Аугусто Піночету. Керівника цієї організації Контрераса навіть заарештували, повісивши на нього провину за вбивство Летельєра та Моффітт, і виглядало це так, як ніби Піночет і не віддавав наказ про його вбивство і йому про нього нічого не було відомо. На зміну Мануелю Контрерасу прийшов полковник Одланьєр Мена<sup>159</sup>.

Публічною позицією Сполучених Штатів за правління Ніксона та Форда виглядала як засудження ексцесів, але на практиці вони говорили про них, як про внутрішні чилійські справи. Коли до влади в США 1976 року прийшов Джиммі Картер, він спочатку в перші місяці свого правління також підтримував режим Аугусто Піночета. Але на відміну від попередників він зробив права людини центральним принципом зовнішньої політики. Новий президент нарікав на «надмірний страх комунізму», який спонукав Сполучені Штати «охоче прийняти недосконалі та помилкові принципи та тактику наших супротивників, іноді відмовляючись від наших власних цінностей заради їхніх»<sup>160</sup>. Іншими словами, Картер був рішуче налаштований порвати з реальною політикою епохи Ніксона-Форда-Кіссінджера та замінити таємну дипломатію, приховану політику та автоматичну підтримку авторитарних антикомуністичних режимів ідеологією моральності, заснованою на прагненні до прав людини. Картер сприйняв вбивство Летельєра та Моффітт як акт державного тероризму на території Сполучених Штатів, а американське суспільство та Конгрес були обурені таким актом з боку Чилі у себе вдома.

Вбивство Летельєра та Моффітт було першим актом чилійських силовиків, що змусив США засудити «Кондор» і почати розслідування, залучивши ФБР

---

<sup>158</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – P. 176.

<sup>159</sup> Ibid. P. 178.

<sup>160</sup> Ibid. P. 191.

та Держдеп. Сполучені Штати почали публічно критикувати режим, було написано доповіді Держдепу про тортури, зникнення, політичні вбивства. І після цього американський уряд намагався дистанціюватись від режиму Піночета. Щоправда, при цьому в міжнародних організаціях представники США або утримувались, або голосували проти резолюцій, що засуджували режим Піночета. В 1977 році адміністрація Джиммі Картера ввела ембарго на постачання Чилі військової техніки та спорядження. Прямі військові гранти та кредити були майже припинені. У відповідь на це країна почала розвивати власну військову промисловість. У 1978 році на потреби оборони було виділено 714 млн. доларів, що складало 7,7 % від валового національного продукту, тоді як 1972 року ці витрати становили тільки 177 млн. доларів. Чисельність військовослужбовців зросла з 47 тисяч до 92 тисяч в 1981 році. Вже станом на початок 80-х років із імпортера військової техніки Чилі перетворилась в їх виробника та експортера, зайнявши третє місце в Латинській Америці після Бразилії та Аргентини<sup>161</sup>.

Але все ж таки не слід забувати, що чилійський режим вже в 1977 році зробив перший крок для того, щоб хоч якось поліпшити імідж Чилі в міжнародному просторі – розпустивши DINA<sup>162</sup>. І коли слідом за цією косметичною операцією до Чилі прибули для переговорів з військовим урядом два високопосадовці адміністрації Джиммі Картера, то газета «The Washington Post» відзначала, що декому в США дуже хочеться «покращити вигляд чилійського уряду», створити хоч якусь видимість того, що військовий режим починає поважати права людини. Однак коли в 1979 році Чилійський верховний суд відмовив у екстрадиції Мануеля Контрераса та інших співучасників вбивства Летельєра та Моффітт, Картер увів додаткові санкції:

---

<sup>161</sup> Шевелєв В. Диктатори и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзедун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 63.

<sup>162</sup> Там само. С. 60.

скорочення штату посольства, заборона на спільні навчання *Unitas*, символічний відкликання посла<sup>163</sup>.

Втім, не варто забувати, що не дивлячись на те, що Сполучені Штати не віддавали прямих наказів з приводу кожної операції «Кондора» і не керували ним як власним проектом, а президент Картер засудив злочини з боку чилійських силовиків та їх колег з інших держав Південної Америки, саме Сполучені Штати створили інфраструктуру, яка зробила цю операцію можливою. Також Сполучені Штати взагалі не перешкоджали вбивствам та викраденням опонентів режиму Піночета, і не завжди засуджували подібні акти, якщо вони не відбувались на їх власній території. Американські дипломати та розвідники отримували доповіді про викрадення та вбивства, але не втручались. В 1978 році влада хунта випустила декрет-закон №2.191, узагалі надав амністію всім особам, відповідальним за кримінальні злочини, скоєні між 11 вересня 1973 і 10 березня 1978 р<sup>164</sup>. Це означало, що амністії підлягали військові та поліцейські, що репресували, викрадали, катували чи навіть вбивали людей поза судом, та й загалом усі держслужбовці, що в роки диктатури Піночета були хоч якось причетні до порушень прав людини. Але в той же час цей закон не працював на захист та звільнення політичних в'язнів та опозиціонерів. І на підставі такої амністії судді під час розгляду злочинів, здійснених в день путчу та протягом 1973-1978 рр., змушені були згортати справи, що унеможливило притягнення злочинців до відповідальності.

Що стосується зовнішньої політики Джиммі Картера, то не можна забувати, що відданість правам людини ніколи не була такою «абсолютною» чи принциповою, як наполягав президент у своїй інавгураційній промові. Вона була концептуально хибною, прагнула відокремити поведінку режиму від природи режиму. Замість того, щоб оскаржувати походження чи легітимність

---

<sup>163</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – P. 228.

<sup>164</sup> Decreto ley № 2.191, de 1978. URL:

[http://www.archivochile.com/Dictadura\\_militar/doc\\_jm\\_gob\\_pino8/DMdocjm0001.pdf](http://www.archivochile.com/Dictadura_militar/doc_jm_gob_pino8/DMdocjm0001.pdf)

репресивних союзних режимів, вона зосереджувалася переважно на їхніх методах управління. Крім того, адміністрація Картера широко використовувала пункти про «надзвичайні обставини», прописані в законодавстві про права людини, щоб мінімізувати або обійти скорочення допомоги чилійському режиму<sup>165</sup>. Головними його ворогами були Радянський Союз, Східна Німеччина та Куба.

Всі соціалістичні країни Східної Європи, за виключенням Румунії, розірвали дипломатичні відносини з Чилі. Маючи на меті демонізувати режим Піночета, та підірвати його підтримку з боку Сполучених Штатів, радянські спецслужби після перевороту 1973 р. провели велику операцію дезінформації під кодовою назвою «Тукан». Вона стала одним із найбільш успішних активних заходів КДБ на території Латинської Америки в 1970-ті. Її задумав особисто Андропов у серпні 1976 року. Для цієї операції розвідслужби СРСР використовували свої резидентури в Західній Європі, Латинській Америці, Північній Америці та ООН. КДБ спільно з кубинською розвідкою DGI фальсифікував документи, тобто листи нібито від Піночета до глави DINA Мануеля Контрераса, в яких нібито обговорювалися плани вбивств чилійських опозиціонерів у вигнанні по всьому світу. Ці подробиці через підставних осіб передавалися американським журналістам, зокрема Джеку Андерсону та іншим. В результаті в *The New York Times* та інших виданнях з'явилося безліч статей про звірства режиму Піночета та нібито причетність ЦРУ<sup>166</sup>. Операція вважалася дуже успішною, вона посилила тиск правозахисників у США, сприяла введенню обмежень на допомогу Піночету при адміністрації Картера та сильно зіпсувала імідж чилійського диктатора в американській громадській думці.

---

<sup>165</sup> Morley M. Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – P. 51.

<sup>166</sup> *New York Times*, March 20, 1977.

Але варто розуміти, що радянські спецслужби свідомо змішували реальні злочини чилійського диктатора з вигаданими деталями, щоб зробити історію більш шокуючими та переконливими. Окрім того, американські силові структури зазнали звинувачень в організації та безпосередній участі в катуваннях в ході операції «Кондор». Не дивлячись на те, що хоч ЦРУ і не брало участі у викраденнях, тортурах під час операції «Кондор» і тим паче не очолювало її, воно було в курсі всього, що відбувається в Південній Америці і не заважали військовим диктаторам<sup>167</sup>. Тим не менш, завдяки операції «Тукан» вдалося посилити акції протесту в Європі, добитись обговоренню в ООН порушень прав людини в Чилі, вплинути на ставлення деяких урядів Західної Європи до чилійської хунти. Потрібно зауважити, що операція «Кондор» була своєрідною відповіддю чилійського режиму та його союзників з Південної Америки на комуністичний тероризм, який розпалювали Радянський Союз, Куба та Східна Німеччина, оскільки операції їхніх спецслужб не обмежувались лише пропагандою та дезінформацією<sup>168</sup>.

Наприклад, у 1960-80-ті роки кубинський революційний уряд забезпечував військове навчання, постачання зброї, організацію фінансування та керівництво лівими екстремістами у багатьох країнах Латинської Америки. Зокрема Гавана надавала притулок в тому числі й членам чилійських лівих терористичних організацій. У зв'язку з цим Кубу вже тоді було класифіковано як державу-терориста, і таку репутацію вона зберігає й понині<sup>169</sup>. НДР також доклала руки до розпалювання тероризму в Чилі. Навіть після перевороту дехто з агентів Штазі залишився працювати в Сантьяго під дипломатичним прикриттям. Після завершення вивозу частини відомих чилійських комуністів на територію НДР, спецслужба Східної Німеччини взялася за зміцнення

---

<sup>167</sup> Mitrokhin V. The Mitrokhin archive: the KGB and the world. Allen Lane The Penguin Press: London, 1999. – P. 488.

<sup>168</sup> Ibid. P. 488.

<sup>169</sup> Жаринов К. Терроризм и террористы: исторический справочник. Харвест: Минск, 1999. – С. 216.

зв'язків з чилійською компартією та особливо з її озброєним крилом – «FPMR». На території НДР, на схід від Берліну поблизу польського кордону, був організований спеціальний, ретельно законспірований навчально-тренувальний табір, який одержав кодове найменування «Байкал»<sup>170</sup>. КДБ, DGI та Штазі вербували чилійських студентів до терористичних угруповань для партизанської війни на території Чилі. СРСР, НДР та Куба фінансували, тренували, постачали зброю та надавали військових радників таким терористичним угрупованням як «MIR», «Молодіжному руху Лаутаро» (MJL), та «Патріотичному Фронту імені Мануеля Родрігеса» (FMPR). Після приходу до влади Аугусто Піночета міристи продовжували бойові дії, влаштовували замаху на прихильників режиму, мали філіали у США – Нью-Йорк, Вашингтон, Чикаго, а також в містах Південної Америки. Станом на 1983 рік організація була повністю винищена<sup>171</sup>.

«MJL» являло собою лівоекстремістську організацію, що була створена 1980 року активістами, що покинули «Рух Єдиної Народної Єдності» (Movimiento de Accion Popular Unitaria, MAPU), що була частиною коаліції уряду «Народної єдності». Вона проголошувала боротьбу із військовою диктатурою Піночета, прагнула зменшення в Чилі американського впливу. До групи активістів, що створювала організацію, увійшли члени лівого руху, кримінальні елементи і молоді люди, які втратили перспективу. Названа група на честь вождя індіанців, що боровся із колонізаторами. «MJL» зробила численні нальоти на банки та магазини, здійснила низку вбивств поліцейських, а також напади на церкву мормонів, низку нападів на поліцію із метою захоплення зброї. Оволодівши продовольством, члени групи часто його роздавали біднякам<sup>172</sup>.

<sup>170</sup> Келер Д. Секреты Штази: история знаменитой разведки ГДР. Русич: Смоленск, 2000. – С. 454.

<sup>171</sup> Жаринов К. Терроризм и террористы: исторический справочник. Харвест: Минск, 1999. – С. 113.

<sup>172</sup> Жаринов К. Терроризм и террористы: исторический справочник. Харвест: Минск, 1999. – С. 120.

«FPMR» було утворена в 1983 як озброєне крило Комуністичної партії Чилі та названа на ім'я героя війни за незалежність Чилі проти Іспанії. Розкололася на дві фракції наприкінці 1980-х років. Під час військової диктатури влаштовувала замах на Піночета, а протитерористичні операції призвели до зниження активності «FPMR». Частина керівників було схоплено, інші пізніше втекли 1986 року з в'язниці на орендованому гелікоптері<sup>173</sup>. Спільним для «MIR», «MJL» та «FPMR» було те, що вони намагалися розпалити в Чилі громадянську війну проти правлячого уряду. Організації скоювали напади на цивільних осіб чилійського походження, а також іноземців, головним чином американців. Атакували в'язниці, лінії комунікацій, казарми, склади зі зброєю. Особливо часто нападів зазнавали об'єкти, що належали американцям, промислові підприємства, і навіть мормонські церкви<sup>174</sup>.

Коли на зміну Картеру до влади в США в 1981 році прийшов Рональд Рейган, його зовнішньополітичні пріоритети суттєво відрізнялись від пріоритетів попередника. Він був більш прагматичним антикомуністом, а в ході виступу перед Національною асамблеєю євангелістів у місті Орlando 8 березня 1983 року Рейган відкрито назвав Радянський Союз імперією зла, і вважав, що його впливу потрібно протистояти всіма можливими методами в усіх куточках світу. На його погляди значно вплинула стаття «Диктатура та демократія», написана в листопаді 1979 року, автором якої була неоконсервативна професорка Джорджтаунського університету Джейн Кіркпатрік, яка опублікувалась у журналі «Commentary»<sup>175</sup>.

Згідно дослідження Джейн Кіркпатрік, найкращим інтересам Америки служив політичний підхід, що поєднував повну підтримку проамериканських авторитарних режимів з активною політичною, прихованою та військовою

---

<sup>173</sup> Келер Д. Секреты Штати: история знаменитой разведки ГДР. Русич: Смоленск, 2000. – С. 455.

<sup>174</sup> Там само. С. 137.

<sup>175</sup> Morley M. Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – P. 39.

допомогою антикомуністичним «борцям за свободу», тобто проамериканським партизанам та терористам, які намагалися повалити тоталітарні комуністичні режими, а не «утопічна», на її думку, політика Картера<sup>176</sup>. Ознайомившись зі статтею, Рейган сформулював специфічну доктрину зовнішньої політики, яка намагалася «забезпечити узгоджену концептуальну основу для пояснення американської політики поєднання високих моральних цілей підтримки свободи, демократії та прав людини з більш конкретними політико-військовими цілями повалення підтримуваних Радянським Союзом «марксистських» режимів», а професорку Кіркпатрик під час президентської кампанії 1980 року було призначено на посаду радника з питань зовнішньої політики США, завербували до Ради національної безпеки після виборів і зрештою призначили послом США в Організації Об'єднаних Націй та членом Кабінету Міністрів<sup>177</sup>.

У травні 1980 року група підтримки Рейгана Члени так званого Комітету Санта-Фе, розпочали цілеспрямовану атаку на політику Картера щодо Латинської Америки в документі під назвою «Нова міжамериканська політика на вісімдесяті роки». Далі розвиваючи критику Кіркпатрик, документ попереджав, що Сполучені Штати беруть участь у «Третій світовій війні» з Радянським Союзом, і що Центральна Америка є «м'яким підчерев'ям» у цьому конфлікті, яке потрібно захищати будь-якою ціною. Регіональну політику Картера відкинули як ніщо інше, як «замаскований ескапізм до радянського імперіалізму», який непропорційно «цілить» союзників США за порушення прав людини і тому «має бути скасований»<sup>178</sup>. Ця політична пропозиція була не що інше, як чіткий заклик відродити наступник Рузвельта з доктрини Монро і надати Вашингтону право втручатися будь-де в Західній півкулі на свій вибір. Військові диктатури Південного конуса розглядалися як ключові союзники в ширшій боротьбі на території Західної півкулі проти

---

<sup>176</sup> Ibid. P. 40.

<sup>177</sup> Ibid. P. 41.

<sup>178</sup> Ibid. P. 42.

комунізму та радикального націоналізму. З непристойною поспішністю Рейган прийняв диктатури в Аргентині, Бразилії, Чилі та Уругваї, вихваляючи їхню вільний ринок, неоліберальну економічну модель та погоджуючись з їхнім автократичним та надзвичайно репресивним стилем управління, як необхідним для боротьби з тим, що представники Державного департаменту та ЦРУ називали віссю «Москва-Гавана»<sup>179</sup>.

Якщо говорити за відносини між Рональдом Рейганом та Аугусто Піночетом, то починаючи з 1981 відновився період теплих обіймів між США та Чилі, оскільки Рейган та співробітники його адміністрації скасували санкції Картера, відновили кредити, військову співпрацю та дипломатичні контакти. А Піночет знову сприймався як надійний союзник проти комунізму, до того, в його внутрішній політиці американці вбачали успішний приклад «неолібералізму»<sup>180</sup>. Відновлення активних дипломатичних відносин символізувало зміну політики у Вашингтоні. «Ми виявили, що раптово почали отримувати багато відвідувачів», – згадував заступник міністра оборони Гровер, – «головним чином військових, але також і членів делегацій Конгресу»<sup>181</sup>. Окрім того, за Рейгана також потеплішали відносини з іншими державами Південної Америки, де при владі перебували військові хунти – Аргентиною, Бразилією, Уругваєм, Парагваєм та іншими<sup>182</sup>. Проте вже тоді адміністрація Рейгана розділилася на два табори з приводу того, як потрібно розвивати відносини з Чилі в подальшому: на прихильників повної підтримки режиму Піночета, яких очолювали Кіркпатрик та Хейг, і тих, хто виражав занепокоєння чилійською хунтою та вбивством Орландо Летельєра в 1976 році. Якщо перші домінували в перші роки правління Рейгана, то з середини 1980-х позиція критиків Піночета почала переважати<sup>183</sup>.

---

<sup>179</sup> Ibid. P. 43.

<sup>180</sup> Ibid. P. 44.

<sup>181</sup> Ibid. P. 45.

<sup>182</sup> Ibid. P. 47.

<sup>183</sup> Ibid. P. 69.

Під час каденції Рональда Рейгана операція «Кондор», яка йшла з 1975 року, увійшла в четверту фазу, що ознаменувалась переходом від активних до спорадичних операцій і поступового розпаду. Станом на середину 1980-х внаслідок дистанціювання демократизації в Аргентині в 1983 році, Бразилії в 1984 році та Уругваї в 1985 році мережа «Кондору» трохи послабилась, оскільки ці дві країни після падіння військових режимів розпочали розслідування<sup>184</sup>. Але чилійська спецслужба CNI все ще залишалась ведучою силою цієї операції, а Чилі продовжувала бути центром мережі, та її розвідка продовжувала операції, хоч і не в таких масштабах, як в другій половині 1970-х. Для «Кондору» в 1980-ті роки були притаманні двосторонні операції між країнами, що тривали станом на початок 1981 року, а окремі репресивні практики використовувалися всередині країн. Загальний фокус змістився з транскордонних вбивств на внутрішній контроль та стеження за опозицією<sup>185</sup>. У цей період жертви «Кондору» скоротилися, але зберігалися таємні в'язниці та катування, а також залишалися наслідки: тисячі зниклих і сім'ї, які потребували справедливості<sup>186</sup>.

У 1986 році CNI була причетна до спалення живцем фотографа Родріго Рохаса під час протестів. CNI також використовувала німецьку «Колонію Дігнідад» як центр тортур до 1980-х. 1987 року Піночет відвідав Парагвай, зміцнюючи зв'язки, але міжнародний тиск з боку ООН та міжнародної амністії посилювався. Станом на 1987-1989 роки «Кондор» поступово припинив існування як мережа – військові диктатури в Чилі та Парагваї були ізольовані. У 1987-1989 роках відбулися окремі вбивства, але без транснаціонального масштабу<sup>187</sup>. Адміністрація Рейгана та ЦРУ у 1980-ті роки намагалися

<sup>184</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation "Condor" and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 166.

<sup>185</sup> Ibid. P. 177.

<sup>186</sup> Dinges J. *The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents*. The New Press: New York, 2004. – P. 143.

<sup>187</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation "Condor" and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 200.

залучити Чилі до поширення методів операції «Кондор» для репресивних практик військових практик військових диктатур у країнах Центральної Америки, де йшли громадянські війни та антикомуністичні кампанії – Сальвадорі, Гондурасі, Гватемалі, а також для терористичних практик антикомуністичних повстанців контра, що воювали проти комуністичного режиму сандіністів у Нікарагуа<sup>188</sup>.

Саме в результаті громадянської війни в Нікарагуа (1981-1990) і відбулося поширення таких практик. Чилійські офіцери, що брали участь в операції «Кондор», а також американські військові спеціалісти та співробітники ЦРУ проводили навчання центральноамериканських військовослужбовців та членів парамілітарних загонів, допомагали створювати так звані «ескадрони смерті» та системи стеження, аналогічні до «Кондору», а методи цієї операції були пристосовані до центральноамериканських реалій<sup>189</sup>. Розширення пояснюється страхом «доміно-ефекту» комунізму після Куби та Нікарагуа. США бачили в «Кондорі» «корисний інструмент» для експорту антиповстанських стратегій, щоб запобігти «ще одній Кубі» в Центральній Америці. Занепокоєння американців та їх латиноамериканських союзників підкріплювалися тим, що на території сандіністської Нікарагуа збільшували свою присутність радянські, кубинські військові спеціалісти, а також співробітники КДБ, DGI, Штази та спецслужб інших комуністичних країн<sup>190</sup>.

Вони допомагали нікарагуанським комуністам створити власну армію, поліцію та спецслужби, і навчали їх боротися з контра, проводити репресії проти антикомуністів та депортації індіанців племен москіто, місура та місурасата, які поповнювали загони контра. Подекуди загони сандіністів вторгалися на території Сальвадору та Гондурасу з метою знищення баз контра та знешкодження шляхів постачання. А окрім того, сандіністи та їх

---

<sup>188</sup> Ibid. P. 207.

<sup>189</sup> Ibid. P. 208.

<sup>190</sup> Келер Д. Секреты Штази: история знаменитой разведки ГДР. Русич: Смоленск, 2000. – С. 434.

комуністичні союзники тренували та озброювали такі ліворадикальні формування, як сальвадорський Фронт національного визволення імені Фарабундо Марті (FMLN), Гватемальську національну революційну єдність (URNG), Революційні сили «Лоренсо Зелая» (FPR) з Гондурасу<sup>191</sup>. І громадянські війни в країнах Центральної Америки призвели до того, що фактично до 1980-х років Кондор еволюціонував у «глобальну мережу», де латиноамериканські диктатури допомагали США у «брудній війн» в Центральній Америці, обмінюючись розвідданими та методами. Іноді чилійські агенти брали участь в операціях у Нікарагуа та Сальвадорі. Наприклад, Чилі допомагала контрас через постачання зброї та розвідданих, а чилійські інструктори навчали сальвадорських військових методів «брудної війни»<sup>192</sup>.

Потрібно сказати, що коли Рональд Рейган в червні 1982 року в британському парламенті висловив промову про те, що просування демократії та свободи є головним принципом США. Це спричинило протиріччя: як можна підтримувати диктатора, якщо офіційно проголошується боротьба за демократію? Промова відчинила двері для звинувачень у подвійних стандартах, коли увага акцентувалася на боротьбу контрас проти комуністів у Нікарагуа, але ігнорувалися репресії в Чилі<sup>193</sup>. На це вплинули також масові протести у Чилі в 1983-1986 роках, які змушували деяких політиків у Вашингтоні задуматись, а чи не став військовий режим у Чилі ризиком для довгострокових інтересів Сполучених Штатів у регіоні, оскільки було зрозуміло, що не дивлячись на ліберальні економічні реформи чилійська хунта вже нездатна контролювати чилійське суспільство так само, як в 1970-ті роки<sup>194</sup>.

---

<sup>191</sup> Там само. С. 436.

<sup>192</sup> McSherry J. *Predatory States: Operation "Condor" and covert war in Latin America*. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – P. 215.

<sup>193</sup> Morley M. *Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile*. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – P. 133.

<sup>194</sup> Ibid. P. 135.

Саме в 1985 році початковий ентузіазм Рейгана та політика теплих обіймів почали зіштовхуватись з реальністю та призвели до глухих кутів та поступової зміни зовнішньополітичного курсу США, оскільки довелося обирати між ідеологічною підтримкою та необхідністю реагувати на реальність. Не в останню чергу сумніви з приводу довгострокової підтримки Піночета деяких членів адміністрації Рейгана були наслідком пам'яті про падіння шахського режиму в Ірані та військової диктатури Анастасіо Сомоси в Нікарагуа в 1979 році<sup>195</sup>. Вони вважали, що підтримка правих авторитарних режимів може призвести до раптового краху в країні та привести до влади радикалів. В 1985 році, коли Джейн Кіркпатрік пішла з посади радника з питань зовнішньої політики США, а критики підтримки Піночета, держсекретар Джордж Шульц та Елліот Абрамс, помічник з питань Латинської Америки, стали домінувати, Сполучені Штати перейшли до політики поступового, але цілеспрямованого тиску на чилійський режим. Їм вдалося переконати Рейгана, що демократія – кращий захист від комунізму, ніж одноосібна диктатура<sup>196</sup>.

Американці фінансували опозиційні ЗМІ та партії через National Endowment for Democracy (NED), гроші з якої йшли на газети, виборчі кампанії, підготовку до виборів та допомогу для спостерігачів за виборами. Демократичні чилійські партії за допомогою американських посередників було об'єднано в єдиний блок Concertación. Держдеп публічно робив заяви про необхідність вільних виборів та поваги до прав людини у Чилі. Починаючи з 1985 року, посол США в Сантьяго Гаррі Барнс активно зустрічався з лідерами опозиції – християнськими демократами, поміркованими соціалістами, створюючи цивільну альтернативу Піночету. Рональд Рейган почав попереджувати Аугусто Піночета, що якщо він не проведе політичні реформи, Америка більше не зможе надавати йому підтримку<sup>197</sup>.

---

<sup>195</sup> Ibid. P. 136.

<sup>196</sup> Ibid. P. 137.

<sup>197</sup> Ibid. P. 140.

Конгрес посилив тиск: у 1985–1986 роках зростали заклики до нових санкцій, що змусило Білий дім превентивно діяти. Протести 1983-1986 років, під час яких було заживо спалено фотографа Родріго Рохаса, переконали Держдеп, що чилійська хунта не здатна до реформ та ризикує привести до хаосу. Ситуація загострилась у зв'язку із посиленням лівого тероризму у Чилі. Групи лівих міських партизанів розв'язали 1983 року хвилю терору в Чилі, здійснивши низку вибухів та вбивств — саме так, як їх навчали спеціалісти Штазі. Бомби вибухали у Сантьяго, Вінья дель Мар, Кільпе, Консепсьйоне та Тальке, руйнуючи супермаркети, автобуси, урядові установи та чотири магазини в найбільшому торговому центрі чилійської столиці<sup>198</sup>. У грудні 1983-го комуністи влаштували вибух, залишивши чилійську столицю без світла<sup>199</sup>. В цей же час ліві терористи здобули інформацію про маршрути пересування генерала Піночета.

З 1983 по 1986 роки сталося понад чотири тисячі вибухів, що приписуються підпільному Комуністичному фронту та Револьюційному Руху, відповідальним за вбивства 21 офіцера армії та поліцейських. У 1984-1988 роках східні німці переправили для чилійської компартії 6795015 доларів для фінансування терористичних актів. На початку серпня 1986 року чилійські сили держбезпеки виявили 6 таємних складів зброї та боєприпасів на півночі країни. Згідно із заявами керівництва держбезпеки, у таємних арсеналах знаходилося 3223 автомати, 281 протитанкова реактивна рушниця, три тони вибухових речовин, 12 959 гранат та 2 мільйони одиниць боєприпасів. Було заарештовано 21 учасника «FMPP». Заарештованих звинуватили у розвантаженні зброї з кубинського рибальського човна. Серед цієї зброї були гвинтівки М-16 виробництва США, захоплені свого часу північними в'єтнамцями<sup>200</sup>.

---

<sup>198</sup> Келер Д. Секреты Штази: история знаменитой разведки ГДР. Русич: Смоленск, 2000. — С. 454.

<sup>199</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот. — Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. — С. 64.

<sup>200</sup> Келер Д. Секреты Штази: история знаменитой разведки ГДР. Русич: Смоленск, 2000. — С. 455.

Найсерйозніший інцидент стався увечері 7 вересня 1986 року року, коли партизани зробили спробу замаху на президента Аугусто Піночета, влаштувавши засідку в передмісті Сантьяго. Президентський конвой атакували дванадцять членів «FMPR», використовували стрілецьку зброю та гранати. Однак гранатомет, з якого мали обстріляти «Мерседес» диктатора, не спрацював, і Аугусто Піночет залишився живим і неушкодженим, однак п'ятеро людей з його ескорту були вбито, а десять — поранено. Про їхню подальшу долю уряд зберігав таємницю. Оскільки про арешти нічого не повідомлялося, слід припустити, що всі терористи були вбиті<sup>201</sup>. Одним із найбільш гучних терактів «FMPR» був напад на в'язницю в Сантьяго. Гелікоптер спустився над в'язничним двором, опустивши вниз величезний кошик, прив'язаний мотузкою 30-метрової довжини. Ув'язнені заскочили в неї, і їх підняли вгору. Поліції не вдалося виявити, куди зник гелікоптер, як не вдалося знайти і слідів утікачів. Цю організацію вдалося знешкодити лише в середині 1990-х рр<sup>202</sup>.

США почали готувати ґрунт для плебісциту 1988 року, оскільки згідно Конституції 1980 року Піночет міг висунутись на ще один термін, підтримуючи опозицію в кампанії «No». Станом на 1987-й політика Рейгана щодо Чилі остаточно змінилася: від підтримки диктатури до активного просування контрольованого переходу до демократії. Це не було ідеалістичним рішенням, як у Картера, а прагматичним — щоб уникнути радикалізації та втрати впливу у регіоні, а перехід від диктатури до демократії під контролем поміркованої опозиції, яку представляли християнські демократи та помірковані соціалісти, здавався на той час єдиною можливістю зберегти американський вплив на Чилі та уникнути її перетворення на другу

---

<sup>201</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 65.

<sup>202</sup> Там само. С. 65.

Кубу чи Нікарагуа<sup>203</sup>. В 1987-1988 роки США фактично відмовилися від безумовної підтримки Піночета та перейшли до активного сприяння його поразці на плебісциті 1988 року та переходу до демократичного ладу в Чилі. Сполучені Штати почали попереджати уряд Піночета, що якщо плебісцит буде сфальсифіковано, це призведе до нових санкцій та ізоляції. В цей час члени ОАД, ОБСЄ та незалежні спостерігачі робили моніторинг з приводу політичної ситуації в Чилі, та до чого взагалі все йде. Під час плебісциту в Чилі 5 жовтня 1988 року проводилися дві протилежні політичні кампанії – перша під назвою «Sí», за Піночета, і друга під назвою «No», за вільні вибори, що проводилася під райдужною символікою і гаслом «Чилі, радість уже йде!» США опосередковано допомогли опонентам Піночета через фінансування незалежних політичних організацій та медіа. В результаті прихильники демократичного устрою перевищили прихильників військової диктатури на 55,99% проти 44,01%<sup>204</sup>.

Аугусто Піночет під тиском армії та США змушений був визнати поразку, оскільки останні давали зрозуміти, що не допустять спроби військового диктатора і далі триматись за владу за допомогою сили. Таким чином США фактично сприяли його поразці на виборах. В 1988-1989 роках політика Рейгана вже остаточно перейшла від підтримки диктатури до активного сприяння її заміні демократичним урядом. Після плебісциту Америка продовжувала «керований» перехід, що полягав у підтримці створення широкої коаліції опозиції – Concertación, майбутнього блоку демократичних партій, тиску на Піночета, щоб він не втручався у вибори 1989 року, а також фінансування програм зміцнення демократичних інститутів. Взагалі Сполучені Штати не прагнули радикальної зміни режиму, а хотіли контрольований перехід зі збереженням ліберальної економічної моделі та

---

<sup>203</sup> Morley M. Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – P. 175.

<sup>204</sup> Ibid. P. 243.

впливу поміркованих сил<sup>205</sup>. Під час президентських виборів 1989 року Патрісіо Ейлвін, християнський демократ, переміг із 55,17 % голосів. 11 березня 1990-го відбулася інавгурація Айлвіна і військовий режим добіг свого кінця. Втім, Піночет залишився головнокомандувачем армією до 1998 за Конституцією 1980, що стало компромісом. Плебісцит у Чилі та перехід влади до християнських демократів поклали кінець репресіям. Того ж року було розформовано зловісну спецслужбу CNI – апарат операції «Кондор» та злочинів проти прав людини. США вітали результат, швидко нормалізувавши стосунки з новим урядом<sup>206</sup>.

Якщо говорити про плавний перехід від авторитаризму до демократії, то Сполучені Штати сприяли мирному переходу до демократії без хаосу чи приходу радикалів зліва. Але все ж таки політика Рональда Рейгана була прагматичною, а не принциповою, оскільки він спочатку підтримував диктатора, потім відмовився від нього, коли той перестав бути продуктивним для забезпечення американських інтересів у Чилі. І в цьому відношенні Рейган суттєво відрізнявся від Джиммі Картера – якщо Картер ізолював Піночета з моральних причин, борючись за права людини, але не добився зміни режиму, то Рейган спочатку підтримував, потім «керований» змінив - і досяг результату.

---

<sup>205</sup> Ibid. P. 257.

<sup>206</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 77.

## Розділ 4. Соціально-економічний аспект американо-чилійських відносин

Відносини між Чилі та Сполученими Штатами оберталися навколо взаємопов'язаних питань, пов'язаних з тим, наскільки великий політичний та економічний вплив американці матимуть на Чилі та наскільки чилійці зможуть прокласти свій власний шлях.<sup>207</sup> Економічний колапс у Чилі був чи не найголовнішим чинником, що створив передумови для подальшого військового путчу Аугусто Піночета. А коли режим Альєнде було повалено, США негайно поновили економічну допомогу Чилі. Вашингтон швидко відкрив кредитні лінії, відновив допомогу через міжнародні фінансові інститути – Міжнародний Валютний Фонд, Світовий банк, Міжамериканський банк розвитку та власні банки. Хунті дістався від соціалістів складний економічний спадок. Зовнішній борг Чилі складав приблизно 3 млрд. американських доларів. Особливістю чилійського військового режиму було те, що він не тільки проводив репресії, але й крок за кроком здійснював ліберальну реорганізацію країни, а саме приватизацію, лібералізацію торгівлі, скорочення ролі держави та дерегуляцію<sup>208</sup>.

Але все ж таки чи не найголовнішою подією, що визначила економічну політику США щодо Чилі, стало поширення неоліберальних економічних ідей. На початку 1970-х американська громадськість, разом зі значною кількістю економістів, політиків та політичних діячів, почала розглядати роль держави в економічних питаннях як непотрібну та потенційно небезпечну. Замість того, щоб розглядати «державне соціальне забезпечення та економічне управління» як силу добра, багато людей по всій Америці почали розглядати уряд як силу економічного зла і, у свою чергу, почали підтримувати політику

---

<sup>207</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 364.

<sup>208</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 190.

дерегуляції, приватизації та зниження податків<sup>209</sup>. Причому популярність ідей економічного неолібералізму набирала обертів в більшості капіталістичних країн світу, а не лише в Північній Америці. Стабілізація була чітким та очевидним вибором для економічних реформаторів, які мали справу з країнами, що розвиваються, в середині 20-го століття. Основний спосіб стабілізації економіки, з точки зору неоліберального політика, полягає у стримуванні інфляції. Щоб стримати інфляцію, вітчизняні політики повинні зменшити грошову масу, зазвичай шляхом підвищення процентних ставок та зменшення державних витрат<sup>210</sup>.

Ці тактичні заходи зазвичай називалися «заходами жорсткої економії» та розглядалися як життєво важливий компонент неоліберальних реформ. Головною метою структурної перебудови є створення економічної системи, яка сприяє прямим іноземним інвестиціям, принципам вільного ринку та без «штучних спотворень, таких як контроль цін або торговельні тарифи». Американські економісти закликали також створити умови для економічної свободи та зростання шляхом збільшення торгівлі та інвестицій<sup>211</sup>. Зрештою, концепція експортно-орієнтованого зростання значною мірою залежить від ідеї, що прямі іноземні інвестиції є однією з найважливіших частин зростаючої та успішної економіки. Підкреслюючи важливість експорту, неоліберальні економісти заохочують країни відкривати свої ринки для міжнародної конкуренції та попиту. Роблячи це, ці економіки змушені конкурувати шляхом виробництва товарів вищої якості, які користуються попитом. Разом ці три компоненти економічної реформи об'єдналися, щоб скласти основну частину неоліберальної економічної трансформації у країнах, що розвиваються<sup>212</sup>.

---

<sup>209</sup> Ibid. P. 191.

<sup>210</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 366.

<sup>211</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL: [https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

<sup>212</sup> The influence of Pinochet on the Chilean miracle. URL: <https://ttu-ir.tdl.org/server/api/core/bitstreams/5b83c2f2-370f-48ae-bc9c-faa322d980c6/content>

Також одним з найважливіших чинників, що безпосередньо призвели до закріплення неолібералізму як легітимної економічної теорії у Сполучених Штатах, і у зв'язку з чим вони намагалися поширити неолібералізм на Чилі, була глобальна рецесія, що відбулася на початку 1970-х років. Невдовзі після цієї рецесії настала нафтова криза 1973 року, яка загострила критичні проблеми в усьому світі економіці. Щодо стану економіки Чилі після приходу до влади Піночета, то економісти, які навчалися в Чиказькому університеті, масово їздили до Сантьяго, щоб працювати на державних посадах після державного перевороту 1973 року. Ці люди, які називали «Чикаго бойз», відіграли життєво необхідну роль у наступні роки у підтримці ринково-орієнтованих економічних реформ по всьому Чилі та Латинській Америці<sup>213</sup>. Однак цілі «Чикаго бойз» не обмежувалися економічним успіхом. Натомість ці економісти вважали, що завдяки розширенню економічних свобод незабаром з'являться й політичні свободи. Ще одним діячем, який відіграв життєво важливу роль у впливі на неоліберальні реформи в Чилі, був професор Мілтон Фрідман, економіст, якого, можливо, можна вважати засновником Чиказьких хлопців. Протягом 1970-х років Фрідман був одночасно професором економіки, а також довіреною особою та економічним радником Аугусто Піночета. У квітні 1975 року Аугусто Піночет отримав листа від довіреного економічного радника Чиказького університету Мілтона Фрідмана. У цьому листі Фрідман запропонував низку неоліберальної економічної політики, яку слід було впровадити в Чилі, щоб уникнути краху економіки та держави. Взаємодія між Фрідманом і Піночетом протягом 1970-х років була бурхливою і характеризувалася серйозними дискусіями щодо інтенсивної та жорсткої економічної політики<sup>214</sup>. На відміну від військових режимів у Аргентині та Уругваї, які зробили ставку на державний сектор, чилійський режим поставив на приватний.

---

<sup>213</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL: [https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

<sup>214</sup> Ibid.

Він сприяв швидкій капіталістичній трансформації шляхом неоліберальних економічних реформ. Його невпинне просування таких енергійних та екстремальних економічних реформ стало відомим як «шокова терапія» та стало моделлю для різних економік з 1999 року. У випадку Чилі Фрідман вважав, що економічна адаптація від Альєнде до Піночета буде можливою завдяки «швидкості, раптовості та масштабу економічних зрушень». Аугусто Піночет, який, очевидно, був прихильником неоліберальних реформ, був стурбований короткостроковими наслідками, що могли виникнути в результаті такої трансформаційної економічної політики<sup>215</sup>. Фрідман пізніше писав у своїх мемуарах, що Піночет «співчував ідеї шокової терапії, але був явно стурбований можливим тимчасовим безробіттям, яке це може спричинити»<sup>216</sup>. Довіряючи Фрідману та його команді економічних радників, Піночет глибоко занурився у вир неоліберальних реформ. З 1973 по 1975 рік чилійський диктатор запровадив широкий спектр внутрішніх економічних програм, які варіювалися від приватизації раніше державних підприємств до відкриття торговельних відносин зі світовою економікою. Ці заходи, у поєднанні зі скороченням на 10% державні витрати та скасування контролю за цінами були ознакою того, що Піночет діє безпосередньо за схемою «Чикаго бойз». «Чикаго бойз» практично повністю ізольовані від латиноамериканської традиції структуралізму, що дозволило їм впроваджувати радикальні американські моделі без компромісів<sup>217</sup>.

Економічні реформи військового режиму можна розділити на два етапи: перший (1974-1981 рр.) та другий (1982-1989 рр.). На першому етапі проект «Чикаго бойз» втілювався в чистому вигляді: відмова від усіх форм державного регулювання, лібералізація імпорту, свобода для іноземного

---

<sup>215</sup> Ibid.

<sup>216</sup> Ibid.

<sup>217</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL: [https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

капіталу та місцевого приватного, активне залучення зовнішніх інвестицій<sup>218</sup>. Міністр економіки Піночета, Фернандо Леніс, розпочав процес повернення галузей промисловості, експропрійованих під час Народної єдності. Його наступник, Серхіо де Кастро, прискорив процес приватизації 25 банків та понад 400 інших компаній. Але приватизація була лише частиною плану, розробленого групою професорів економіки Католицького університету з докторським ступенем, отриманим у таких установах, як Чиказький університет. Вони мали намір реструктуризувати всю економіку відповідно до неоліберальних принципів<sup>219</sup>.

Щоб виконати своє завдання, вони змінили політику більшості чилійських економістів ХХ століття, які використовували різноманітні державні субсидії, такі як тарифи та кредити, для стимулювання промислового розвитку. Однак католицькі економісти відкинули ці методи. На їхню думку, захист та субсидії сприяли розвитку неефективних та неконкурентоспроможних галузей промисловості. Щоб викрити національну промисловість перед іноземною конкуренцією, з 1973 по 1980 рік вони знизили середні тарифи зі 100 відсотків до лише 10 відсотків. Скасувавши тарифний захист, вони змусили промисловість стати ефективною та свідомою якості. Якби ціни на чилійські товари не були конкурентоспроможними з цінами Азії, Європи та Північної Америки, то галузь загинула б<sup>220</sup>. Щоб здійснити цю радикальну трансформацію, економічна команда визнала, що чилійська промисловість повинна знизити свої виробничі витрати. З цією метою команда запровадила трудові реформи, які послабили профспілки та дозволили виробникам знизити заробітну плату, додаткові пільги та податки на зайнятість. Неоліберальні

---

<sup>218</sup> Huneus C. *The Pinochet Regime*. Lynne Rienner Pub: London, 2007. – P. 308.

<sup>219</sup> Ibid. P. 312.

<sup>220</sup> Edwards S. *The Chile Project. The Story of the Chicago Boys and the Downfall of Neoliberalism*. Princeton University Press: Princeton, 2023. – P. 111.

економісти, як не дивно, не вважали ці заходи щодо скорочення робочої сили субсидіями промисловості<sup>221</sup>.

Стан заводів та обладнання сильно погіршився за часів уряду Народної єдності, і підприємці гостро потребували зовнішнього капіталу. Щоб надати їм доступ до кредитів для купівлі або модернізації заводів, економічна команда заохочувала нові фінансові установи та скасовувала обмеження на іноземні запозичення. Skorиставшись цими можливостями, група агресивних бізнес-лідерів позичала кошти як вдома, так і за кордоном для створення великих конгломератів. Економічна команда Піночета впровадила цю нову модель у той час, коли чилійська промисловість була найменше готова до міжнародної конкуренції<sup>222</sup>. Після військового перевороту місцевий ринок скоротився у відповідь на вищі ціни та безробіття. Шокова терапія спочатку паралізувала виробництво, яке скоротилося на 25 відсотків у 1975 році, перш ніж почати зростати здоровими темпами від 6 до 7 відсотків у 1976–80 роках. Для урядових економістів цей чотирирічний бум, здавалося, підтверджував обґрунтованість неоліберальної виробничої політики<sup>223</sup>.

Хоча Мілтон Фрідман запропонував значну частину теоретичної бази, що лежить в основі цієї політики, його колега з Чиказького університету, Арнольд Гарбергер, відіграв ще важливішу роль, оскільки регулярно їздив до Чилі. Він заохочував чилійську економічну команду диверсифікувати експорт та зменшити його залежність від міді за допомогою сприятливих обмінних курсів. Двоє з його колишніх студентів, Хорхе Кауас та Серхіо де Кастро, очолювали команду Піночета<sup>224</sup>. Вони надали пріоритет скороченню державних витрат, щоб знизити інфляцію. З 1973 по 1981 рік інфляція впала з понад 600 відсотків до менше 10 відсотків, досягнення, яке як чилійці, так і

<sup>221</sup> Ibid. P. 115.

<sup>222</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 191.

<sup>223</sup> Edwards S. The Chile Project. The Story of the Chicago Boys and the Downfall of Neoliberalism. Princeton University Press: Princeton, 2023. – P. 116.

<sup>224</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL:

[https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

іноземці вважали «дивом». Впевнені, що їм вдалося подолати цю вічну лиху, у 1979 році вони заморозили обмінний курс песо до долара. Вони не помітили, як фіксований обмінний курс може зашкодити експорту та субсидувати імпорту. В результаті незабаром відомі бренди, які рідко були доступні в Чилі, заповнили магазини та витіснили місцеву продукцію. Національні фірми боролися за виживання, але багато хто з них не вижив. Між 1977 і 1980 роками майже 1300 збанкрутували<sup>225</sup>. На жаль, криза незабаром погіршилася. Намагаючись боротися з власними проблемами інфляції, Федеральна резервна система США вирішила підвищити процентні ставки. Це посилювало кредитування в усьому світі, одночасно підвищуючи вартість долара. Наприкінці 1970-х років, завдяки легкій доступності кредитів, чилійські підприємці позичили майже 11 мільярдів доларів за кордоном і були значною мірою відповідальні за збільшення зовнішнього боргу країни з 5,3 до 17,3 мільярда доларів<sup>226</sup>.

Через обмежений кредитний режим та дорожчий долар ні підприємці, ні держава не могли сплачувати свої зовнішні борги. Великі чилійські конгломерати тиснули на уряд, щоб той не девальвував песо, оскільки долари, необхідні для погашення боргів, стали б занадто дорогими. Однак до 1982 року уряд не мав вибору. Економічна команда знизилася лише на 18 відсотків, але незабаром воно ще більше знецінило його. Оскільки боржникам потрібно було все більше песо для купівлі доларів, незабаром їхні борги перевищили їхній власний капітал. Банки були одними з найбільш постраждалих. Дослідження економіста Рульфа Людерса показало вражаючі докази того, що більшість із них мали негативну вартість. З неминучим повним крахом фінансових установ країни уряд взяв їх під контроль<sup>227</sup>. Раптом військові

---

<sup>225</sup> Edwards S. The Chile Project. The Story of the Chicago Boys and the Downfall of Neoliberalism. Princeton University Press: Princeton, 2023. – P. 119.

<sup>226</sup> The influence of Pinochet on the Chilean miracle. URL: <https://ttu-ir.tdl.org/server/api/core/bitstreams/5b83c2f2-370f-48ae-bc9c-faa322d980c6/content>

<sup>227</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL: [https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

виявили, що контролюють більше фірм, ніж ті, що були експропрійовані урядом Альєнде. Коливання світового ринку могли бути більш руйнівними для приватних фірм, ніж соціалізм. Неоліберальні економісти не змогли адаптувати національну монетарну політику до нестабільного світового ринку. Як і «Народна єдність», вони мало не призвели чилійську ринкову економіку до колапсу<sup>228</sup>.

Економісти з попередніх адміністрацій Алєссандрі та Фрея, які ніколи не погоджувалися з економічною моделлю Чиказького університету, тепер проголосили, що вона зазнала невдачі. На їхню думку, Чилі потрібно було повернутися до часів протекціонізму та субсидій. Відчайдушно шукаючи рішення, Піночет прислухався до цієї критики та змінив свою економічну команду. Нові лідери швидко запровадили вищі тарифи та фіскальний контроль, щоб допомогти місцевій промисловості та фінансовим установам. Проте, коли ці заходи почали відроджувати економічну систему 1950-х і 1960-х років, бізнес-спільнота побоювалася повністю відмовитися від неоліберальної політики<sup>229</sup>. Тож, щойно економіка показала ознаки відновлення, бізнес-лідери переконали Піночета призначити Ернана Бючі міністром фінансів. Маючи ступінь Бізнес-школи Колумбійського університету, він, здавалося, поєднував теорію та практику управління економікою країни. Він навіть розширив політику приватизації, продавши державні фірми, такі як великі комунальні підприємства. Він також дозволив іноземним інвесторам більшу участь у чилійському бізнесі<sup>230</sup>.

Хоча неоліберали обговорювали приватизацію Gran Minería або великих мідних копалень, Піночет був непохитним у тому, щоб держава зберегла право власності. Він визнавав, що ця галузь була основним джерелом державних

---

<sup>228</sup> The influence of Pinochet on the Chilean miracle. URL: <https://ttu-ir.tdl.org/server/api/core/bitstreams/5b83c2f2-370f-48ae-bc9c-faa322d980c6/content>

<sup>229</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 370.

<sup>230</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL: [https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

доходів та іноземної валюти. Навіть під час конвульсій Народної єдності виробництво міді зростало в середньому на 4 відсотки на рік. Хоча це було менше, ніж прогнозувалося, страйки та інші проблеми стримували виробництво. Після того, як військові взяли владу, за чотири роки виробництво збільшилося на 21, досягнувши приблизно 990 000 метричних тонн у 1977 році. Десятиліття потому виробництво перевищило 1 400 000 тонн, а потім 1 588 000 тонн у 1990 році<sup>231</sup>. Хоча це зростання здається вражаючим, воно було поступовим, а не видовищним. Фактично, до 1990 року багато галузей економіки перевищили темпи зростання міді. Зміна експорту демонструє цю тенденцію. Якщо у 1973 році мідь становила 75 відсотків експорту, то до 1990 року вона становила менше 50 відсотків. Новий експорт Чилі сільськогосподарської, лісової та рибної продукції раптово привернув увагу всього світу<sup>232</sup>.

Що стосується стану сільського господарства в Чилі після приходу до влади військових, то аграрна реформа, яку започаткували попередні уряди Фрея та Альєнде, що полягала в експропріації латифундій та передачі земель селянам, в перші роки диктатури була практично повністю згорнута. Більшість експропрійованих земель було повернуто колишнім власникам або продано приватним особам на ринкових умовах. Кооперативи та колективні форми господарювання було ліквідовано як «соціалістичні експерименти». Мета полягала у відновленні приватної власності на землю та зробити сільське господарство ринково орієнтованим<sup>233</sup>. Військовий уряд і «Чикаго бойз» розглядали сільське господарство як відсталий, неефективний сектор, який потребує радикальної модернізації. Земля стала звичайним товаром. Держава практично відмовилася від регулювання цін, субсидій та підтримки дрібних виробників. Замість традиційного виробництва зернових та продуктів для

<sup>231</sup> The influence of Pinochet on the Chilean miracle. URL: <https://ttu-ir.tdl.org/server/api/core/bitstreams/5b83c2f2-370f-48ae-bc9c-faa322d980c6/content>

<sup>232</sup> Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 194.

<sup>233</sup> Ibid. P. 195.

внутрішнього ринку акцент змістився на високоприбуткові експортні культури — фрукти, такі як яблука, виноград, ківі, черешня, овочі, вино та лісові продукти. Це призвело до швидкого зростання агроекспорту у 1980-ті роки<sup>234</sup>.

Заохочувалися інвестиції у технології, іригацію, механізацію та великі комерційні господарства. Дрібні та середні фермери часто втрачали землю через борги та конкуренцію. Скорочення державних програм підтримки сільського господарства, ліквідація багатьох інституцій аграрної реформи. Наслідки нових аграрних перетворень були як позитивними, так і негативними. В якості позитивних наслідків можна навести значне зростання експорту сільськогосподарської продукції, підвищення продуктивності в експортних сегментах, інтеграція чилійського агробізнесу у світові ринки, особливо до США, Європи та Азії. Сільське господарство стало однією з опор чилійського дива 1980–1990-х. Але були і негативні наслідки. Зокрема збільшення нерівності у селі, руйнування багатьох дрібних селян та колишніх бенефіціарів аграрної реформи, зростання безробіття та міграції до міст. Традиційні форми сільського життя, такі як інквілінато та дрібне селянське господарство були сильно підірвані. Багато землі зосередилися у руках великих агропромислових компаній<sup>235</sup>.

Певні труднощі під час економічних реформ у Чилі виникали внаслідок того, що протягом 1977-1981 по відношенню до Чилі діяли економічні санкції, які ввів Джиммі Картер після вбивства чилійською розвідкою опозиціонера Орландо Летельєра в 1976 році. Але Картер не проводив жорсткої економічної війни проти чилійської хунти, а скоріше намагався поєднати тиск зі збереження певних зв'язків. В результаті чого економічні санкції носили скоріше символічний характер. Рада національної безпеки на чолі зі Збігневим

---

<sup>234</sup> Ibid. P. 196.

<sup>235</sup> Collier S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – P. 366.

Бжезінським і частина військових кіл виступили проти надмірного тиску на Чилі, побоюючись дестабілізації антикомуністичного режиму<sup>236</sup>. Але все ж таки економічна допомога чилійському режиму за президентства Картера була суттєво скорочена в порівнянні з періодами правлінь Ніксона та Форда. Картер голосував проти надання Чилі позик у міжнародних фінансових інститутах. Але на відміну від періоду правління Альєнде, коли Сполучені Штати активно тиснули на ці організації, за Картера голосування «проти» надання Чилі позик були вибірковими і не тотальними. 1979 року Джиммі Картер ухвалив ще декілька символічних заходів, включаючи призупинення фінансування через Eximbank<sup>237</sup>.

Втім, адміністрація не вводила прямих заборон на приватне кредитування чилійського військового режиму американськими банками. Ба більше, деякі високопосадовці свідомо уникали заходів, котрі могли б ударити по чилійському економічному експерименту. Вони вважали неоліберальні реформи Піночета цінними і не хотіли їх пов'язувати з порушеннями прав людини<sup>238</sup>. Коли в 1981 році на зміну Картеру Овальний кабінет у Білому домі зайняв Рональд Рейган, його адміністрація одразу ж скасувала економічні обмеження попереднього президента, що він наклав на Чилі. Було відновлено економічну допомогу, кредити через Eximbank, МВФ, Всесвітній банк і американські приватні банки. Це робилося у тому, щоб чилійський режим міг виплатити свій зовнішній борг перед приватними американськими банками. Піночет та його неоліберальна модель було оголошено успішним прикладом неолібералізму та антикомуністичної політики для всієї Латинської Америки, а економічний зріст у Чилі наприкінці 1970-х-початку 1980-х використовувався в якості пропагандистського інструменту. Чилі подавалася як доказ того, що вільний ринок може функціонувати навіть за авторитарної

---

<sup>236</sup> Morley M. Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – P. 30.

<sup>237</sup> Ibid. P. 33.

<sup>238</sup> Ibid. P. 36.

влади. Для США було критично важливо зберегти неоліберальну модель у Чилі навіть у разі відходу Піночета<sup>239</sup>.

Втім, на початку другого етапу економічних реформ, протягом 1982-1983 років розпочалася економічна рецесія, збільшився зовнішній борг Чилі перед інвесторами, уряд був змушений брати нові займи для погашення старих. Ця рецесія, в сукупності з авторитарною політикою чилійської хунти, поставила чилійське економічне диво під питання, змусивши частину американської адміністрації замислитись, а чи не призведе така політика Піночета до дестабілізації країни та зростанню лівих настроїв<sup>240</sup>. Оскільки інфляційний тиск підвищив ціни, полиці магазинів знову заповнилися, але лише заможні могли собі дозволити ці товари. Безробіття зростало, додаючи ще одну проблему до бід робітничого класу. Зі зростанням критики як вдома, так і за кордоном через брак громадянських свобод, генерали сподівалися швидко повернути країні процвітання і таким чином отримати нову підтримку. Вони дивилися на проблему з точки зору інженера, вважаючи, що розвиток – це процес планування та будівництва. Хоча мало хто з них вивчав економіку, вони вважали її наукою, тісно пов'язаною з їхньою власною інженерною освітою. Вони не усвідомлювали соціальних наслідків економічної теорії<sup>241</sup>.

Проблема, яка виникла з неоліберальним експериментом Піночета, полягала в його рішенні швидко збільшити вплив чилійської економіки на світовий ринок. В результаті багатьом молодим підприємствам у Чилі довелося швидко адаптуватися до вищого рівня міжнародної конкуренції. Крім того, рівень заробітної плати значно знизився, і держава скасувала багато своїх соціальних послуг, що призвело до соціальних заворушень по всій країні. В період 1982-1983 років економічні реформи стали більш прагматичними, держава встановила контроль над 15 чилійськими банками, але основні засади

---

<sup>239</sup> Ibid. P. 145.

<sup>240</sup> Huneus C. *The Pinochet Regime*. Lynne Rienner Pub: London, 2007. – P. 352.

<sup>241</sup> Rector J. *The History of Chile*. Palgrave Macmillan: London, 2005. – P. 196.

неолібералізму збереглися<sup>242</sup>. Для боротьби з економічною кризою було розроблено наступну тактику – продовження приватизації та надання субсидій приватному сектору, повернення до державних регулювань економічних процесів. Було підвищено митні тарифи, здійснювалася виплата зовнішнього боргу. Таким чином під державним контролем опинилося 70% капіталу фінансової сфери. Рішення негайно зменшити тарифний захист і збільшити міжнародний вплив було фатальним недоліком неоліберальної економічної політики Піночета. Важливо відокремити це невдале рішення від успіхів, яких досягли заходи жорсткої економії та стабілізації. Але після завершення кризи в середині 80-х від прямого державного контролю поступово відійшли<sup>243</sup>.

А вже після завершення кризи в середині 80-х від прямого державного контролю поступово відійшли. В 1984 р. було розпочато новий етап приватизації, що включав: нове перегрупування всередині економічної еліти, транснаціоналізацію нових чилійських елітно-економічних груп, тобто встановлення спільного контролю чилійських та транснаціональних власників над приватизованими підприємствами, технологічну модернізацію приватизованих традиційних галузей. Вперше в чилійській історії Піночет доручив створити так звану «карту бідності», тобто карту найбільш бідних районів країни, і де можна було б покращити інфраструктуру чи побудувати школи, автостради чи лікарні. Піночет був першим із чилійських президентів, хто відвідав острів Пасхи. На цьому острові було побудовано мережу готелів та лікарень, що перетворило їх на популярний туристичний курорт. Військовий режим проклав автомобільні дороги, об'єднав населені пункти з центральним та південним шляхом<sup>244</sup>. А децентралізація та запровадження приватних пенсійних фондів дозволило підвищити пенсії, що поновило довіру

<sup>242</sup> An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL: [https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)

<sup>243</sup> Huneus C. The Pinochet Regime. Lynne Rienner Pub: London, 2007. – P. 352.

<sup>244</sup> Реформи ціною крові.

URL: <https://lysty.net.ua/pinochet/>

простих чилійців до влади. В 1981 році Чилі першою в світі перейшла від розподільної пенсійної системи до приватної накопичувальної. Реформа розроблялася за активної підтримки американських експертів та фінансових інститутів. Вона дозволила створити потужний внутрішній ринок капіталу, який активно інвестували американські банки і фонди<sup>245</sup>.

Істотне розширення постачання фруктів, вин, рибопродуктів, виробів деревообробки на світові ринки зробило Чилі світовим експортером цієї продукції. Загалом кількість підприємств, що працювали на експорт, збільшилась у 13 разів. Але головне полягало в тому, що чилійський експорт, де найбільшу питому вагу займали мідь і селітра, вдалося диверсифікувати і зробити менш уразливим до коливань кон'юнктури світового ринку<sup>246</sup>. В результаті антикризових дій та більш зваженого підходу то приватизації інфляція в Чилі скоротилась до 9-15%, темпи зростання ВВП піднялися в 1984-1988 рр. до 6%. В 1989 – до 8,5%. Вдалося виплатити зовнішній борг на суму 2 млрд. доларів, скоротивши таким чином внутрішній борг на 7 %, безробіття скоротилось на 9 %. Таким чином, чилійська економіка була визнана найбільш здоровою, динамічною, досконалою і взірцевою серед країн Латинської Америки<sup>247</sup>.

Подібними успіхами могли похвалитись лише Уругвай та Бразилія. В той час як Аргентина, яка на початку ХХ століття вважалася найбагатшою країною Південної Америки, так і не змогла вийти з економічної кризи. Як проблеми, так і успіхи розвитку чилійської економіки неминуче впливали на політичну ситуацію у країні. Взаємовплив економіки та політики при режимі Піночета мав свої особливості: економічні успіхи визначали політичну стабільність, згодом сприяючи поступовому «охолодженню» диктатури. Взаємозв'язок і економіко-політична взаємозалежність при обліку зовнішніх факторів дають

---

<sup>245</sup> Макеева Л.А. Пиночет: опыт реформ в Чили (1973-1989 гг.) // Научные труды МПГУ. Серия: социально-исторические науки. С. 312.

<sup>246</sup> Там само. С. 315.

<sup>247</sup> Там само. С. 316.

специфічне, відмінне від європейських історичних прикладів, своєрідність диктатури Піночета – диктаторський режим проводить у життя неоліберальну економічну модель<sup>248</sup>. Внаслідок неоліберальних економічних реформ у Чилі стало зрозуміло, що вільна ринкова економіка та жорсткий авторитарний режим, що придушував інші політичні партії та організації, абсолютно несумісні між собою. І першим кроком до політичної лібералізації став «План Чакарільяс». Виступаючи 9 липня 1977 р. в місті Чакарільяс, Піночет оголосив програму політичних змін, що мали пройти в три етапи до 1991 р.: 1. Формування Правління збройних сил як цілісного політичного інституту. 2. Поступове залучення цивільних до політики протягом 5 років. 3. Створення нової Конституції та вибори нового президента. 1978 р. було прийнято закон про звільнення від відповідальності усіх, що брали участь у протидержавній діяльності протягом 1973-1978 рр<sup>249</sup>.

В 1980 р. було написано нову Конституцію, а в березні 1981 р. вона вступила в дію<sup>250</sup>. Однак втілення її основних статей – про вибори, конгрес та партії відкладався на 8 років. Повноваження конгресу здійснювала військова хунта. Терміном на 8 років Піночета було оголошено конституційним президентом з правом переобрання. В березні 1987 р. було прийнято закон про політичні партії, що значно покращило репутацію хунти за кордоном і сприяло переходу частини опозиції на бік уряду. В 1988 р. військовий уряд скасував військовий стан у Чилі, допустив діяльність політичних партій і навіть дозволив повернутись до країни колишнім активістам лівих партій та керівникам профспілок. 30 серпня того ж року було оголошено передвиборчу кампанію, на якій Піночет представив свою кандидатуру. Йому протистояло 16 опозиційних партій. Голосування почалося 5 листопада. На виборчі ділянки

---

<sup>248</sup> Там само. С. 319.

<sup>249</sup> Mario A. Pinochet: biografía militar y política. Ediciones B: Santiago, 2019. – P. 352.

<sup>250</sup> Constitución Política de la República de Chile de 1980. URL:

[https://www.archivonacional.gob.cl/sites/www.archivonacional.gob.cl/files/images/articles-100316\\_archivo\\_03.pdf](https://www.archivonacional.gob.cl/sites/www.archivonacional.gob.cl/files/images/articles-100316_archivo_03.pdf)

були запрошені представники опозиції, котрі боялися фальсифікації результатів виборів з боку військових. Це був серйозний удар по режиму військових та самолюбству диктатора, оскільки він був упевнений в перемозі. За Піночета проголосувало 43 % виборців, проти – 55 %. В ніч з 5-6 листопада в Ла-Монеді було скликано нараду, де представники хунти обговорювали власну поразку на виборах. Не дивлячись на те, що Аугусто Піночет під час радіовиступу назвав результати голосування помилкою чилійців, він заявив, що поважає вердикт виборців і результати голосувань<sup>251</sup>.

Наприкінці 1989 р. в Чилі відбулись президентські та парламентські вибори. Перед ними було створено коаліцію під назвою «Згода в ім'я демократії», до якої увійшли представники 17 опозиційних партій від соціалістів до консерваторів. Кандидатом від ХДП був Патрісіо Ейлвін. Він здобув перемогу, набравши 55,2 % голосів. 11 березня 1990 р. він став новим президентом Чилі. Генерал Піночет пішов з поста президента, однак за ним закріпилась посада головного головнокомандувача сухопутними військами Чилі та зберігався вплив на політичне життя країни<sup>252</sup>. Якщо говорити про співпрацю США з чилійською хунтою в соціально-економічній сфері, то тут ситуація виглядала наступним чином. Одразу після військового перевороту 11 вересня 1973 року адміністрації Річарда Ніксона та Джеральда Форда почали узгоджувати з Піночетом програму неоліберальних економічних реформ у Чилі, які мали проводитись чилійськими економічними спеціалістами, що навчалися у Чиказькому університеті. Але Джиммі Картер на певний час увів символічні санкції, в той час як Рональд Рейган знову зблизився з Піночетом в питаннях економічної співпраці. Неоліберальні реформи були покликані утримати Чилі під контролем американського капіталу та зробити з неї вітрину, що вказує на позитивні наслідки американського втручання. В той же час вони стали для Сполучених Штатів важелем тиску на Чилі, щоб там

<sup>251</sup> Mario A. Pinochet: biografía militar y política. Ediciones B: Santiago, 2019. – P. 360.

<sup>252</sup> Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзедун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 78.

паралельно з економічними реформами проводилися й реформи політичного характеру, що були спрямовані на поступову демократизацію правлячого режиму. Завдяки співпраці Чилі зі Сполученими Штатами в економічній сфері перша стала найбільш стабільною економікою в Південній Америці.

## Розділ 5. Американсько-чилійські відносини у сфері релігії та культури

Якщо говорити за співпрацю Сполучених Штатів та Чилі в сфері культури, то вони були асиметричними, суперечливими та політизованими. Вони поєднували елементи культурної дипломатії США, просування американських цінностей та неолібералізму із жорсткою цензурою лівої культури всередині Чилі. Сполучені Штати намагалися поширювати свій культурний вплив на Чилі через декілька основних каналів<sup>253</sup>. Наприклад, USIA була головним інструментом американської культурної дипломатії у Чилі. Агентство організувало виставки, лекції, покази американських фільмів та розповсюдження книг, підтримувало бібліотеки та інформаційні центри у Сантьяго та інших містах, просувало американську масову культуру, таку як Голлівуд, рок, поп-музику, літературу як символ «вільного світу» на противагу «комуністичній загрози»<sup>254</sup>. Хоча і в обмеженому обсязі, освітня програма Fulbright продовжувала працювати. Багато чилійських економістів та інтелектуалів пройшли навчання або стажування в США.

Американські університети та фонди підтримували контакти з чилійськими вузами, особливо в галузі економіки, менеджменту та соціальних наук. Це допомагало легітимізувати неоліберальні реформи<sup>255</sup>. Голлівудські фільми активно імпортувалися та показувалися у Чилі. Режим відносно терпимо ставився до американської комерційної культури, вбачаючи у ній противагу лівої ідеології. Найбільш яскраво двосторонні відносини між Чилі та Сполученими Штатами у сфері культури проявлялись у музичному мистецтві. Американська музика, така як рок, поп та диско поширювалася через радіо та платівки, особливо серед молоді середнього класу. США використовували культуру як інструмент «м'якої сили» для легітимації режиму Піночета на

<sup>253</sup> The Political Impact of Chilean New Song in Exile. URL: <https://www.jstor.org/stable/44645766?seq=2>

<sup>254</sup> Ibid.

<sup>255</sup> Mapping educational exchanges between Chile and the United States during the Cold War: a statistical approach. URL: <https://journals.openedition.org/cal/20238?lang=en>

міжнародній арені, просування ідей індивідуалізму, споживання, вільного ринку, та показати контраст з «тоталітарною» лівою культурою часів Альєнде<sup>256</sup>.

І це при тому, що режим Піночета проводив дуже жорстку цензуру, особливо щодо чилійських музичних виконавців. Він забороняв пісні та альбоми таких вітчизняних музикантів та музичних колективів, як Віктор Хара, Quilapayún, Inti-Illimani та інших. Військовий режим знищував платівки та переслідував артистів. Особливо постраждали представники таких чилійських субкультур, як хіпі та Nueva Canción Chilena. Багато діячів культури були вбиті, арештовані чи змушені емігрувати<sup>257</sup>. В той час як чилійська хунта придушувала ліву та опозиційну чилійську культуру, американська культура отримала широкий доступ до чилійського суспільства і заповнила культурний вакуум, особливо у 1980-ті. Експансія американської рок-музики до Чилі сприяла появі в цій країні таких музичних субкультур, як панки, готи та металісти<sup>258</sup>.

Однією з найбільш радикальних чилійських субкультур 1970-1980-х були панки, що виникли у робітничих районах Сантьяго. Виникали такі чилійські панк-рок гурти, як Los Peores de Chile, Fiskales Ad-Hok, Los Ex, La Voz de los '80, Contracorriente. Грали вони в дуже агресивному стилі. Тексти часто були про злидні, репресії, поліцейське насильство і розчарування в системі. Багато панків брали участь у вуличних протестах та сутичках з поліцією<sup>259</sup>. Невеликою, але доволі помітною субкультурою в Сантьяго були чилійські готи, для яких цей рух став способом виразити меланхолію, смерть та відчай, що були викликані диктатурою. Значним рухом, особливо серед студентів та

---

<sup>256</sup> Chile: Pinochet, the Opposition, and the United States. URL: <https://www.jstor.org/stable/20672111?seq=1>

<sup>257</sup> The Political Impact of Chilean New Song in Exile. URL: <https://www.jstor.org/stable/44645766?seq=2>

<sup>258</sup> Ibid.

<sup>259</sup> Digging into Chile's Punk Underground. URL: <https://hyperallergic.com/digging-into-chile-punk-underground/>

середнього класу, стала субкультура металістів. Під впливом американського та британського металу виникали такі чилійські гурти, як Pentagram, Massakre, Tormenta, Aterrizaje Forzoso. Метал став формою ескапізму — уникнення реальності через темні, агресивні теми. Частина сцени була аполітичною, але багато груп опосередковано критикували режим. Парадоксально, що американська масова культура через фільми та музику одночасно і проникала до Чилі, і використовувалася молоддю проти режиму<sup>260</sup>.

Потрібно сказати, що не лише Сполучені Штати впливали на музику Чилі, але й один видатний чилієць зробив питомий внесок у розвиток американської метал-музики. Його звали Том Арайя. Він народився 1961 року у місті Віньядель-Мар в родині механіка та домогосподарки. Коли Тому було 5 років, його родина в 1966 році переїхала до США, штат Каліфорнія. В інтерв'ю він неодноразово підкреслював, що практично все дитинство пройшло вже в Каліфорнії. Том Арайя відноситься до своїх коренів з теплотою, та без сильної ностальгії, адже Чилі для нього більше місце народження, ніж глибока культурна ідентичність. Оскільки родина Арайї мігрувала до Америки ще до перевороту 1973 року, Том не пережив диктатуру Піночета особисто<sup>261</sup>. Том розпочав грати на бас-гітарі з 8 років, яку він купив у ломбарді на зароблені гроші в шкільній столярній майстерні, вдосконаливши свій талант у підлітковому віці. В цьому ж віці він відкрив для себе такі метал гурти, як Led Zeppelin та Black Sabbath. 1970-ті роки стали епохою зародження жанру метал-музики, який згодом роздробився на безліч піджанрів<sup>262</sup>.

В 1979 році в США вже виник перший у світі треш-метал гурт Metallica. В 1981 році гітаристи Керрі та Джефф Ханеманн заснували треш-метал гурт Slayer, до якого згодом доєдналися барабанщик Дейв Ломбардо та Том Арайя, що був там вокалістом та басистом у цьому гурті. Цікавим є той факт, що до

<sup>260</sup> Chilean Thrash Metal - An Exploration. URL: <https://metal.academy/forum/13/thread/1900>

<sup>261</sup> Tom Araya: Celebrating National Hispanic Heritage Month. URL: <https://iibuffalo.org/news/hhmaraya/>

<sup>262</sup> Ibid.

участі в гурті Slayer Арайя майже не слухав метал, за виключенням Led Zeppelin та Black Sabbath. А потім почав слухати такі гурти, як Judas Priest, Iron Maiden Accept, Mercyful Fate та Venom. Саме Metallica та Slayer стали в 1983 році засновниками треш-металу, і разом з гуртами Megadeth та Anthrax утворили так звану «велику четвірку треш металу», що вивела екстремальний метал з андеграунду на стадіони. Назва цього жанру походить від «дробити, молотити», і для нього характерні агресивний гроулінг, хруст у гітарних рифах, високий темп гри, а тексти пісень часто торкаються тем політики, соціальної несправедливості, війни, ядерної загрози, божевілля та внутрішніх демонів у душі людини<sup>263</sup>.

Slayer є темною стороною четвірки. Вони принесли в жанр окультну тематику, теми смерті і війни, створивши естетику, з якої пізніше вирости блек-і дет-метал. Стиль їх гри характеризується агресивним, крикливим вокалом Тома Арайї, швидкісними барабанними партіями Дейва Ломбардо, тобто використанням двох бас-бочок та дикими, атональними соло Керрі Кінга та Джеффа Ханнемана створювали атмосферу чистого адреналіну та жаху. Альбом *Reign in Blood* досі вважається еталоном лаконічної та нещадної люті. Такі альбоми Slayer, як *Show no Mercy* (1983), *Hell awaits* (1985), *Reign in Blood* (1986), *South of Heaven* (1988) та *Season at the abyss* (1990) вважаються класикою треш-металу. Саме музика Slayer вплинула на звучання таких популярних американських треш-метал гуртів, як Testament, Exodus, Death Angel та Dark Angel, а також сприяла виникненню дет-металу так званої Флоридської школи, яскравими представниками якої були Death, Morbid Angel, Cannibal Corpse, Obituary, Suffocation та Deicide<sup>264</sup>.

Slayer завжди був і залишається одним з найбільш скандальним метал гуртів в історії метал музики. За майже 40 років кар'єри вони регулярно потрапляли у гучні скандали, в основному через тексти, імідж та провокаційну поведінку.

---

<sup>263</sup> Ibid. P. 214.

<sup>264</sup> Horning N. Metal music: a history for headbangers. Lucent Press: New York, 2019. – P. 53.

Slayer активно використовували сатанинську тематику, перевернені хрести, пентаграми, а також відповідні назви альбомів – Hell Awaits, South of Heaven. В 1980-ті роки в Сполучених Штатах відбувалася справжня «Сатанинська паніка» — одна з наймасштабніших моральних панік ХХ століття, яка особливо сильно торкнулася важкого металу у 1980-1994 рр.

Американські християнські організації у 1980-х регулярно звинувачували гурт в тому, що вони «вербують молодь у сатанізм» і пропагують самогубства та насильство, особливо в таких піснях, як Postmortem, Mandatory Suicide, Altar of Sacrifice. У 1989 році консервативні християни-республіканці навіть зняли пропагандистський фільм «Дзвони пекла», де йшла мова про те, що практично вся рок музика нібито пов'язана із сатанізмом і шкодить людині. При цьому жодним чином не згадувалося про християнські метал гурти, які вже тоді активно розвивалися в Америці. В цьому фільмі, з поміж інших гуртів, згадувався і Slayer. Там, зокрема, гурт звинувачували у вербовці підлітків у сатанізм, провокації насильства та самогубства, руйнуванні християнських цінностей<sup>265</sup>.

Але, як заявляли самі музиканти, жоден з учасників гурту не є сатаністом та не закликає нікого до реальних ритуалів, що їх творчість – це художня вигадка та шок-рок, а тексти є способом передати темну, похмуру атмосферу, показати темний та потворний бік суспільства, а не заклик до дії. Том Арайя взагалі постійно наголошував, що він практикуючий католик та не вклоняється дияволу і що «люди думають, що ми серйозно ставимося до цього. Але це просто музика. Ми не проводимо чорні меси у себе вдома»<sup>266</sup>. Втім, католицька віра Арайї не завадила його гурту втрапляти в конфлікти з християнським

---

<sup>265</sup> «We were like, «These guys are just like us, this is crazy! We want to hack things up with machetes with them!»» Members of Metallica, Megadeth, Ghost and more talk the years that made Slayer into the ultimate thrash icons. URL: <https://www.loudersound.com/features/an-epic-oral-history-of-slayers-early-years>

<sup>266</sup> Ibid.

глем-метал гуртом Stryper, разом з яким Slayer постійно виступали на одній сцені у 1980-ті роки. Арайя вважав їх музику «слабкою та лицемірною», хоч був більш стриманим у конфліктах з ними, на відміну від своїх колег у гурті. Stryper позиціонували себе як «армію Бога у світі важкого металу» і вважали своєю місією порятунок душ металхедів від сатанізму. Конфлікти в основному виникали на ідеологічному підґрунті<sup>267</sup>.

Не дивлячись на сатанинський імідж гурту Slayer, він справив найбільший вплив на звучання християнських треш-метал гуртів, у порівнянні з іншими гуртами «великою четвірки», оскільки, на думку цих виконавців, саме музика Slayer є найбільш чесною та прямолінійною в своїй агресії, яку можна направити в русло духовної боротьби та більш ефективної проповіді християнства серед фанатів металу, особливо тих, кому подобалися Slayer.. Вже в середині 1980-х у Сполучених Штатах почали з'являтися християнські треш-метал гурти, які надихалися їх музикою, грали так само агресивно і швидко, як Slayer, але у своїх піснях радикально виступали проти сатанізму та відкрито проповідували християнство<sup>268</sup>. Найпершим таким гуртом був Heaven's force's з їх альбомом Aggressive Angel (1983), що за звучанням нагадував дебютний альбом Slayer Show по Мерсу. А потім виникли такі християнські треш-метал гурти, як Deliverance, Believer, Sacrament, Tourniquet, який прозвали «Slayer, що грає Бетховена», а такі колективи, як Vengeance rising та Living Sacrifice навіть перевершили Slayer в агресивному звучанні, наблизившись до дет-металу. Та й взагалі, якщо прослухати альбом більшості християнських треш-метал гуртів з усього світу, то в них одразу ж можна почути вплив Slayer<sup>269</sup>.

---

<sup>267</sup> Stryper Singer - Unlike Slayer, We Practice What We Preach. URL:

[https://www.google.com/search?q=slayer+and+stryper&sca\\_esv=92bb7c0feee8c152&biw=1152](https://www.google.com/search?q=slayer+and+stryper&sca_esv=92bb7c0feee8c152&biw=1152)

<sup>268</sup> Top 10 Best Christian Thrash Metal Bands. URL: <https://www.thetoptens.com/metal/greatest-christian-thrash-metal-bands/>

<sup>269</sup> 10 Essential Christian thrash albums that you MUST hear before you die. URL:

<https://www.indievisionmusic.com/articles/10-essential-christian-thrash-albums-that-you-must-hear-before-you-die/>

В міру того, як у Сполучених Штатах розвивалась рок та метал музика, американські виконавці поступово почали поширювати її і до Чилі. Експорт їхньої музичної продукції до Чилі, яка знаходилася під контролем Піночета, був доволі своєрідним та суперечливим. Оскільки чилійська хунта вбачала в американській масовій культурі інструмент боротьби з марксизмом. Втім, якщо американський рок чи метал гурт пропагував чітку ліву політичну позицію у своїй музиці, його музику теж забороняли. Найбільш толерантно чилійський режим ставився до американського класичного року, хард-року, глем-металу, диско та комерційної поп-музики. Особливо якщо певний гурт просував ідеї індивідуалізму, споживання, християнства та західних цінностей. І деякі американські музичні колективи навіть мали можливість у другій половині 1980-х давати концерти у Чилі<sup>270</sup>.

В одному з інтерв'ю Піночет відверто заявив, що він узяв участь у військовому перевороті насамперед через християнську віру, і що він не вважає себе занадто жорстоким щодо комуністів, не зважаючи на коментарі католицької церкви<sup>271</sup>. Піночет посилався на католицькі принципи, але не збирався дозволяти церковним діячам контролювати його дії. Хоча значна частка чилійських католицьких священників привітали переворот Піночета, сам папа римський Іоанн Павло II засудив хунту за надмірну жорстокість до комуністів<sup>272</sup>. І саме серед католиків був найбільший відсоток противників режиму хунти. Масова підтримка населення на перший погляд забезпечувала католицькій церкві рівень захисту, недоступний політичним партіям у Чилі. Тим не менш, режим намагався репресувати тих церковних діячів, що активно критикували його. Не дивлячись на те, що Аугусто Піночет був католиком, він не переслідував представників інших християнських конфесій за релігійною

---

<sup>270</sup> Yellow and Black Forever: Stryper, AI, and the Story of a Gen X Fan. URL: <https://heavensmetalmagazine.com/index.php/2024/10/26/yellow-and-black-forever-stryper-ai-and-the-story-of-a-gen-x-fan/>

<sup>271</sup> Pinochet and the Catholic church.

URL: <https://www.forgingmemory.org/narrative/pinochet-and-catholic-church>

<sup>272</sup> Ibid.

ознакою, яких у Чилі було чимало. Головним для нього була не конфесійна приналежність, а політична лояльність. Чи не головною причиною такої толерантності до некатолицьких церков у Чилі була пов'язана в тому числі і з тим, що їх керівні центри знаходились у США, і вони отримували допомогу від американських місій. У режиму просто не було причин перешкоджати релігійним структурам, які приходили з країни його головного союзника в Холодній війні<sup>273</sup>.

Багато американських місіонерів не лише підтримували місцеві церкви, а й відкривали нові приходи, недільні школи, просували радіопередачі і програми з підготовки пасторів. Більшість американських місій уникали прямої критики військового режиму, акцентуючи увагу на навчанні духовному відродженню, особистому спасінню та гуманітарній допомозі. Тому влада не чинила перепон їх роботі, а часто навіть допомагала їм. Місіонери зі Сполучених Штатів, з одного боку, сприяли поширенню релігійного плюралізму в Чилі, а з іншого, забезпечили зміцнення режиму. В 1970-1980-ті у Чилі можна було спостерігати стрімке зростання кількості євангельських протестантів, особливо серед бідних міських кварталів та сільських общин. Церкви ставали простором духовної та соціальної підтримки в умовах репресій та економічних криз. Але протестанти зайняли здебільшого нейтральну або навіть проурядову позицію<sup>274</sup>. Це можна пояснити акцентом євангельських протестантів на особистій духовності, а не на політичній боротьбі. Деякі пастори навіть вбачали у військових волю Божу для наведення порядку. Знаючи про це, Аугусто Піночет часто запрошував їх на державні заходи, і намагався продемонструвати перед світом повагу до цих общин, щоб підкреслити плюралізм і релігійну свободу в країні. Все ж таки серед протестантів були і опозиційно налаштовані віряни, та вони склали меншість і не мали такого ж

---

<sup>273</sup> The Development of Religious Liberty in Chile, 1973-2000. URL:

<https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2005&context=lawreview>

<sup>274</sup> The Growth and Development of Non-Catholic Churches in Chile. URL:

<https://www.jstor.org/stable/43920097>

впливу серед народу, як опозиційні католики. Це було пов'язано з тим, що чилійські протестанти усвідомлювали, що у випадку приходу до влади комуністів ризикують повторити долю своїх одновірців на Кубі та Нікарагуа<sup>275</sup>.

Найбільш централізованими американськими релігійними організаціями в Чилі були Церква Ісуса Христа Святих Останніх Днів (ЦІХСОД, мормони), а також Свідки Єгови. Після перевороту 1973-го мормонська церква отримала потужний імпульс зростання, яке можна пояснити поєднанням релігійного посилення та соціально-економічного контексту Чилі – соціальна структура, орієнтована на менеджмент і мобільність, а також ідеологічний вакуум, породжений політичними репресіями. Мормонська церква створила міцну організаційну структуру, що об'єднувала людей різного соціального прошарку, створюючи своєрідний вертикальний скелет суспільства<sup>276</sup>. Більша половина новонавернених належала до робітничого та небагатого прошарку населення. Так, серед 707 чоловіків-мормонів у 1986 р. і близько 45 % були бідними чи безробітними. Ріст ЦІХСОД був особливо помітний в приміських та робітничих кварталах міст тих регіонів, де орудували ліві бойовики. У 1984-1990 рр. Центральним офісом ЦІХСОД у Чилі було зафіксовано 193 напади MJL та FPMR на мормонські церковні установи. Комуністичні повстанці сприймали мормонські церкви як інструмент духовної експансії з боку США, що загрожувала місцевому укладу. Але в Чилі напади обмежувались в основному руйнуванням закладів і нечасто призводили до людських жертв<sup>277</sup>.

Що стосується Свідків Єгови в Чилі в період 1973-1990 рр., то на початок перевороту вони були у списку тих груп населення, що підлягали винищенню. Серед перших затриманих після 11 вересня 1973 р. були і Свідки Єгови. Але

<sup>275</sup> Pentecostalization and Politics in Paraguay and Chile. URL:

<https://www.mdpi.com/2077-1444/9/11/340>

<sup>276</sup> Mormonism and Chilean Exceptionalism. URL:

[https://www.academia.edu/2031198/Mormonism\\_and\\_Chilean\\_Exceptionalism](https://www.academia.edu/2031198/Mormonism_and_Chilean_Exceptionalism)

<sup>277</sup> Mormonism and Guerrilla Violence in Chile. URL:

[https://www.academia.edu/3130559/Mormonism\\_and\\_Guerrilla\\_Violence\\_in\\_Chile](https://www.academia.edu/3130559/Mormonism_and_Guerrilla_Violence_in_Chile)

після допитів, коли військові з'ясували про їх політичний нейтралітет, ставлення до них змінилось і єговісти стали одними з перших груп затриманих після путчу, яких відпустили на свободу. На відміну від деяких інших країн Латинської Америки їх діяльність офіційно не заборонялась. Вже в січні 1974 р. влада дозволила чилійським єговістам провести асамблею на стадіоні Санта-Лаура, що стала одним із перших масових релігійних заходів після путчу. Єговістів нерідко запрошували як цінних спеціалістів на робочі місця арештованих лівих активістів. Втім, між владою та єговістами траплялись і непорозуміння. Вони були пов'язані із відмовою членів цієї організації служити в армії, віддавати пошану державному прапору та вставати під час виконання державного гімну<sup>278</sup>.

Отже, говорячи про співпрацю США з режимом Аугусто Піночета в сфері культури та релігії, то тут ситуація склалася неоднозначно. З одного боку, чилійський уряд схвалював поширення американського культурного продукту, такого як кіно та музика. Особливо ту, де пропагувався західний стиль життя та західні цінності, що мали заповнити культурний вакуум, який виник внаслідок переслідування військовими опозиційно налаштованих чилійських митців. Деяким американським рок та метал гуртами, особливо KISS та деяким християнським колективам дозволялося проводити відкриті концерти в Чилі. З іншого боку, прослуховування платівок американських рок та метал гуртів на кшталт Slayer, які хунта вважала сатанинськими, офіційно не заборонялося, але й не схвалювалося. Щодо місіонерської діяльності американських церков у Чилі, таких як протестанти, ЦІХСОД та Свідки Єгови, то режим Піночета ставився до них доволі толерантно, оскільки чилійські представники цих деномінацій зарекомендували себе найбільш стійкими до марксистської пропаганди, та не виступали проти режиму так відкрито, як католики. Коли американська культурна продукція та церкви заповнювали ідеологічний вакуум, що виник у чилійському суспільстві внаслідок заборони

---

<sup>278</sup> Gooren H. *Encyclopedia of Latin American Religions*. Springer: New York, 2019. – P. 699.

політичних партій, то поширення культурного та релігійного впливу з боку Сполучених Штатів сприяли тому, що репресивний режим потрохи послаблювався.

## Висновки

Проаналізувавши літературу та джерела, які присвячені проблематиці зовнішньополітичних американо-чилійських відносин в період 1973-1990 років, а також дослідивши історичні передумови відносин Чилі та Сполучених Штатів, їхню співпрацю в політичному, економічному та культурному аспектах, можна зробити наступні висновки. Розлога історіографія та інформативно насичені джерела дозволили з'ясувати, що рівень дослідження обраної теми не є комплексним, і вмотивовує необхідність продовження широкого спектру досліджень. Політичні відносини визначалися логікою Холодної війни. США відіграли ключову роль у створенні умов для військового перевороту 1973 року та подальшої консолідації влади Піночета. Протягом 1973–1976 років Вашингтон надавав режиму значну політичну та дипломатичну підтримку. Причому двосторонні відносини між двома державами в основному базувались на тих угодах, що були підписані ще до перевороту.

В 1976-му відносини помітно охолонули, проте не перейшли у відкриту конфронтацію. Протягом правління Рейгана США спочатку поновили співпрацю з Чилі, а потім сприяли мирному переходу до демократії в 1990 році, зберігши при цьому значний вплив на чилійську політичну та економічну систему. В економічній сфері співпраця була найбільш стабільною та глибокою. Після 1973 року США сприяли радикальній неоліберальній трансформації чилійської економіки. Незважаючи на періодичні обмеження при Картері, загальний обсяг американської допомоги, кредитів та інвестицій залишався високим. США підтримали приватизацію, лібералізацію торгівлі, реформу пенсійної системи та відкриття економіки, дозволивши Чилі стати найбагатшою державою в Південній Америці.

Що стосується культурних зв'язків, то найбільш яскраво вони проявлялись у музичному мистецтві. США скористалися витісненням творів опозиційних

чилійських митців, і активно просуvalи свою «м'яку силу» через USIA, освітні програми, голлівудське кіно та масову культуру, використовуючи їх як інструмент ідеологічного протистояння лівим ідеям. Більш того, чилійський мігрант в США Том Арайя став вокалістом та басистом відомого метал-гурту Slayer, який разом з Metallica став співзасновником треш-металу і вплинув на звучання не лише секулярних, але й більшості християнських виконавців, що грали в жанрі треш-метал. Релігійний аспект також був неоднозначним: католицька церква Чилі стала одним із головних центрів опозиції режиму, тоді як американські протестантські організації, мормони, Свідки Єгови та частина консервативного католицизму підтримували Піночета як «захисника християнських цінностей». Але саме американські місіонери протестантських конфесій сприяли розширенню політичного плюралізму в Чилі.

Американо чилійські відносини 1973–1990 років не можна оцінювати однозначно. З одного боку, США сприяли встановленню та зміцненню авторитарного режиму, а також реалізації радикальних економічних реформ. З іншого боку, саме американський тиск на пізньому етапі багато в чому сприяв мирному переходу Чилі до демократії в 1988–1990 роках. У результаті Вашингтон зміг зберегти Чилі у сфері свого стратегічного впливу, забезпечивши довгострокове домінування неоліберальної економічної моделі та поміркованих політичних сил. Таким чином, період 1973-1990 років став для США успішним прикладом прагматичної політики, де ідеологічні цілі у результаті були досягнуті через поєднання підтримки авторитарного режиму та подальшого керованого демократичного переходу. Однак ця політика мала високу моральну та соціальну ціну, наслідки якої Чилі відчуває досі.

## Список використаних джерел та літератури

1. Люттвак Є. Как совершить государственный переворот. Методичка ЦРУ. Перевод с английского: Edward Luttwak. Coup d'Etat: A Practical Handbook / Родина – Москва, 2023. – 224 с.
2. Allende S. Conversations with Allende: Socialism in Chile. N.L.B.: London, 1971. – 193 pp.
3. Bitar S. Prisoner of Pinochet: My Year in a Chilean Concentration Camp. University of Wisconsin Press: Madison, 2017. – 181 pp.
4. Bretton Woods-GATT, 1941–1947. URL: <https://history.state.gov/milestones/1937-1945/bretton-woods>
5. Charter of the Organization of American States. URL: <https://www.oas.org/dil/1948%20charter%20of%20the%20organization%20of%20american%20states.pdf>
6. Chilean Tribunal, Testimony of former DINA officer, Ricardo Lawrence, “Minuta de Analisis [of DINA],” March 5, 2007. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/search?s=torture&op=Search&page=10>
7. Chile 1 Jan 73 - 31 March 1974. URL: <https://www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/201910/Chile%20Jan%2001%201973%20-%20Mar%2031%201974.pdf>
8. Chile 1 April 1974. URL: <https://www.nixonlibrary.gov/sites/default/files/201910/Chile%20%28Apr%2001%201974%29.pdf>
9. CIA memorandum, “Operation Condor – Regional Co-operation Among Latin American Intelligence Services Against Terrorism,” Secret, July 24, 1976. URL: <https://nsarchive.gwu.edu/document/18419-national-security-archive-doc-03-cia-memorandum>

10. Covert Action in Chile, 1963-1973, a Staff Report of The Select Committee to Study Governmental Operations with Respect to Intelligence Activities (US Senate) 18 December 1975, p. 16; hereafter referred to as Senate Report.
11. Davis N. The last two years of Salvador Allende. Cornell University Press: Ithaca and London, 1985. – 480 pp.
12. Dorfman A. Chile: The Other September 11: An Anthology of Reflections on the 1973 Coup. Ocean Press: Melbourne, 2006. – 116 pp.
13. Editorial de La Época. URL: <https://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-81503.html>
14. El Mercurio de Valparaíso, 1º de Marzo de 1974. URL: <https://www.flickr.com/photos/riveranotario/8506087910/in/photostream/>
15. El Mercurio de Valparaíso, 29 Marzo 1975, pags. 1,3. URL: <https://www.librosprohibidos.cl/el-mercurio-de-valparaiso-29-marzo-1975-pags-13/>
16. El Papa estuvo ayer 44 minutos a solas con Pinochet en La Moneda. URL: <https://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-81501.html>
17. Entre la fiesta y la tensión: el Papa Juan Pablo II en Chile. URL: <https://www.memoriachilena.gob.cl/602/w3-article-81502.html>
18. How did the American Administrations (Nixon, Ford, Carter) react to the human rights violations of Pinochet's dictatorship? An account of the United States' relation with Chile (1973-1981) through its declassified files. URL: <https://unipd-centrodirittiumani.it/en/topics/how-did-the-american-administrations-nixon-ford-carter-react-to-the-human-rights-violations-of-pinochets-dictatorship-an-account-of-the-united-states-relation-with-chile-1973-1981-through-its>
19. Inter-American Treaty of Reciprocal Assistance. URL: <https://www.ebsco.com/research-starters/politics-and-government/inter-american-treaty-reciprocal-assistance>
20. Memo about operation Condor - 1978/08/22. URL: <https://www.cia.gov/readingroom/document/00452069>

21. Memorandum by the Director of the Office of South American Affairs (Atwood) to the Assistant Secretary of State for Inter-American Affairs (Cabot). URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1952-54v04/d234>
22. Monroe Doctrine. URL: <https://www.britannica.com/event/Monroe-Doctrine>
23. New York Times, September 16, 1973, Page 1.
24. New York Times, September 13, 1974, Page 37.
25. New York Times, September 22, 1975, Page 32.
26. New York Times, June 9, 1976, Page 1.
27. New York Times, March 20, 1977.
28. New York Times, July 30, 1978, Page 2.
29. New York Times, April 22, 1979, Page 3.
30. New York Times, July 3, 1983, Page 3.
31. New York Times, September 14, 1986, Page 3.
32. New York Times, September 4, 1988, Page 2.
33. Paper Prepared in the Department of State. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve16/d127>
34. Pinochet A. El día decisivo: 11 de septiembre de 1973. Editorial Andrés Bello: Santiago, 1979. – 279 pp.
35. Pinochet A. Pinochet: patria y democracia. Andrés Bello: Santiago, 1983. – 242 pp.
36. Pinochet G. Presidente Pinochet, libertador de Chile por la verdad histórica del 11 de Septiembre de 1973. Independently published: Santiago. – 233 pp.
37. Pinochet R. Persecución Final a Pinochet. 3: Santiago, 2023. – 233 pp.
38. Private Investment in Latin America. URL: [https://www.jec.senate.gov/reports/88th%20Congress/Private%20Investment%20in%20Latin%20America%20Report%20\(266\).pdf](https://www.jec.senate.gov/reports/88th%20Congress/Private%20Investment%20in%20Latin%20America%20Report%20(266).pdf)
39. Policy Statement Prepared in the Department of State. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1951v02/d729>

40. Stern S. Battling for Hearts and minds: Memory Struggles in Pinochet's Chile, 1973–1988. Duke University Press: Los-Angeles, 2006. – 572 pp.
41. Stryper Singer - Unlike Slayer, We Practice What We Preach. URL: [https://www.google.com/search?q=slayer+and+stryper&sca\\_esv=92bb7c0fee8c152&biw=1152](https://www.google.com/search?q=slayer+and+stryper&sca_esv=92bb7c0fee8c152&biw=1152)
42. Telegram 4824/Tosec 60104 From the Embassy in Chile to the Department of State. URL: <https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1969-76ve11p2/d195>
43. U.S. Senate, Subcommittee on International Operations, Foreign Relations Committee, Report, “Staff Report on Activities of Certain Intelligence Agencies in the United States,” Top Secret/Sensitive, January 18, 1979 [Section on DINA and Operation Condor].
44. «We were like, «These guys are just like us, this is crazy! We want to hack things up with machetes with them!»» Members of Metallica, Megadeth, Ghost and more talk the years that made Slayer into the ultimate thrash icons. URL: <https://www.loudersound.com/features/an-epic-oral-history-of-slayers-early-years>
45. Августо Піночет: кривавий диктатор чи рятівник нації? URL: <https://day.kyiv.ua/article/den-planet/avhusto-pinochet-kryvavyy-dyktor-chy-ryativnyk-natsiyi>
46. Гордиенко А.Н. Войны второй половины XX века. – Мн.: Литература, 1998. – С. 478-486. – (Энциклопедия военного искусства).
47. Жаринов К. Терроризм и террористы: исторический справочник. Харвест: Минск, 1999. – 304 с.
48. Жилин П.А. Государства НАТО и военные конфликты. Наука: Москва, 1987. – С. 273-275.
49. Донченко А. Чёрная книга капитализма. ИТРК: Москва, 2000. – 216 с.
50. Данинос Ф. Повседневная жизнь ЦРУ – политическая история. Молодая гвардия: 2009. – 390 с.

51. Келер Д. Секреты Штази: история знаменитой разведки ГДР. Русич: Смоленск, 2000. – С. 434-457.
52. Кондарина Л.А. Кровавые следы американского империализма. Мысль: Москва, 1982. – С. 149-155.
53. Макеева Л.А. Пиночет: опыт реформ в Чили (1973-1989 гг.) // Научные труды МПГУ. Серия: социально-исторические науки. С. 307-319.
54. Млечин Л. Холодная война: политики, полководцы, разведчики. Амфора: Москва, 2014. – 768 с.
55. Мусский И.А. 100 великих диктаторов. Вече: Москва, 2004. – 571 с.
56. Отеро Л. Генерал Пиночет и его оловянные солдаты. Родина: Москва, 2023. – 238 с.
57. Пайпс Р. Коммунизм. – М.: «Московская школа политических исследований», 2002. – С. 163-167.
58. Платошкин Н.Н. Чили 1970-1973 годов. Прерванная модернизация. – М.: Русский Фонд Содействия образованию и науке, 2011. – 488 с.
59. Реформи ціною крові. URL: <https://lysty.net.ua/pinochet/>
60. Родригес А.М. Новейшая история стран Европы и Америки. XX век : В 3ч.: Учеб. для студентов вузов. ВЛАДОС: Москва, 2001. – С. 228-240.
61. Тарасов К.С. Тайная война США против Латинской Америки. –М.: Междунар. отношения, 1987. – С. 59-95.
62. Фаллиго Р. Всемирная история разведывательных служб – Со времён холодной войны до наших дней. / Пер. с фр. А. Чекмарева. – М.: ТЕРРА – Книжный Клуб, 1998. – С. 245-250.
63. Шевелев В. Диктаторы и боги: Чаушеску, Пиночет, Мао Цзэдун, Пол Пот. – Ростов н/Д.: изд-во «Феникс», 1999. – С. 12-86.
64. 10 Essential Christian thrash albums that you MUST hear before you die. URL: <https://www.indievisionmusic.com/articles/10-essential-christian-thrash-albums-that-you-must-hear-before-you-die/>

65. A Cold War Perspective of Religions: The Catholic and LDS Churches in Chile, 1973–1990. URL:  
<https://epubs.utah.edu/index.php/historia/article/view/946>
66. An Analysis Of U.S.- Economic Policy Toward Chile During The Cold War. URL:  
[https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors\\_theses](https://digitalcommons.bucknell.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1152&context=honors_theses)
67. Barros R. Constitutionalism and Dictatorship: Pinochet, the Junta, and the 1980 Constitution. Cambridge University Press: Cambridge, 2002. – 368 pp.
68. Bawden J. The Pinochet Generation: The Chilean Military in the Twentieth Century. University of Alabama Press: Tuscaloosa, 2016. – 304.
69. Between the cross and the pentagram: catholic consciousness in the metal scene. URL: <https://idioteq.com/between-the-cross-and-the-pentagram-catholic-consciousness-in-the-metal-scene/>
70. Blum W. America's Deadliest Export: Democracy: The Truth About US Foreign Policy and Everything Else. Zed Books: New York, 2013. – 364 pp.
71. Blum W. Killing Hope - US Military and CIA Interventions Since World War II. Zed Books Ltd: New York, 2003. – P. 207-215.
72. Blum W. Rogue State: A Guide to the World's Only Superpower. Zed Books Ltd: New York, 2001. – 250 pp.
73. Brands H. Latin America's Cold war. Zed Books: London, 2002. – 250 pp.
74. Campos M. Salvador Allende. Una vía pacífica al socialismo. Universidad De Santiago De Chile: Santiago, 2020. – 203 pp.
31. Carrying the Cross: Popular Christian Communities and Religious Protest during Pinochet's Dictatorship, 1973–90. URL:  
[https://www.researchgate.net/publication/380310555\\_Carrying\\_the\\_Cross\\_Popular\\_Christian\\_Communities\\_and\\_Religious\\_Protest\\_during\\_Pinochet's\\_Dictatorship\\_1973-90](https://www.researchgate.net/publication/380310555_Carrying_the_Cross_Popular_Christian_Communities_and_Religious_Protest_during_Pinochet's_Dictatorship_1973-90)
76. Chile: Pinochet, the Opposition, and the United States. URL:  
<https://www.jstor.org/stable/20672111?seq=1>

77. Chilean Thrash Metal - An Exploration. URL:  
<https://metal.academy/forum/13/thread/1900>
78. Collien S. A History of Chile, 1808-2002. Cambridge University Press: Cambridge, 2004. – 480 pp.
79. Correa G. Salvador Allende: El Fracaso de una Ilusión. Universidad Finis Terrae - Centro de Estudios: Santiago, 2005. – 82 pp.
80. Correa S. Con las riendas del poder : la derecha chilena en el siglo XX. Random House Mondadori: Santiago, 2011. – 368 pp.
81. de Zarate V. Su revolución contra nuestra revolución: izquierdas y derechas en el Chile de Pinochet (1973-1981). LOM Ediciones: Santiago, 2006. – 228 pp.
82. Digging into Chile's Punk Underground. URL:  
<https://hyperallergic.com/digging-into-chile-punk-underground/>
83. Dinges J. The Condor Years: How Pinochet and His Allies Brought Terrorism to Three Continents. The New Press: New York, 2004. – 313 pp.
84. Donoso C. Conflictos y tensiones en el Chile Republicano. RIL editors: Santiago, 2014. – 289 pp.
85. Dorfman A. Exorcising Terror: The Incredible Unending Trial of Augusto Pinochet. Seven Stories Press: New York, 2002. – 224 pp.
86. Edwards S. The Chile Project. The Story of the Chicago Boys and the Downfall of Neoliberalism. Princeton University Press: Princeton, 2023. – 329 pp.
87. Ensalaco M. Chile Under Pinochet: Recovering the Truth. University of Pennsylvania: Pennsylvania, 1999. – 296.
88. Garcia J. Pinochet: Vivir matando. Aguilar: Santiago, 2000. – 147 pp.
89. Grandin G. A Century of Revolution: Insurgent and Counterinsurgent Violence during Latin America's Long Cold War. Duke University Press: Durham, 2010. – 456.
90. Gooren H. Encyclopedia of Latin American Religions. Springer: New York, 2019. – 804 pp.

91. Gutierrez C. Militares contra Pinochet : los que defendieron la Constitución frente al golpe de 1973 en Chile. Capital Intelectual: Santiago, 2009. – 118 pp.
92. Guzman G. Attitudes of the Chilean Right toward Jews: From Acceptable Undesirables to Respected Businessmen. Jewish Latin America: Leiden, 2022. – 300 pp.
93. Harmer T. Allende's Chile and the Inter-American Cold War. University of North Carolina Press: Carolina, 2011. – 375 pp.
94. Harmer T. Chile y la Guerra Fría global. RIL Editores: Santiago, 2014. – 324 pp.
95. Harmer T. Toward a Global History of Latin America's Revolutionary Left. University Press of Florida: Florida, 2021. – 304 pp.
96. Herrera G. Pinochet: The Politics of Power. Unwin Hyman: London, 1988. – 196 pp.
97. Hitchens C. The Trial of Henry Kissinger. Verso: London, 2001. – 150 pp.
98. Horning N. Metal music: a history for headbangers. Lucent Press: New York, 2019. – P. 53-54.
99. Huneeus C. The Pinochet Regime. Lynne Rienner Pub: London, 2007. – 559 pp.
100. Katharine Davis on the Role of the Catholic Church in Politics in Chile. URL: <https://berkleycenter.georgetown.edu/posts/katharine-davis-on-the-role-of-the-catholic-church-in-politics-in-chile>
101. Kornbluh P. The Pinochet File: A Declassified Dossier on Atrocity and Accountability. The New Press: New York, 2013. – 624 pp.
102. Lessa F. The Condor Trials. Transnational repression and human rights in South America. Yale University Press: New Haven, 2022. – 392 pp.
103. Mapping educational exchanges between Chile and the United States during the Cold War: a statistical approach. URL: <https://journals.openedition.org/cal/20238?lang=en>
104. Mario A. Pinochet: biografía militar y política. Ediciones B: Santiago, 2019. – 832 pp.

105. Marquez N. La Dictadura Comunista de Salvador Allende. Individuo: Santiago, 2022. – 167 pp.
106. McSherry J. Predatory States: Operation “Condor” and covert war in Latin America. Rowman & Littlefield Publishers, Inc: Lanham, 2012. – 321 pp.
107. Morley M. Reagan and Pinochet: The Struggle over U.S. Policy toward Chile. Cambridge University Press: Cambridge, 2015. – 354 pp.
108. Mormonism and Chilean Exceptionalism. URL:  
[https://www.academia.edu/2031198/Mormonism\\_and\\_Chilean\\_Exceptionalism](https://www.academia.edu/2031198/Mormonism_and_Chilean_Exceptionalism)
109. Mormonism and Guerrilla Violence in Chile. URL:  
[https://www.academia.edu/3130559/Mormonism\\_and\\_Guerrilla\\_Violence\\_in\\_Chile](https://www.academia.edu/3130559/Mormonism_and_Guerrilla_Violence_in_Chile)
110. Moulian T. Chile Actual: Anatomía de un Mito. Lom Editorial: Santiago, 1997. – 388 pp.
111. Mount G. Chile and the Nazis: From Hitler to Pinochet. Black Rose Books: Montreal, 2002. – 177 pp.
112. O’Neill A. History of Heavy Metal. Hachette Book Group: Washington, 2017. – P. 106-135.
113. Otterman M. American torture: from the Cold war to Abu Graib and beyond. Melbourne University Press: Melbourne, 2007. – P. 73-88.
114. Passmore L. The Wars Inside Chile’s Barracks: Remembering Military Service under Pinochet. The University of Wisconsin: Madison, 2017. – 311 pp.
115. Pentecostalization and Politics in Paraguay and Chile. URL:  
<https://www.mdpi.com/2077-1444/9/11/340>
116. Pettina V. Historia mínima de la Guerra Fría en América Latina. El Colegio de Mexico: Mexico, 2018. 275 pp.
117. Perrault G. El libro negro del capitalismo. Txalaparta: 2001. – P. 185-186.
118. Phillips W. Encyclopedia of Heavy Metal Music. Greenwood Press: London, 2009. – P. 213-215.

119. Pinochet and the Catholic church. URL:  
<https://www.forgingmemory.org/narrative/pinochet-and-catholic-church>
120. Prieto C. La CIA en Chile 1970-1973. AGUILAR: Santiago, 2013. – 193 pp.
121. Rector J. The History of Chile. Palgrave Macmillan: London, 2005. – 336 pp.
122. River C. Augusto Pinochet - The Life and Legacy of Chile's Controversial Dictator. Charles River Editors: New York, 2016. – 68 pp.
123. Spataro M. Pinochet. Lectulandia: Santiago, 2003. – 1300 pp.
124. Taylor M. From Pinochet to the 'Third Way': Neoliberalism and Social Transformation in Chile. Pluto Press: London, 2006 – 120 pp.
125. The Growth and Development of Non-Catholic Churches in Chile. URL:  
<https://www.jstor.org/stable/43920097>
126. The Development of Religious Liberty in Chile, 1973-2000. URL:  
<https://digitalcommons.law.byu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2005&context=lawreview>
121. The influence of Pinochet on the Chilean miracle. URL: <https://ttu-ir.tdl.org/server/api/core/bitstreams/5b83c2f2-370f-48ae-bc9c-faa322d980c6/content>
128. The Political Impact of Chilean New Song in Exile. URL:  
<https://www.jstor.org/stable/44645766?seq=2>
129. Tom Araya: Celebrating National Hispanic Heritage Month. URL:  
<https://iibuffalo.org/news/hhmaraya/>
130. Top 10 Best Christian Thrash Metal Bands. URL:  
<https://www.thetoptens.com/metal/greatest-christian-thrash-metal-bands/>
131. Yellow and Black Forever: Stryper, AI, and the Story of a Gen X Fan. URL:  
<https://heavensmetalmagazine.com/index.php/2024/10/26/yellow-and-black-forever-stryper-ai-and-the-story-of-a-gen-x-fan/>
132. Westad O. The Cold war: a world history. Basic Books: New York, 2017. – 286-307 pp.

133. «We were like, «These guys are just like us, this is crazy! We want to hack things up with machetes with them!»» Members of Metallica, Megadeth, Ghost and more talk the years that made Slayer into the ultimate thrash icons.  
URL: <https://www.loudersound.com/features/an-epic-oral-history-of-slayers-early-years>